

Məktəbəhazırlıq qruplarında işin təşkili metodikası

***Məktəbəqədər Təhsil Kurikulumun təkmilləşdirilmiş layihəsi
əsasında hazırlanmışdır***

**Bakı
2017**

Giriş

Məktəbəqədər təhsil təhsilin ilk pilləsi olmaqla uşaqların erkən yaş dövründən intellektual, fiziki və psixi inkişafını, sadə əmək vərdişlərinə yiyələnməsini, istedad və qabiliyyətinin üzə çıxarılmasını, sağlamlığının qorunmasını, estetik tərbiyəsini, təbiətə və insanlara həssas münasibətinin formalaşmasını təmin edir. Danılmaz həqiqətdir ki, maddi sərvətlərin insan kapitalına çevrilməsinin təməli məhz məktəbəqədər təhsil müəssisələrində qoyulur. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyasında qeyd edilir: “Təməl bacarıqlar uşaqlıq dövrünün ilk illərindən əldə edildiyinə görə uşaqların zehninə erkən yaş dövründən inkişaf etdirilməsi vacibdir. Bu səbəbdən məktəbəqədər təhsilin inkişafı dövlət siyasətində əhəmiyyətli yer tutur.” Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 11 iyul 2016-cı il tarixli 271 nömrəli Qərarı məktəbəhazırlıq təhsilinin (1il) icbariliyinin təmin olunmasına istiqamətlənir. Qərara əsasən, dövlət ümumtəhsil müəssisələrində 2016-2017-ci dərs ilindən başlayaraq dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına məktəbəhazırlıq qrupları açılmışdır. Azərbaycan Respublikasının təhsil nazirinin 5 avqust 2016-cı il tarixli 548 nömrəli əmrinə əsasən, həmin qruplarda işə cəlb olunacaq müəllimlərin səriştələrinin artırılması məqsədilə öyrədici təlimlər keçirilir.

Vəsait 36 akademik saatlıq təlimin məzmununu əhatə edir. Buraya təlim zamanı istifadə olunacaq sənəd və materiallar salınıb. Təlimlərdə əsas diqqət inkişaf sahələrinin əhəmiyyətinə, standartların şərhinə, həmin standartları reallaşdırmaq üçün müvafiq fəaliyyətlər hazırlamağa, öyrənmənin oyun üzərində qurulmasını təbliğ etməyə, məktəbə hazırlıq məsələlərində kök salmış stereotipləri sındırmağa yönələcəkdir. Fiziki, sosial-emosional, estetik və yaradıcı inkişaf sahələrinin əhəmiyyəti və mahiyyəti xüsusi vurğulanır. Vəsaitdə YUNİSEF-in maliyyə və metodik dəstəyi ilə ərsəyə gəlmiş “Beşyaşlıların qısa müddətli təlim qruplarında məktəbə hazırlanması üçün proqram”dan istifadə edilmişdir.

Vəsaitdə tezaurus (terminoloji lüğət) və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı da vardır. Daha çox və dərinlən öyrənmək istəyənlər həmin mənbələrdən əlavə məlumat ala bilər.

“Məktəbəhazırlığın təşkili Qaydaları” 8 yanvar 2010-cu ildən qüvvəyə minmişdir. Bu Qaydalar “Təhsil haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun hazırlanıb və məktəbəhazırlığın təşkili məsələlərini tənzimləyir. Beş yaşlı uşaqlar üçün məktəbəhazırlıq **zəruridir** (“Azərbaycan Respublikasında Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası”na əsasən 2020-ci ilədək mərhələli şəkildə 5 yaşlı uşaqların məktəbəhazırlıq təhsilinə cəlb edilməsi 90 faizə çatdırılmalıdır). 16 iyun 2017-ci ildə Məktəbəqədər təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu təsdiq edilmişdir.

Məktəbəqədər yaşlı uşağın təhsili onun inkişafının **süni surətdə tezləşməsinə deyil, zənginləşdirilməsinə** istiqamətləndirilməlidir.

Beşyaşlıların məktəbə hazırlığı **“Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsilin proqramı (kurikulumu) (3-6 yaş)”** əsasında həyata keçirilir. (Sənəd təhsil nazirinin 10 iyul 2012-ci il tarixli 1329 nömrəli əmri ilə təsdiq edilib.) 2017-ci ildə Məktəbəqədər Təhsil Kurikulumunun təkmilləşdirilmiş variantı Təhsil Nazirliyinə təqdim

edilmişdir. Beşyaşlıların məktəbəhazırlığı məktəbəqədər təhsil müəssisələrində (uşaq bağçalarında), məktəblərdə, ailədə və qısamüddətli təlim qruplarında aparıla bilər.

Məktəbəhazırlığın məqsəd və vəzifələri

Məktəbəhazırlığın əsas məqsədi beşyaşlı uşaqların tələb və imkanlarını nəzərə almaqla onların məktəbəhazırlıq mərhələsində inkişafı, tərbiyəsi və təhsili prosesini təşkil etməkdir. Məktəbə hazırlığın vəzifələri:

- uşaqlarda oxumaq həvəsinin, onların məktəbə müsbət emosional münasibətinin inkişaf etdirilməsi və möhkəmləndirilməsi,
- uşaqların məktəbə müvəffəqiyyətlə adaptasiya olunması üçün onlarda *şəxsi-sosial* xüsusiyyətlərin formalaşdırılmasıdır.

Fiziki hazırlıq:

- uşağın sağlamlığının vəziyyəti, uşaq orqanizminin *morfofunksional* yetişkənliyi (*yeni bədən hissələrinin öz funksiyasını yerinə yetirmək qabiliyyəti*);
- hərəkət fəaliyyətinin, xüsusilə xırda motorikanın (xırda motorika əllər və barmaqların dəqiq və xırda hərəkətlər toplusudur; sinir, əzələ, dayaq-hərəkət və görmə sistemlərinin birgə fəaliyyəti nəticəsində yaranır) koordinasiyasının inkişafı;
- fiziki qabiliyyətlərin inkişafı.

Şəxsiyyətyönümlü hazırlıq:

- müstəqillik, məsuliyyətlik, fəallıq, təşəbbüskanlıq;
- başqasını dinləmək və öz hərəkətlərini onunla razılaşdırmağı bacarmaq;
- müəyyən edilmiş qaydalara riayət etmək, qruplarda çalışmağı bacarmaq;
- ünsiyyətin, özünüqiymətləndirmənin formalaşması.

İntellektual hazırlıq:

- obrazlı təfəkkürün, təxəyyülün, yaradıcılığın, məntiqi təfəkkürün inkişafı;
- idrakı fəaliyyət vasitələrinə (müqayisə etmə, analiz, klassifikasiya, ümumiləşdirmə), ana dilinə və nitqin əsas formalarına (dialoq, monoloq), digər spesifik uşaq fəaliyyəti növlərinin daxilində təlim elementlərinə (quraşdırma, rəsm, yapma və müxtəlif oyunlara) yiyələnmək;
- prosesləri (obyektləri) müqayisə etmək, ümumiləşdirmək, qruplaşdırmaq, əlamətlərinə görə ayırmaq, nəticə çıxarmağı bacarmaq.

Sosial hazırlıq:

- yüksək əxlaqi təsəvvürlərin və vətəndaşlıq hisslərinin (vətənpərvərlik, humanistlik, digər millətlərə hörmət) inkişafı;

- böyüklərlə və yaşıdları ilə ünsiyyətin qurulmasında yüksək mədəni davranış qaydalarının mənimsənilməsi;
- öz hərəkətlərində əxlaq normalarının rəhbər tutulması və onlara riayət olunması.

Uşaqların məktəb təliminə hazırlığının effektivliyini artırmaq məqsədi ilə təlim məşğələlərində didaktik (öyrədici) oyunların tətbiq edilməsi faydalıdır. Müəllim uşağın oyuna olan marağından istifadə edərək didaktik oyunu təlim məqsədinə yönəltməlidir. Didaktik oyunlar təlimi uşaqlar üçün əlverişli və cəlbedici formada həyata keçirməyə imkan verir, bu zaman təlim vəzifəsi həm də uşağın oyun vəzifəsi olur.

Məktəbəhazırlıq qruplarında həftəlik məşğələlərin sayı aşağıdakı cədvələ əsasən 12 olmalıdır.

O cümlədən:

No	Dərs məşğələləri	Həftəlik məşğələ saatlarının miqdarı
1	Ətraf aləmlə tanışlıq	1
2	Savad təliminə hazırlıq və nitq inkişafı	2
3	Bədii təfəkkürün inkişafı	1
4	Məntiqi və riyazi təfəkkürün inkişafı	2
5	Təsviri fəaliyyət (Rəsm/Yapma, Kəsib-yapışdırma/Quraşdırma) - həftəası	2
6	Musiqi	2
7	Fiziki mədəniyyət	2
	Cəmi:	12

Hər məşğələnin müddəti 30 dəqiqədir. Məşğələlər arasında fasilə 10 dəqiqədir. Zehni gərginlik tələb edən məşğələlərdə 11 dəqiqədən sonra idman məşğələsi keçirilir. Həftədə 4 gün olmaqla gündə 3 məşğələ planlaşdırılır.

İnkişaf sahələri

İnkişaf sahələri bunlardır:

1. **Fiziki inkişaf, sağlamlıq və təhlükəsizlik;**
2. **İdrakın inkişafı** (əqli inkişaf);
3. **Estetik və yaradıcı inkişaf** (gözəlliyi duymaq və yaratmaq);
4. **Sosial-emosional inkişaf** (insanlarla ünsiyyət və əlaqələr qurmaq, hisslərini (emosiyalarını) tanımaq və idarə etmək).

İnkişaf və təlim standartları

1. Fiziki inkişaf, sağlamlıq və təhlükəsizlik

Məktəbəhazırlıq qrupu (5-6 yaş)

1.1. Fiziki hərəkətləri yerinə yetirir.

- 1.1.1 Fiziki inkişafı ilə bağlı müəyyən olunmuş müxtəlif hərəkətləri (qaməti düz saxlamaqla istiqaməti və tempi dəyişərək yerləş və qaçış; müxtəlif əşyaların üstü, altı və arası ilə sürünmə; məhdudlaşmış sədd üzərində müvazinəti saxlamaqla yerləş və qaçış; gimnastika nərdivanına pillə-pillə dırmanma; küreciyi diyirlətmə; qum kisəcini atma, topu hədəfə atma) yerinə yetirir;
- 1.1.2 Yerində, uzununa, müxtəlif istiqamətlərə doğru və ip üzərindən tullanır.
- 1.1.3 Topu yerə vuraraq irəliləyir;
- 1.1.4 Kiçik motor hərəkətlərini (şəkil çəkir, konturdan kənara çıxmayaaraq rəngləyir, verilmiş materialı və əşyanı hissələrə ayırır və birləşdirir, kontur üzrə kəsir, yapışdırır, quraşdırır, düzür və s.) koordinasiya edir.

1.2. Masa arxasında davranış və gigiyena qaydalarına əməl edir.

- 1.2.1. Gigiyena qaydalarını özünə nəzarət (ehtiyac olduqda əllərini sabunla yumaq və qurulamaq, öz şəxsi əşyalardan- daraq. Burun dəsmalı və salfetdən istifadə etmək) əsasında nümayiş etdirir;
- 1.2.2. Masa arxasında süfrə mədəniyyətinə yiyələndiyini nümayiş etdirir;
- 1.2.3. Sərbəst şəkildə özünə xidmət verdişləri (paltarlarını səliqə ilə yığır; müstəqil şəkildə xarici görkəmində olan səliqəsizliyi aşkar edib və onu aradan qaldırır və s.) nümayiş etdirir.

1.3. Təhlükəsizlik qaydalarına əməl edir.

- 1.3.1. Həyatına və sağlamlığına təhlükə yarada biləcək hadisələrdən qorunma qaydalarını izah edir.
- 1.3.2. Təhlükəsizlik qaydalarına (həşərat, bitki və əşyalar, fəvqalədə hadisələr və təbii fəlakətlər (yanğınlar, zəlzələlər, daşqınlar, sel və sürüşmələr, yol hərəkəti) zamanı situasiyaya uyğun davranmaq, müvafiq qurumları; yanğınsöndürən, təcili yardım və polisə çağırışlar edərək köməyə çağırmaq; məişətdə ehtiyatlı davranmaq) əməl edir.

2. İdrakın inkişafı

2.1. Əşya və hadisələr haqqında ilkin təsəvvürə malik olduğunu nümayiş etdirir.

- 2.1.1. Özü, ailəsi və Vətəni haqqında (dövlət rəmzləri, milli ordu, milli qəhrəmanlar, milli sərvətlər, tarixi günlər və abidələr, milli bayramlar) kiçik təqdimatlar edir;
- 2.1.2. Verilmiş mövzu ətrafında danışır və səbəb-nəticə əlaqələrini müəyyənləşdirir;
- 2.1.3. Ətraf aləmdə baş verən hadisələrə münasibət bildirir;
- 2.1.4. Canlı və cansız aləmin obyektlərini (insan, heyvan, quş, bitki, qum, daş, torpaq, işıq) qruplaşdırır və düzgün davranış (qorumaq, mühafizə etmək, qiymətləndirmək) bacarığı nümayiş etdirir.
- 2.1.5. Obyektlər haqqında məlumat toplayır, müxtəlif vasitələrlə (müzakirə edir, şəkillər çəkir, müxtəlif simvollar düzəldir və s.) şərh edir;

2.1.6. Səma cismlərində, gündəlik havada və ilin fəsillərində, bir neçə gün/gecə, həftə ərzində olan dəyişikliklərdə fərqli və oxşar cəhətləri müəyyən edir, səbəb-nəticə əlaqələrini izah edir və məntiqi nəticələr çıxarır.

2.2. Nitqi dinləyib anlayır, rəbitəli danışır və nitq etiketlərindən istifadə edir.

2.2.1. Dinləyib-anladığı fikirləri şərh edir.

2.2.2. Bədii nümunə, müşahidə və şəkillər əsasında fikrini sadə şəkildə şərh edir.

2.2.3. Nitq etiketlərindən (“buyurun”, “xahiş edirəm”, “xoş gəlmisiniz”, “yaxşı yol”) jest və mimikalardan istifadə edir.

2.2.4. Hərflər və səsləri fərqləndirir; kəsmə əlifba vasitəsi ilə sözlər düzür.

2.2.5. Hecalar, hecalardan sözlər, sözlərdən cümlələr, cümlələrdən şifahi mətnlər qurur.

2.2.6. Nitqində əlamət, keyfiyyət, hiss bildiren, əks və eyni mənalı sözlərdən istifadə edir.

2.3. Sadə riyazi əməliyyatları yerinə yetirir.

2.3.1. Əşyalarla 10 dairəsində riyazi əməliyyatları yerinə yetirir;

2.3.2. Əşyaları formasına, ölçüsünə və sayına görə qruplaşdırır;

2.3.3. Həndəsi fiqurları (dairəni, üçbucağı, kvadratı) tətbiq edir;

2.3.4. Məkan (sağdan sola, yuxarıdan aşağıya, ortaya, künçə) və zamana görə (ilin fəsilləri, aylar, həftənin günləri, günün hissələri, saat) anlayışları tətbiq edir.

2.3.5. Oyun və tədqiqatlar zamanı müxtəlif vəsaitləri (maqnit, böyüdücü şüşə, xətkəş və s.) tətbiq edir.

3. Estetik və yaradıcı inkişaf

3.1. Sadə bədii yaradıcılıq bacarıqları nümayiş etdirir.

3.1.1. Sadə kompozisiyalar qurur.

3.1.2. Təsvir prosesində rəng çalarlarından istifadə edir, rəngi açır, tündləşdirir.

3.1.3. Müxtəlif kəsmə üsullarından istifadə edərək, mövzular və təsəvvürləri əsasında kompozisiyalar qurur.

3.1.4. Yapma (mövzular, bədii əsərlər, təsəvvürləri əsasında sadə obrazlar yaratmaq) bacarıqları nümayiş etdirir.

3.1.5. Verilmiş nümunə və sxemlər əsasında (konstruktor, tikinti, tullantı, təbiət materiallarından və kağızdan istifadə edərək, fərdi və kollektiv şəkildə müxtəlif fiqurlar və kompozisiyalar düzəltmək), planlaşdırır və sadə quraşdırma bacarıqları nümayiş etdirir.

3.1.6. Musiqi alətlərini (piano, qarmon, tütək, dəf, nağara, tar, kamança, metallafon) müqayisə edir.

3.1.7. İfaçılıq bacarıqları (solo və xorla oxumaq; musiqili-ritmik hərəkətləri yerinə yetirmək; uşaq musiqi alətlərində tək və ansamblada sadə musiqi parçalarını ifa etmək) nümayiş etdirir.

3.1.8. Müstəqil yaradıcılıq (təsviri, musiqi və konstruktiv fəaliyyət, rolların ifası) qabiliyyətləri nümayiş etdirir.

3.1.9. Müxtəlif janrda olan bədii əsərlərin məzmununa münasibət bildirir.

3.2. Sadə əmək bacarıqları nümayiş etdirir.

- 3.2.1. Fərdi və kollektiv əməyin növləri üzrə (özünəxidmət, təbiətdə əmək, əl əməyi, təsərrüfat-məişət əməyi) müstəqil bacarıqlar nümayiş etdirir.
- 3.2.2. Əmək prosesində istifadə edilən alətləri adlandırır, parca və iynə-sapla sadə bacarıqlar nümayiş etdirir.
- 3.2.3. Növbətçilik zamanı öz üzərinə düşən vəzifənin mahiyyətini anlayır və yerinə yetirir.

4. Sosial-emosional inkişaf

4.1. Ünsiyyət bacarıqları nümayiş etdirir.

- 4.1.1. Ünsiyyətə girməyə cəhd edir.
- 4.1.2. Böyüklərin mimika və jestlərinə, intonasiyasına reaksiya verir.

4.2. Sosial həyatla bağlı bilik, bacarıqlarını və vərdişlərini özünəməxsus tərzdə nümayiş etdirir.

- 4.2.1. Öz hisslərini, baxışlarını mimika, jest və hərəkətləri ilə ifadə edir.
- 4.2.2. Birgə oyunlarda iştirak edir.
- 4.2.3. Oyuncaqlarla oynayarkən emosional (mimika, səs tonu) reaksiya verir.

4.3. Hörmət (münasibət) və dözümlülük (tolerantlıq) nümayiş etdirir.

- 4.3.1. Ətrafdakı insanlar arasındakı fərqlərə (fiziki, irqi, milli, dini, cinsi, sosial) dözümlülük nümayiş etdirir.
- 4.3.2. İnsanlara qarşı qayğıkeş münasibət bəsləyir, çətinlik zamanı kömək edir.

Həftənin günləri	Məşğələlər	Məşğələlərin Miqdarı
Bazar ertəsi	Savad təliminə hazırlıq və nitq inkişafı	1
	Musiqi	1
	Təsviri fəaliyyət (Rəsm/Kəsib-yapışdırma)	1
Çərşənbə axşamı	Məntiqi və riyazi təfəkkürün inkişafı	1
	Fiziki mədəniyyət	1
	Bədii təfəkkürün inkişafı	1
Çərşənbə	Savad təliminə hazırlıq və nitq inkişafı	1
	Musiqi	1
	Ətraf aləmlə tanışlıq	1
Cümə axşamı	Məntiqi və riyazi təfəkkürün inkişafı	1
	Təsviri fəaliyyət (Yapma/Quraşdırma)	1
	Fiziki mədəniyyət	1
Yekun		12

5 yaşlı uşağın fiziologiyası, psixologiyası, öyrənmə xüsusiyyətləri

Məktəb təliminə hazırlıq uşağın fiziki, intellektual, emosional-iradi, şəxsi və sosial inkişafından asılıdır. Qeyd olunanlar məktəbə hazırlığın müxtəlif növləri deyil,

onun fəaliyyət formalarının fərqli təzahürləridir. Məktəbə getməyə hazırlaşan uşağın **anatomik-fizioloji** inkişafına diqqət yetirilməlidir. Fiziki inkişafın ləngiməsi uşağın əqli fəaliyyətinə mənfi təsir göstərir. Fiziki cəhətdən zəif olan uşaq təlim prosesində tez yorulur, onun təlimə həvəsi azalır. Adətən, belə uşaqların əhali-ruhiyyəsi aşağı olur, onlar hərəkətli oyunlara laqeydlilik göstərilir. Beşyaşlılarda skeletin sümükləşməsi, böyüməsi, daxili üzvlərin və sistemlərin, bütövlükdə orqanizmin inkişafı hələ davam edir. Odur ki, məktəbəhazırlıq qruplarında fiziki hərəkətlərə, fəal oyunlara xüsusi diqqət yetirilməlidir. Məktəbəhazırlıq yaşı dövründə uşaqlarda barmaqlarda buğumlar hələ sümükləşməmiş olduğundan onlar üçün xırda və dəqiqlik tələb edən fəaliyyətlərin icrası çətin olur. Həmçinin yazı yazmaq onlar üçün olduqca çətin, hətta qələmi əldə tutaraq nəse yazmaq ağrıverici ola bilər. Halbuki diqqət və dəqiqlik tələb etməyən, hətta müəyyən güc tələb edən işləri uşaqlar daha asan yerinə yetirirlər. Bu səbəbdən məktəbəhazırlıq dövründə, eyni zamanda I sinifdə şagirdlər hətta partanın sinifdə yerini dəyişə bilərlər, lakin hərf və rəqəm yazılışı onlar üçün olduqca çətinidir. Uşaqlar bu çətin prosesə hazırlıqsız məcbur edilərsə, onlarda yazı ilə bağlı stress və narahatlıq assosiasiyası yaranar, yazmağa və ümumilikdə təlim prosesinə mənfi münasibət formalaşar. Qeyd olunan problemin qarşısını almaq üçün məktəbəhazırlıq dövründə uşaqların xırda motorikasının inkişafı məqsədilə müəyyən məşqlər edilməli və hazırlıq prosesi keçməmiş uşaqlara hərf, rəqəm və s. yazdırmağa yol verilməməlidir.

İdraki proseslər dedikdə **hafizə, qavrayış, təfəkkür və təxəyyül** nəzərdə tutulur. L.S.Viqotski məktəb təliminə hazırlığın yalnız təsəvvür ehtiyatının miqdarından yox, daha çox **idraki proseslərin** inkişaf səviyyəsindən ibarət olduğunu söyləmişdi. Viqotski 3-7 yaşı məktəbəqədər dövrə aid edirdi. O, qeyd edirdi ki, 3 yaşından sonra uşaqların düşüncəsində keyfiyyətə fərqli dəyişiklik baş verir. Əgər indiyənədək uşağın dünyanı öyrənməsində qavrayış funksiyası əsas rol oynayırdsə, məktəbəqədər yaş dövründə yaddaş mərkəzdə durur. Buna görə 3 yaşa qədər uşaqlar spontan öyrənirlərsə, məktəbəqədər yaşda artıq qarışıq, spontan-reaktiv öyrənmə tipi formalaşır və 7 yaşında - məktəb dövründə reaktiv öyrənmə aparıcı öyrənmə növünə keçir. Məhz diqqət uşaqların hər hansı bir biliyi məqsədli əldə etməsi üçün reaktiv növə keçməyə imkan verir.

Əgər insan etdiyi bir işin üzərində diqqətini cəmləşdirə bilmirsə, fəaliyyət məqsədyönlü və səmərəli şəkildə aparıla bilməz. **Diqqətin** inkişaf səviyyəsi uşağın məktəb təlimində müvəffəqiyyət qazanmasında çox böyük rol oynayır. Uşağı məktəbə hazırlamaq üçün ilk növbədə onun diqqətini və müşahidəçilik qabiliyyətini tərbiyə etmək lazımdır. 5 yaşlı uşaqlarda qeyri-ixtiyari diqqət üstünlük təşkil edir: uşaq öz diqqətini idarə edə bilmir və çox hallarda xarici təsirlərdən asılı olur. Bütün bunlar onun fikrini bir yere cəmləşdirə bilməməsində, fikrin yayınmasında, məşğuliyyətin tez-tez dəyişməsində özünü əks etdirir. Psixoloqların fikrinə görə, uşaqda ixtiyari qavramanın formalaşması ixtiyari diqqətin əmələ gəlməsinə və nitqin inkişafına təsir göstərir. Məktəbəqədər yaşlı uşağa diqqətini idarə etməyi öyrətmək üçün ona ucadan mühakimə yürütməyi təklif etmək lazımdır.

Hafizəni (yaddaşı) inkişaf etdirməyin bir çox yolu var. Amma məktəbəhazırlıq qruplarında və məktəbdə heyif ki, yalnız şeir əzbərləmək üsulundan istifadə edirlər ki, bu

da düzgün deyil. Poeziyanın ilkin və ali missiyası hafizəni möhkəmləndirmək deyil, hissləri və fikirləri inkişaf etdirməkdir. Toxunma hafizəsini (yaddaşını) inkişaf etdirmək xüsusilə vacibdir. Yaxşı inkişaf etmiş toxunma (lamisə) yaddaşı olan uşaqlar məktəbdə daha uğurlu olurlar. 5-6 yaşlı uşaqlarda yaddaş qeyri-ixtiyarilikdən ixtiyariliyə doğru irəliləyir. Bu dövrdə uşaq yadda saxlamaq və yadda qalanları nəql etmək üçün qarşısına məqsəd qoyur. O, yalnız eşitdiklərini yox, eyni zamanda istədiklərini də məqsədyönlü şəkildə yadda saxlaya bilir. Hafizənin inkişafında bütün fəaliyyət növləri, xüsusilə **oyun** çox böyük rol oynayır. Oyunda uşaq üçün hər şey əyani, konkret bir məna daşıdığı üçün oyun formasında müxtəlif bilik, bacarıq və vərdişlərin mənimsənilməsi daha məqsədəuyğundur. Oyun zamanı uşaq, növbəti mərhələyə (İntellektual-öyrənmə) hazırlaşır. Bu dövrdə uşaq situasiyanı (məs., məktəb oyunu) dəfələrlə oynamaqla şagird olmaq nədir sualına cavab axtarır və tapır, bu rolu özünüküləşdirir və qəbul edir. Qeyd etmək lazımdır ki, yeni situasiya məs., məktəb rejimi uşaq tərəfindən dəfələrlə oynanılırsa, bu zaman uşaq üçün məktəb normaları anlaşılmaq qalır və onu qorxudur. Bu dövrdə böyükklərin oynamağa icazə verməməsi uşağın məktəbə hazır olmasını sürətləndirmir, əksinə ləngidir.

Viqotskinin fikrincə, məktəbə hazır olmaq – müəyyən dərəcədə ətraf aləmin əşya və hadisələrini ümumiləşdirməyi və fərqləndirməyi bacarmaq deməkdir. Məntiqi təfəkkürün əsasları uşaqların əşya və hadisələri təsnif etmək bacarıqlarında özünü göstərir. Məktəbəqədər dövrün sonunda uşaqlar əşyaları tematik qruplara («mebel», «meyvə», «geyim» və s.) ayırmağı bacarır. Beləliklə, növ, cins anlayışı formalaşır (alma, armud, heyva, nar, xurma – meyvədir). Bütün fəaliyyət növləri ilə məşğul olduğu zaman uşaqlarda ümumiləşdirmə, təsnif etmə, təcrid etmə, müqayisə etmə, səbəb-nəticə əlaqələrinin qurulması kimi əqli əməliyyatlar inkişaf edir. Beləliklə, uşaq cümlənin, mətnin, şəklın əsas fikrini anlamaq bilər, bir neçə şəklı oxşar xüsusiyyətlərə görə ümumiləşdirir, müəyyən əlamətə görə şəkilləri qruplaşdırır bilər və s.

Sensor inkişaf (hisslərin inkişafı) məktəbəqədər yaşlı uşaqların əqli inkişafının təməlinə duran əsas istiqamətlərdəndir. Bu yaşda uşaqların hiss orqanları daha da təkmilləşir, görmə və eşitmə qabiliyyətləri yaxşılaşır, rəng seçimində dəqiqlik və həssaslıq müşahidə olunur, musiqi duyumu və fonematik eşitmə qabiliyyəti inkişaf edir. Məkana bələdləşmə, əşyaların yerləşməsi və xüsusiyyətləri haqqında biliklər təkmilləşir.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların hafizəsinin inkişafının ən mühüm yollarından biri yardımçı, xüsusilə simvolik vasitələrin köməyi ilə yadda saxlamadır. Bu zaman uşaq öz hafizəsini idarə edərək, bir əşyadan, məsələn, şəkildən, digər əşyanın əvəzədisi kimi istifadə etməyi bacarır. Bu xüsusiyyət hafizəni təfəkkür ilə əlaqələndirir və təfəkkürün simvolik funksiyasını inkişaf etdirir. Məktəbəqədər dövr ərzində **təfəkkür** iki istiqamətdə inkişaf edir: əyani-əməli və *əyani-obrazlı*. Əyani-əməli təfəkkür məktəbəhazırlıq dönəmində üstünlük təşkil edir. Uşaqlar əyani formada fikirlərini ifadə edirlər, kiçik məktəbli yaş dövründə əyani-əməli növdən əyani-obrazlı təfəkkürə keçid baş verir. Yeni uşaq artıq fikirlərini sözlərlə ifadə etməyi öyrənir. Məktəbəhazırlıq dövründə bu prosesə keçidin daha rahat olması üçün müəyyən işlər görülməlidir. Məsələn, uşaq “bunu necə etdin?” sualına fəaliyyəti təkrar edərək “belə etdim” cavabını verir (qurduğu evciyi dağıdıb yenidən qurur). Bundan sonra müəyyən suallar verilməlidir: məsələn, “Qırmızı

kubun üstünə hansını qoydun?”, “O, hansı rəngdir?”, “Bu evdə kimlər yaşaya bilər?” və s. Suallar vasitəsilə uşaq düşünməyə və cavab verməyə təhrik edilir, beləliklə, əyani-əmali təfəkkürdən əyani-obrazlı təfəkkürə keçid daha rahat baş verir.

Məktəbəqədər dövrün sonunda obrazlı təfəkkür son dərəcə konkret və situativ olur. Uşaq nəinki əşyanı əlamətlərinin rəngarəngliyi ilə təsəvvür edir, o, eyni zamanda onun mühüm xüsusiyyət və əlaqələrini də seçməyə qadirdir. Onda artıq əyani-sxematik təfəkkür formalaşır. Bu təfəkkür növü uşağın əşyanın müxtəlif sxematik təsvirlərini (plan, maket, sadə cizgilər və s.) anlamasını və uğurla istifadə etməsini bildirir. Uşaqlar şərti təsvirlərin daha da mücərrəd əlaqələrini (cümlədə sözlər arasında, sözlərdə hərflər arasında əlaqələri və s.) anlamağa başlayırlar. Əgər məktəbəqədər dövrdə uşaqda əyani-obrazlı təfəkkür kifayət qədər formalaşmayıbsa, I sinifdə o, söz və cümlələrin sxemlərini tərtib etməkdə, şərti işarələr və oxlar vasitəsilə riyazi məsələlərin şərtini düzgün yazmaqda çətinlik çəkir.

Məktəbəqədər dövrdə uşaqlarda məntiqi-mücərrəd təfəkkürün əsasları qoyulur. Bu, mücərrəd mühakimə yürütmə bacarığı tələb edir. 5-6 yaşlı uşaqlarda məntiqi-mücərrəd təfəkkürün əsasları əyani-obrazlı təfəkkürə əsaslanır və onun təbii davamı kimi inkişaf edir. Uşaqlar ətraf mühitdə olanları sadə şəkildə təhlil edə bilirlər. Mühüm və ikinci dərəcəli xüsusiyyətləri ayırmaq, sadə mühakimə yürütmək, düzgün nəticə çıxarmaq bacarıqlarına yiyələnirlər. Bu bacarıqlar uşaqların bilik dairəsi ilə məhdudlaşır. Bilik dairəsi çərçivəsində uşaq uğurla səbəb-nəticə əlaqələrini qurur, bu isə uşağın nitqində öz əksini tapır.

Uşağın istifadə etdiyi obrazlar yalnız əvvəllər gördüyü və ya eşitdiyi obrazlardan ibarət deyil, eyni zamanda onun bilavasitə qavramadığı, **təxəyyülündə** canlandırıdığı obrazlardan ibarətdir. Obrazlar uşağa real aləmin zaman və məkan çərçivələrindən çıxmağa imkan yaradır. Məhz bu obrazlar təxəyyülün əsas xüsusiyyətlərindən sayıla bilər. Təxəyyül insana keçmiş təcrübəsinə əsaslanaraq yeni obrazların yaradılmasına imkan verir.

Təxəyyülün inkişafında əsas məsələ, gözlənilən nəticəni onun həyata keçirilməsindən əvvəl təsəvvür etməkdir. Təxəyyül bərpaedici (əşyanın təsvirinə görə) və yaradıcı (yeni obrazların yaradılması) ola bilər. Uşaqda ilkin təxəyyül bütünlüklə zahiri vasitələrə əsaslanır, real hərəkətlərdən ayrılır. Tədricən zahiri vasitələrə ehtiyac qalmır. Təxəyyülün inkişafına uşaqların bütün fəaliyyət növləri, xüsusilə də rəsm, quraşdırma, ədəbi əsərlərin oxunması, oyun və digər fəaliyyətlər təsir göstərir. Təxəyyülün uşağın psixi inkişafında rolu çox böyükdür; o, uşağın ətraf aləmi daha yaxşı dərk etməsinə, şəxsiyyətinin inkişafına imkan yaradır.

5-6 yaşlı uşaqlarda nitqin inkişaf xüsusiyyətləri. Uşağın **təfəkkürünün** inkişafında nitq böyük rol oynayır. Təfəkkürlə bilavasitə bağlı olan nitq iki funksiyanı yerinə yetirir: o, bir tərəfdən başqaları ilə ünsiyyət vasitəsidir, digər tərəfdən təfəkkür formasıdır. Belə ki, insan daxili nitqin köməyi ilə sözlərlə fikirləşir. Daxili nitqin əmələ gəlməsi 4-5 yaşından formalaşmağa başlayır və onun köməyi ilə uşaq gələcək işi planlaşdırmağı öyrənir. Bu dövrdə nitq inkişafı üzrə iş səs mədəniyyətinin tərbiyəsi, lüğət

ehtiyatının zənginləşdirilməsi, nitqin qrammatik quruluşunun təkmilləşdirilməsi, dialoji və monoloji nitqin formalaşdırılması, həmçinin savad təliminə hazırlığı nəzərdə tutur.

Nitqin düzgün formalaşması üçün artikulyasiya aparatının inkişafı mühümdür. Artikulyasiya orqanlarının işi nəticəsində nitq səsləri əmələ gəlir. Səslərin aydın tələffüz edilməsi üçün nitq orqanlarının vəziyyətinin və hərəkətinin düzgünlüyü, fonematik eşitmə zəruridir. Nitqəşitmə qabiliyyəti dedikdə, diqqətli dinləmə və sözlərin başa düşülməsi, nitqin müxtəlif keyfiyyətlərini qavramaq və fərqləndirmək nəzərdə tutulur. Nitqəşitmə qabiliyyətinə yiyələnmək yaxşı fonematik eşitməyi, yəni ana dilinin bütün səslərini düzgün eşitməyi, səslənməsinə görə yaxın səsləri fərqləndirməyi təmin edir.

Uşağı məktəbə hazırlamaq üçün onun yaş xüsusiyyətlərini bilmək zəruridir. Amma müəllim nəinki ümumi yaş xüsusiyyətlərini, eyni zamanda fərdi keyfiyyətlərini də nəzərə almalı, inkişafını izləməli və məktəb təliminə hazır uşaqlar yetişdirməyi bacarmalıdır.

Uşağın inkişafında oyunların rolu

Rollu oyunlar uşaqların sevimli əyləncəsi olmaqla bərabər, həm də onların əsas işidir. Məhz oyun zamanı uşaqlarda şəxsiyyətin formalaşması, sosiallaşma gedir. Oyun zamanı həm də uşağın mənəviyyəti formalaşır. Oyun – uşaq üçün ilk iradə məktəbidir: məhz oyunda uşaq ilk dəfə könüllü şəkildə müxtəlif tələblərə riayət etməyə başlayır. Məsələn, əgər rollu oyunda uşaq sərhədçidirsə, onu postda əvəz etməyincə yerindən tərpənməyəcək, çünki real həyatda sərhədçilər belə hərəkət edirlər. Məktəbəqədər dövrün 3-4 yaşında uşaqlar tək oyunlara, 4-5 yaşında qrupla sadə və xüsusi qaydası olmayan oyunlara, 5-6 yaşında uşaqlarda isə qruplarla qaydalı oyunlara üstünlük verirlər.

Oyunlar uşaq cəmiyyətinin formalaşmasına, uşaqların öz aralarında ünsiyyət və əməkdaşlıq qurmalarına əvəzsiz kömək göstərir. Oyun zamanı görmə qabiliyyəti, görmə itiliyi yaxşılaşır, daha çox söz və ifadə yadda qalır. Bir sözlə, fəal oynayan uşaqlarda intellekt güclü inkişaf edir. Oynayarkən uşaq həm də hərəkət edir: əgər uşaq dovşan, siçan, pişik və s. rolundadırsa, istər-istəməz bu heyvanların hərəkətlərini təqlid edir, böyük motorika inkişaf edir.

L.Viqotskinin təbiri ilə desək, oyun uşaq üçün “yaxın inkişaf zonasıdır”: oyun zamanı uşaq öz yaşından daha böyükdür. Oynayarkən o, sanki irəli və yuxarı sıçrayışlar edir. A.S.Makarenko uşaqların inkişafında oyunun böyük rolunu qeyd edərək, yazırdı ki, “Yaşlı adamın həyatında iş, fəaliyyət, qulluq hansı əhəmiyyətə malikdirsə, uşağın da həyatında oyun bir o qədər vacib və əhəmiyyətli”.

Məktəbəqədər yaş dövrü üçün oyunlar iki böyük qrupa bölünür:

- **yaradıcı oyunlar;**
- **qaydalı oyunlar.**

Yaradıcı oyunlar uşaqların özləri tərəfindən yaradılan oyunlardır. Uşaqlar həyatda gördükləri və müşahidə etdiklərini öz təsəvvürlərində canlandırmaqla oyun yaradırlar.

Qaydalı oyunlar isə müəyyən qaydalara tabe olduğundan, bu oyunların qaydalarını uşaqlar böyükklərin vasitəsi ilə öyrənib, oynayır. Alimlər tərəfindən (Elkonin, Novosyolov və s.) oyunların bölgüsü müxtəlif olsa da ümumən qaydalı oyunlar **mütəhərrik və didaktik** olmaqla iki növə ayrılır. Qaydalı oyunların əhəmiyyəti uşaqlara qaydalara əməl etməyi, qaydanı izləməyi və s. öyrədir. Bu gələcəkdə uşaqlarda həyatda rast gəlinən digər qaydaların əhəmiyyətli olması haqqında (məktəb qaydalarını, yol qaydaları və s.) anlayış yaradır.

Qaydalı mütəhərrik oyunlar uşaqların hərəkəti fəallığını təmin edir. Mütəhərrik oyunlara milli hərəkəti oyunlar, yarışlar və s. aid edilir. Didaktik elementli mütəhərrik oyunlarda uşaqların nəinki hərəkəti, həm də idrakı fəallığı təmin edilir. Bu oyunlarda uşaqların qarşısında müəyyən hərəkətlər – topu tutmaq, yoldaşa çatmaq, ritmik hərəkəti və s. təkrar etmək tələb edən vəzifələr qoyulur.

Didaktik (öyrədici) oyunların şərti 3 növü var:

- oyuncaqlarla (müxtəlif əşyalarla);
- şifahi və ya sözlü (məsələn: tapmacalarla);
- stolüstü çap oyunları (üzərində şəkillər olan lotolar, cüt şəkillər olan kartlar və s.).

Ailələrlə əməkdaşlığın əhəmiyyəti və ünsiyyət strategiyaları

Uşaq məktəbəhazırlıq qrupuna gələndə qədər ailədə müəyyən bilik, bacarıq və verdişlərə yiyələnir. Ailənin uşağın ilk müəllimi kimi qəbul edilməsi gələcəkdə təlim-tərbiyə prosesinin məzmunlu qurulması, əlverişli münasibətlərin yaranması üçün vacib amildir. Valideyn və müəllimlərin ümumi səyləri uşaq haqqında məlumatların əldə olunmasına, uşağın davranışı, rəftarı, münasibətləri ilə bağlı fikir və mülahizələrin bölüşdürülməsinə, ən əsası, uşağın böyüməsi və inkişafı üçün daha əlverişli şəraitin yaradılmasına yönəldilir.

Valideynlər uşaqlarla keçirilən bütün kütləvi tədbirlərdə, təlimdə, problemlərin həllində iştirak etməyə cəlb edirlər. Valideynlər müəllimlərlə birlikdə uşağın inkişafının stimullaşdırılmasında fəal iştirak edir, səy göstərirlər. Bunun üçün, ilk növbədə, qruplarda mənimsənilən bilik və bacarıqlar ailədə möhkəmləndirilir. Belə bir qarşılıqlı əməkdaşlıq uşağın əqli fəaliyyətinin zənginləşməsinə, özünəinamın yaranmasına, nəticə etibarilə, məktəb həyatına daha rahat uyğunlaşma dövrünü keçməyə təsir göstərir. Valideynlər uşaqların təlim fəaliyyətində iştirak etdikləri təqdirdə onların təlim nailiyyətləri yüksəlir. Belə bir əməkdaşlıq şəraitində valideynlər aşağıdakı məsələlərlə tanış olmalıdırlar:

- uşaqların yaş xüsusiyyətləri;
- təlim-tərbiyə işinin əhəmiyyəti;
- uşaqların fəaliyyətlərini stimullaşdıran öyrədici mühitin vacibliyi;
- fiziki, emosional müdafiənin təmin edilməsi, mühitin təhlükəsizliyinin zəruriliyi;
- uşaqların fəallığı.

Validəymlər öz uşaqlarının əqli qabiliyyətləri haqqında müəllimədən məlumat alır, təlim nailiyyətlərinə verilən qiymət əsasında uşağın irəliləyişini sürətləndirmək məqsədilə müəllimlərlə əməkdaşlıq edirlər. Pedaqoji şura iclaslarında iştirak, valideyn şurasına üzvlük, məktəb həyatı haqqında söhbətlər və birgə müətlə kimi pedaqoji tədbirlər uşağın təhsilində valideynlərin fəal iştirakını təmin edən çoxsaylı yollardandır.

Ailə ilə birgə fəaliyyətdə aşağıdakıların nəzərə alınması tövsiyə olunur:

1. Müəllim və valideynlərin uşaqların təlim-tərbiyəsində tərəfdaş olması;
2. Müəllim və valideynlərin uşaqların məktəbəhazırlıq təhsilinin məqsəd və vəzifələrini bilməsi;
3. Müəllim və valideynlər tərəfindən uşağa kömək, hörmət və inamın göstərilməsi;
4. Məktəb və ailənin qarşılıqlı fəaliyyətinin, onun aralıq və son nəticələrinin daim təhlil edilməsi;
5. Valideynlər üçün vaxtaşırı maarifləndirici seminarların təşkili.

Validəymlər üçün tövsiyələr

(Bu material çoxaldılaraq valideynlərə çatdırıla bilər)

1. Uşaqlara qayğı göstərmək və heç zaman sevginizi onlardan əsirgəməyəcəyinizi bilmək, balacaları xoşbəxt edir.
2. Uşaq öz xüsusi baxışları və düşüncələri ilə inkişaf edən şəxsiyyətdir, o da qəbul olunmağı və arzularına hörmətlə yanaşılmağı istəyir.
3. Uşaqların həyatında böyüklərin fəal iştirak etməyi heç də onun işinə qarışmaq və ona nəzarət etmək deyil. Bu, hər şeydən əvvəl uşağın daxili aləminə, onun inkişaf xüsusiyyətlərinə fikir vermək, ona diqqətlə qulaq asmaq, onun inkişafını dəstəkləmək deməkdir.
4. Uşaqların tələbatları böyüklərdən uyğunlaşma tələb edir - həyatına düzəlişlər, dəyişmələr gətirir.
5. Uşağa qarşı diqqətli olmaq və vaxt ayırmaq onun inkişafına yaxşı təsir edir.
6. İstənilən uşaq - ağıllı və ya zəif düşüncəli, hərəkətli və ya astagəl, güclü və ya zəif, hörmət və məhəbbətə layiqdir. Onun dəyəri uşaq olmağındadır.
7. Uşaq heç də başdan-başa çatışmazlıqlardan, zəiflikdən, uğursuzluqdan ibarət deyil. Uşağın öz qüruru var, sadəcə olaraq onu görməyi bacarmaq lazımdır.
8. Adekvat tərif uşaqların özünəinamını artırır, yeni hədəflərə can atmağa motivasiya yaradır.
9. Qarşıya qoyulan istənilən tələbi uşağı tərif etməklə, dəstəkləməklə başladıqda o özünü sınağa həvəslə gedir.
10. Əlbəttə əgər qarşıya qoyulan məqsəd uşağın çata biləcəyi səviyyədədirsə.
11. Əmr etmək əvəzinə ondan məsləhət verməyi və ya kömək istəyi uşaqda əməkdaşlıq etmək həvəsi yaradır.
12. İcazələr uşaqları qadağalardan daha yaxşı öyrədir. Əksər hallarda məzəmmət etmək, susdurmaq, nəyisə tələb etmək gözlənilən nəticəni vermir.
13. Uşaq başa düşməlidir ki, onu nəyə görə cəzalandırırlar.

14. Böyük iradəsini zorla qəbul etdirməyə çalışdıqda uşaq tərəfindən daha kəskin etirazla qarşılaşa bilər.
15. Uşağa necə təsir göstərmək yolu aydın deyilsə, dayanıb müşahidə etmək lazımdır, tələsik "həll" həmişə xeyirli olmur. Bəzən vəziyyəti analiz etməyin və başqalarından məsləhət almanın faydası var.
16. Uşaqlarla ünsiyyət zamanı onlarda etiraz və ya mənfi reaksiya doğuran üsul və vasitələrdən qaçmaq lazımdır. Uşaqlar təzyiqi, onlara qarşı etinasızlığı, ağıl öyrətmək istəyi ilə olan yanaşmaları hiss edirlər. Zorakı üsullar nəinki vəziyyəti düzəltməz, əksinə, uşaqda qüsurları artırır, davranışına mənfi təsir göstərir.
17. Böyüklərin mənfi emosiyalarını - qorxunu, təşvişi, qəzəbi, apatiyanı hər zaman uşaqlardan gizlətmək olmur, bu isə qeyri-ixtiyarı olaraq uşaqlara sirayət edir və onlarda anoloji emosiyalar doğurur. Bu zaman böyüklər uşaqları sevdiklərini, indiki hallarının müvəqqəti olduğunu, və dəf etməyə güclərinin çatacağını dedikdə, uşaqlar özlərini müdafiə olunmuş hiss edirlər.
18. Uşaqlarla ünsiyyətdə bərabərlik və əməkdaşlıq prinsipləri çox əhəmiyyətlidir. Bu qərəzli yanaşmanı azaldır, sevinc, isti münasibət, işıq bəxş edir.
19. Uğursuzluqları üzə vurmaq, irad tutmaq lazım deyil. Hətta bunlar nəyisə yoluna qoymaq, kimisə dəstəkləmək, həvəsləndirmək niyyəti ilə edilsə belə. Uşağa onun uğursuzluğunu kobudluqla üzə vurmaq, irad tutmaq onun emosional vəziyyətinə pis təsir göstərə bilər. Uşağın özü haqqında müsbət təsəvvürə malik olması çox mühümdür, bunsuz psixi sağlamlıqdan və normal inkişafdan söhbət gedə bilməz.
20. Uşağı "qiymətləndirmə" mütləq keyfiyyət baxımından olmalıdır. Uşağın təbii inkişaf rejimində "düz və ya səhv cavab", "düz və ya səhv qərar" anlayışlarına yer yoxdur. Uşaqlar cəzalandırılmaqdan qorxmada, hətta gördükləri iş bəzən alınmasa belə, özlərini bacardıqları və istədikləri kimi göstərdikdə inkişaf edirlər.
21. Hər bir uşaq yalnız "əvvəlki özü" ilə müqayisə edilə bilər. Mühüm olan - onun nailiyyətlərinin nəticəsi yox, daxili azadlığı, emosional rifahıdır. Bunlar qənaətbəxş nəticənin təminatlarıdır. Uşaq ürəyi istəyən adamı özünə nümunə seçir.
22. Uşaqlara qarşı diqqət və simpatiya həddən çox olduqda da uşağın inkişafına yaxşı təsir göstərmir. Əksinə bunun da ziyanı ola bilər. Çünki belə münasibətə alışmış uşaq ondan azacıq məhrum olduqda, narahatlıq keçirir, ona qarşı münasibətin dəyişməsində özünü günahkar sayır.
23. Uşağı sözlərdən istifadə etmədən həvəsləndirmə, cəsarətləndirmə üsullarına da müraciət edin; təbəssüm, əl sıxma, dostcasına çiyinə vurma və s. çox effektivdir.

Fiziki inkişaf, sağlamlıq və təhlükəsizlik

Məktəbəhazırlıq yaşında olan uşaqlarda fiziki inkişaf prosesi davam edir. Uşaqlarda hərəkəti fəallığa yüksək tələbat qalmaqdadır. Beşyaşlılarda boy artımı prosesi fəallaşır, uşaqların onurğa sütunu müxtəlif deformasiyaya gətirən təsirlərə (boya uyğun olmayan mebel dəsti, pis işıqlandırma, bədən hərəkətsiz vəziyyəti) qarşı həssas olur. Bunları nəzərə alaraq hər bir uşağın qamətinin düzgün saxlanmasına müntəzəm diqqət yetirmək ən vacib məsələlərdən biridir. Bu yaşda uşaqların pəncə quruluşu tamamlanmamışdır. Odur ki, vaxtında yastı-pəncəliyin qarşısını almaq lazımdır. Bu

problem müxtəlif səbəblərdən yarana bilər. Müəllim ayrı-ayrı uşaqların ayaq ağırları, hərəkəti oyunlar zamanı tez yorulmaları ilə bağlı şikayətlərinə diqqətlə yanaşmalıdır.

Uşaqların fiziki sağlamlığı əzələlərin inkişaf etdirilməsi və möhkəmləndirilməsi ilə əlaqədardır. Onların böyük əzələləri daha yaxşı inkişaf etdiyindən özlərini tənzimləməyi bacarır, davranış və hərəkətlərində daha fəal və çevik olurlar. Kiçik əzələlərin inkişafı üçün müəllim barmaq gimnastikası, təsviri fəaliyyət növlərindən, müxtəlif qrafik imlaldan istifadə etməlidir. Müəllim uşaqlara həm böyük, həm də kiçik əzələlərdən istifadə etmək imkanı yaratmalıdır.

5 yaşlı uşaqlarda hələ də hərəkət və reaksiyaların impulsivliyi (qeyri-iradiliyi) özünü büruzə verir. Uşağın hərəkətlərinin və davranışının dəyişməsinə mənfi təsir göstərən amillərdən əzginliyi, emosional yüklənmələrin çoxluğunu, yorulmanı qeyd etmək olar. Buna görə müəllim uşaqların həddindən artıq həyəcanlanmalarına imkan verməməli, onları artıq yükləməməlidir.

Uşaqların hərəkəti rejimini səmərəli təşkil edib, gün ərzində müxtəlif hərəkəti fəaliyyət növləri ilə zənginləşdirmək lazımdır. Fəaliyyət növlərini təşkil edərkən hərəkətləri daha keyfiyyətli və dəqiq yerinə yetirmələri üçün tələbləri mütəmadi artırmaq lazımdır.

Əsas hərəkətləri yerinə yetirmə bacarıqlarını hərəkəti oyunlar və estafet yarışlarında möhkəmləndirmək olar. Onu da nəzərə almaq lazımdır ki, müəyyən hərəkətlər yalnız uşaqlar tərəfindən yaxşı mənimsənildikdən sonra oyunlara əlavə edilə bilər. Uşaqların çevik və cəld olmaları üçün hərəkətlərin ardıcılığını və oyun şərtlərini dəyişmək məqsədəuyğundur. Müəllimin vəzifələrindən biri də uşaqlarda yarışmaq həvəsini oyatmaq və dəstəkləməkdir.

Məktəbəhazırlıq qrupunun uşaqları sağlam və təhlükəsiz həyat tərzinə riayət etməyi öyrənməlidirlər. Uşaqların təhlükəsizliyini təmin etməklə fiziki tələbatlarını ödəyən məşğələlər qurmaq müəllimin vəzifəsidir.

Uşaqların sağlam həyat tərzini, gigiyenik prosedurlar (nə üçün dişləri, əlləri yumaq lazımdır və s.), idman məşğələləri, təmiz havada gəzinti, səhər gimnastikası haqqında təsəvvürlərini genişləndirmək lazımdır. Uşaqlarla sağlam və təhlükəsiz həyat tərzini təbliğ edən söhbətlər aparmaq, bu mövzuda süjetli-rollu oyunlar keçirmək, fiziki fəaliyyətin, düzgün qidalanmanın, təmizliyə riayətin vacibliyini əks etdirən mövzuları səhnələşdirmək, sağlam və qeyri-sağlam həyat tərzini ilə bağlı məsələləri tədqiq və müzakirə etmək məqsədəuyğundur.

Təhlükəsizlik sağlam olmağın tərkib hissəsidir. Uşaqları təhlükəsizlik qaydaları, müəyyən zədə alma ehtimalı olan situasiyalar, hissiyyat orqanlarını (göz, qulaq, burun) qorumağın vacibliyi, zədə alarkən ilk yardım, ictimai yerlərdə xəstəliyin yayılmaması üçün düzgün davranış qaydaları (öskürmə və asqırma hallarında ağzı burun dəsəməli ilə örtmək, üzünü əks tərəfə çevirmək, xəstə ilə öpüşməmək, eyni qabdan istifadə etməmək), xəstə insana sadə yardım göstərmə (xahişini yerinə yetirmək, səs salmamaq və s.) haqqında məlumatlandırmaq lazımdır.

Uşaqların gigiyenik qaydalar və prosedurlar haqqında təsəvvürlərini genişləndirmək (əl-üzün yuyulması, bədən təmizliyi, saçların daranması və səliqəli saxlanması, dırnaqların kəsilməsi, geyim və ayaqqabıların təmiz saxlanması), masa arxasında, ictimai yerlərdə davranış qaydalarını aşılamaq məqsəduyğundur.

Fiziki mədəniyyət məşğələsi

1.1.2. Yerində, uzununa, müxtəlif istiqamətlərə doğru və ip üzərindən tullanır.

Mövzu: Hərəkəti reaksiyanın sürətinin inkişaf etdirilməsi. İki ayaq və bir ayaq üstə hoppanma; İki ayaqla hündürlüyü 20-25 sm. olan 5-6 əşyanın üzərindən hoppanmaq.

Məqsəd: - Yerində bir və iki ayağı üstündə hoppanır;
- Hündürlüyü 20-25 sm olan 5-6 əşya üzərindən iki ayaqla hoppanır.
- Oyunun qaydalarına riayət etməklə oynayır.

İnteqrasiya: İd. 2.1.3; E.s. 3.2.1.; S.e 4.1.2; 4.2.2.

İş forması: fərdi, kollektiv.

Üsullar: suallar, oyunlar.

Resurslar: Uşaqların sayına görə toplar, heyvan şəkilləri, start və finiş qeyd etmək üçün ləvazimatlar. 20-25 sm hündürlükdə maneələr.

Qeyd: Burada da məşğələ 3 mərhələlidir. Amma bu mərhələləri şərti olaraq Hazırlayıcı, Əsas və Tamamlayıcı mərhələlər adlandırmaq daha məqsəduyğundur. Belə ki, Fiziki mədəniyyət məşğələlərində mövcud biliklərin aktuallaşdırılması, hər hansı biliyin dərk edilməsi və onun tətbiqi nəzərdə tutulmur. Burada bədən əzələləri, skelet, böyük motorika, hərəkəti qabiliyyətlər inkişaf etdirilir.

Perspektiv və cari planlaşdırma

Səmərəli təlim işi düzgün planlaşdırılmasından başlayır. Düzgün planlaşdırma üçün təlim fəaliyyətlərinin əvvəlcədən layihələşdirilməsi xüsusi didaktik əhəmiyyət kəsb edir. Planlaşdırmanın əsasən, aşağıdakı iki növündən istifadə edilməsi zəruri hesab edilir:

- perspektiv (illik) planlaşdırma.
- cari planlaşdırma.

Perspektiv (illik) planlaşdırma standartların reallaşması məqsədilə inkişaf sahələrinə uyğun hər yaş qrupu üçün işin planlaşdırılması üzrə aparılır. Məktəbəqədər təhsil proqramının (kurikulumunun) əsas istiqamətlərinə müvafiq olaraq müəyyənləşdirilmiş həmin sahələrin planlaşdırılmasında integrativlik prinsipi ciddi şəkildə gözlənilir.

Perspektiv planlaşdırma müxtəlif yaş qrupuna və uşaqların ehtiyaclarına uyğun olaraq işin əsas mərhələlərini nəzərdə tutmağa icazə verir. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində işin planlaşdırılması uşaqların təlim-tərbiyə prosesinə təşkilati xarakter verir, tərbiyəçi-müəllimin işini daha mənalı və nəticəli edir.

Perspektiv (illik) planlaşdırma aşağıdakı nümunəvi sxem üzrə aparılır:

Standartlar	Məşğələ	Mövzular	İnteqrasiya	Resurslar	Tarix

Cari planlaşdırma alt standartların həyata keçirilməsi məqsədilə ayrı-ayrı məşğələlər və məşğələdən kənar fəaliyyət sahələri üzrə aparılır.

Məşğələlərin cari planlaşdırılması aşağıdakı göstəricilər əsasında hazırlanır:

Standart, mövzu, məqsəd, inteqrasiya, iş forması, iş üsulları, resurslar.

İdrakın inkişafı

Bu inkişaf sahəsi 3 hissədən ibarətdir:

- Əşya və hadisələr haqqında ilkin təsəvvürə malik olduğunu nümayiş etdirir.
- Nitqi dinləyib anlayır, rabitəli danışır və nitq etiketlərindən istifadə edir.
- Sadə riyazi əməliyyatları yerinə yetirir.

Gördüyünüz kimi, I hissə **ətraf aləmlə tanışlıq** məsələlərini özündə birləşdirir. Bu sahə, əslində uşaqların həvəslə öyrəndikləri və sürətlə irəlilədikləri sahədir. Körpə yaşlarından uşaq tədqiqatçısıdır: müxtəlif əşyalara toxunmaq, onlarla cürbəcür manipulyasiyalar etmək, eyni hərəkəti dəfələrlə təkrar edib ən xirda incəliklərə fikir vermək və mülahizə söyləmək uşaqların təbiətindədir. Heyif ki, bir çox valideynlər və müəllimlər uşaqdakı təbii tədqiqatçılıq həvəsini erkən yaşda məhv edirlər (təhlükəsizliyin təminatı adı altında).

II hissədə əsas vurğu **nitqin inkişafına** qoyulur. Nitq - idrakın inkişafının həm göstəricisidir, həm də onun inkişafını stimullaşdıran fəaliyyətdir. Başqa sözlə, beynində idraki proseslər daha sürətli gedən uşaq aydın və səlis danışır, digər tərəfdən nitqi inkişaf etdirilən uşaqda idrak fəaliyyəti optimallaşır.

III hissə **sadə riyazi təfəkkürün** (və ya bəzi sənədlərdə yazıldığı kimi, təsəvvürün) inkişafıdır. Müşahidələr göstərir ki, sadə riyazi təfəkkürün inkişafı adı ilə adətən, uşaqlara saymaq və hesablamaq öyrədirlər. Amma saymaq və hesablamaq riyazi təsəvvürlərin bir hissəsidir. Tam riyazi təsəvvürün formalaşması üçün forma, ölçü, kəmiyyət və həcm barədə anlayışlar; planlaşdırma, modelləşdirmə, sxemləşdirmə və simvollaşdırma bacarıqları, məkan və zamanla bağlı ilkin riyazi əməliyyatlar, müxtəlif alətlərdən istifadə, məsələ həlli və s. vacibdir.

Məşğələ nümunəsi

İcmal

- Standart:** 2.2.1. Dinləyib-anladığı fikirləri şərh edir.
- Mövzu:** Dayqa Zakenin “Hərəyə bir portağal payı” hekayəsi
- Məqsəd:** 1. Hekayədəki hadisələri anlayır və onlara münasibət bildirir.
2. Beş dairəsində sayır.
3. Bölüşmək məfhumunu şərh edir.
- İnteqrasiya:** 2.3.1; 4.3.2.
- İş üsulu:** Suallar, müzakirə, problemli vəziyyət.
- İş forması:** qruplarla iş

Resurslar: Dayqa Zakenin “Hərəyə bir portağal payı” hekayəsi, vərəqlər, yapışqan, rəngli kağızlar, rəngli qələm və ya markerlər, plastilin, portağal, su dolu ləyən.

Məşğələnin gedişatı

Aktuallaşdırma və ya motivasiya mərhələsi

T. Biz bu gün Dayqa Zakenin “Hərəyə bir portağal payı” hekayəsini oxuyacağıq.

- Portağalı xoşlayırsınız mı?
- Onun dadı necədir?

Sizcə, bu hekayənin adı niyə belədir?

Dərketmə mərhələsi

Müəllim hekayəni hissə-hissə ucadan oxuyur.

“Bir gün ana mağazadan bir bağlama portağal alıb gətirmişdi.

- Portağaldan elə xoşum gəlir ki! - Cimmi dedi və bağlamayı götürüb öz otağına apardı. Portağalları çıxarıb bir-bir saymağa başladı:
- Bir, iki, üç, dörd, beş portağal! Bunların hamısını özüm yeyəcəyəm.”

M.: (*oxumağa pauza verərək*): Sizcə, Cimmi nəyə görə bütün portağalları özünə götürdü? (uşaqların cavabı)

Fikirlərə qulaq asdıqdan sonra hekayənin oxusu davam edir:

“Bu zaman bayır qapısı çırpıaraq örtüldü. Ata işdən evə qayıtmışdı. Çox yorğun görünürdü.

- Ola bilsin, sulu portağal onu özünə gətirdi, - deyə Cimmi düşündü, - onsuz da xeyli portağalım qalır.

Cimmi portağalların ən balacasını atasına uzatdı:

- Al, - dedi, - bu sənin.

Ata razı-razı gülümsədi.

M.: (*oxumağa pauza verərək*):

İndi onun neçə portağalı qaldı?

Cavabları dinlədikdən sonra müəllin növbəti hissəni oxuyur:

“Cimmi öz otağına çəkilib yenə də portağalları saymağa başladı:

- Bir, iki, üç, dörd portağal. Hamısı mənimdir.

Bu zaman anası onu səslədi:

- Cimmi! Reynas, Conni və Deyv bizə oynamağa gəliblər. Onları nəyəsə qonaq etmək yaxşı olardı.

Cimmi ha istədi ki, portağalları arxasında gizlətsin, amma əlləri sözüne baxmadı. O, portağalları Reynasa, Conniyə və Deyvə uzatdı. Oynamağa gələn uşaqlar hərəsi bir portağal götürdü və bir ağızdan “çox sağ ol” dedilər.”

M.: (*oxumağa pauza verərək*):

Cimmi portağal bağlamasını çarpayının altında gizlətməmişdi ki, bu vaxt anası ah çəkərək dedi:

- Susuzluqdan yanıram.

Cimmi bilirdi anasının susuzluğunu nə yatırdı bilər.

M: *Sizcə, indi o nə edəcək?*

- Al, bu da sənin, - dedi və anasına bir portağal uzatdı. Hərə öz portağalını soymağa başladı. Cimminin bağlaması isə bomboş idi.

- Mənə portağal çatmadı!!! – deyə Cimmi hönkürdü.

- Mənim portağalımdan götür, - atası dedi və Cimmiyə bir neçə dilim verdi.

- Mənimkindən də bir az dada bilərsən, - Reynas təklif etdi.

- Mənimkindən də, - Conni dedi.

- Mənimkindən də, - Deyv dedi.

Ana da öz portağalını Cimmi ilə bölüşdü. İndi Cimminin əlləri portağal dilimləri ilə dolu idi.

-Hamı üçün xeyli portağal var imiş! – deyə Cimmi sevindi.

Təbiiqetmə mərhələsi

M.: Hekayə bitdi. Cimmi haqqında nə düşünürsünüz? Siz Cimminin yerinə olsaydınız nə edərdiniz? Cimminin portağalı bölüşməsi sizin xoşunuza gəldi? Bəs portağallar sizin olsaydı nə edərdiniz? Oyuncaqları, yeməyi bölüşmək çoxmu cətinidir?

Sizin üçün bölüşmək nə zaman asan olur? (*Bölüşdüyünüz əşyadan sizdə bir neçə dənə olanda*)

Başqaları sizinlə nəyisə bölüşəndə siz nə hiss edirsiniz? (*Sevinc, məmnunluq, minnətdarlıq və s.*)

Biz də bu otağı, buradakı əşyaları, oyuncaqları bölüşürük. Biz başqa insanlarla küçələri, parkları, çimərlikləri, bütün ətraf mühiti bölüşürük. Hisslərimizi, arzularımızı da bölüşürük.

Müəllim belə tapşırıqlar verə bilər:

1. Cimminin 5 portağalını neçə adam yedi? Hamıya eyni sayda dilim düşsün deyə hər portağalda neçə dilim olsa yaxşıdır? (Əgər portağal yoxdursa, dilimləri müvafiq sayda çubuqlarla əvəz edə bilərsiniz.)

2. Portağal şəkli çəkin və ya plastilindən portağal düzəldin.

3. Gəlin hekayəni səhnələşdirək.

4. Portağalın suda batıb-batmadığını sınaqdan keçirin.

5. Portağalın xassələrini sadalayın (yumru, narıncı, nahamar, iyli, turşa-şirin və s.)

Dəyərləndirmə

Məktəbəhazırlıq qruplarında uşaqların bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsinin dəyərləndirilməsi 3 komponent üzrə həyata keçirilir:

- diaqnostik (ilkin);
- formativ (cari);
- İnkişafa dair yekun hesabat.

Diaqnostik qiymətləndirmə uşağın ilkin inkişaf səviyyəsinin təyin edilməsi üçün oktyabr ayında həyata keçirilir. **Cari qiymətləndirmə** müntəzəm aparılır, hər bir uşağın nailiyyətləri barədə məlumatın toplanmasına imkan yaradır. **İnkişafa dair yekun hesabat** 6 yaşın sonunda uşağın inkişaf və təlim qiymətləndirilməsi ilə hesabatın hazırlanmasıdır. Uşaq bu hesabatla növbəti mərhələyə qədəm qoyur.

Uşaqların fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi zamanı aşağıdakılar nəzərə alınmalıdır:

- uşağın sağlamlığı;
- uşağın əqli fəaliyyətinin səviyyəsi;
- uşağın müstəqilliyi;
- uşağın təhlil etmə, ümumiləşdirmə bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsi;
- uşağın şifahi nitqinin inkişafı,
- uşağın kollektiv və qrup tərkibində çalışmaq vərdişlərinin səviyyəsi;
- təlim vəsaitləri ilə işləmək bacarığı.

Diaqnostik (ilkin) qiymətləndirmə zamanı uşaqlar haqqında toplanan məlumat onların inkişafında mövcud olan fərqləri aşkar edir və təlimin planlaşdırılması üçün şərait yaradır. Diaqnostik mərhələdə toplanan məlumatlar gələcəkdə uşağın inkişafının izlənilməsi və müqayisələrin aparılması üçün indikatorlar (göstəricilər) yaradır.

Meyarlar	Tərbiyəçi-müəllimlər			Validəynlər		
	İlin əvvəli			İlin əvvəli		
	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir

**Uşaqların inkişaf səviyyəsinin qiymətləndirilməsinə dair nümunə
Formativ (davamlı) qiymətləndirmə üçün yaş və inkişaf səviyyəsi cədvəli**

Fiziki inkişaf, sağlamlıq və təhlükəsizlik. 5-6 yaş

Meyarlar	I rüb			II rüb			III rüb			IV rüb		
	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir
Qaməti düz saxlamaqla istiqaməti və tempi dəyişərək yerləş və qaçış yerinə yetirir.												
Müxtəlif əşyaların üstü, altı və arası ilə sürünmə hərəkətləri yerinə yetirir.												
Məhdudlaşmış sədd üzərində müvazinəti saxlamaqla yerləş və qaçış, gimnastika nərdivanına pillə-pillə dırmanma hərəkətləri yerinə yetirir.												
Kürəciyi diyirlədir, qum kisəciyini və topu hədəfə atır.												
Yerində, uzununa, müxtəlif istiqamətlərə doğru və ip üzərindən tullanır.												
Topu yerə vuraraq irəliləyir.												
Kiçik motorika hərəkətlərini (şəkil çəkir, konturdan kənara												

çıxmayaraq rəngləyir, verilmiş materialı və ya əşyanı hissələrə ayırır və birləşdirir, kontur üzrə kəsir, yapışdırır, quraşdırır, düzür və s.) koordinasiya edir.												
Gigiyena qaydalarını özünə nəzarət (ehtiyac olduqda əllərini sabunla yuyur və qurulayır) əsasında münayiş etdirir.												
Öz şəxsi daraq, burun dəsmalı və salfetindən istifadə edir.												
Masa arxasında süfrə mədəniyyətinə yiyələndiyini nümayiş etdirir.												
Sərbəst şəkildə özünəxidmət verdişləri (paltarlarını səliqə ilə yığır; müstəqil şəkildə xarici görkəmində olan səliqəsizliyi aşkar edib onu aradan qaldırır və s.) nümayiş etdirir.												
Həyatına və sağlamlığına təhlükə yarada biləcək hadisələrdən qorunma qaydalarını izah edir.												
Təhlükəsizlik qaydalarına (həşərat, bitki və əşyalar, fəvqəladə hadisələr və təbii fəlakətlər (yanğınlar, zəlzələlər,												

daşqınlar, sel və sürüşmələr) zamanı situasiyaya uyğun davranmaq, müvafiq qurumları: yanğınsöndürən, təcili yardım və polisə çağırışlar edərək köməyə çağırmaq; məişətdə ehtiyatlı davranmaq) əməl edir.												
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

İdrakın inkişaf. 5-6 yaş

Meyarlar	I rüb			II rüb			III rüb			IV rüb		
	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir
Özü, ailəsi və Vətəni haqqında (dövlət rəmzləri, milli ordu, milli qəhrəmanlar, milli sərvətlər, tarixi günlər və abidələr, milli bayramlar) kiçik təqdimatlar edir.												
Verilmiş mövzu ətrafında danışır.												
Səbəb-nəticə əlaqələrini müəyyənləşdirir.												
Ətraf aləmdə baş verən hadisələrə münasibət bildirir.												
Cansız aləmin obyektlərini (qum, daş, torpaq, işıq) qrup-												

laşdırır və düzgün davranış (qorumaq, mühafizə etmək, qiymətləndirmək) bacarığı nümayiş etdirir.												
Canlı aləmin obyektlərini (insan, heyvan, quş, bitki,) qruplaşdırır və düzgün davranış (qorumaq, mühafizə etmək, qiymətləndirmək) bacarığı nümayiş etdirir.												
Obyektlər haqqında məlumat toplayır, müxtəlif vasitələrlə (müzakirə edir, şəkillər çəkir, müxtəlif simvollar düzəldir və s.) şərh edir.												
Səma cisimləri haqqında məlumat verir.												
Gündəlik havada və ilin fəsilələrində olan dəyişikliklərdə fərqli və oxşar cəhətləri müəyyən edir.												
Bir neçə gün/gecə, həftə ərzində olan dəyişikliklərdə fərqli və oxşar cəhətləri müəyyən edir.												
Dinləyib-anladığı fikirləri şərh edir.												

Bədii nümunə, müşahidə və şəkillər əsasında fikrini sadə şəkildə şərh edir.												
Nitq etiketlərində (“buyurun”, “xahiş edirəm”, “xoş gəlmisiniz”, “yaxşı yol”) jest və mimikalardan istifadə edir.												
Danışiq səslərinin müxtəlif dil vahidlərində (heca, söz, cümlə) yerini təyin edir.												
Hecalar, hecalardan sözlər, sözlərdən cümlələr, cümlələrdən şifahi mətnlər qurur.												
Nitqində əlamət, keyfiyyət, hiss bildirən, əks və eyni mənalı sözlərdən istifadə edir.												
Əşyalarla 10 dairəsində riyazi əməliyyatlar yerinə yetirir.												
Əşyaları forma, ölçüsünə və sayına görə qruplaşdırır.												
Həndəsi fiqurları (dairəni, üçbucağı, kvadratı) tətbiq edir.												
Məkan (sağdan sola, yuxarıdan aşağıya, ortaya, küncə) anlayışları tətbiq edir.												
Zamana görə (ilin fəsiləri, aylar, həftənin günləri, günün												

hissələri, saat) anlayışları tətbiq edir.												
Oyun və tədqiqatlar zamanı müxtəlif vəsaitləri (maqnit, böyüdücü şüşə, xətkəş və s.) tətbiq edir.												

Estetik və yaradıcı inkişaf. 5-6 yaş

Meyarlar	I rüb			II rüb			III rüb			IV rüb		
	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir
Sadə kompozisiyalar qurur.												
Təsvir prosesində rəng çalarlarından istifadə edir.												
Müxtəlif kəsmə üsullarından istifadə edərək, mövzular və təsəvvürləri əsasında kompazisiyalar qurur.												
Yapma (mövzular, bədii əsərlər, təsəvvürləri əsasında sadə obrazlar yaratmaq) bacarıqları münayiş etdirir.												

Verilmiş nümunə və sxemlər əsasında (konstruktor, tikinti, tullantı, təbiət materiallarından və kağızdan istifadə edərək, fərdi və kollektiv şəkildə müxtəlif fiqurlar və kompozisiyalar düzəltmək), planlaşdırır və sadə quraşdırma bacarıqları nümayiş etdirir.												
İfaçılıq bacarıqları (solo və xorla oxumaq; musiqili-ritmik hərəkətləri yerinə yetirmək; uşaq musiqi alətlərində tək və ansamblda sadə musiqi parçalarını ifa etmək) nümayiş etdirir.												
Musiqi alətlərini (piano, qarmon, tütək, dəf, nağara, tar, kamança, metallafon) fərqləndirir, ifaçılıq bacarıqları (metallafon, şax-şax, nağara və dəf nümayiş etdirir.												
Müstəqil yaradıcılıq (təsviri, musiqi və konstruktiv fəaliyyət, rolların ifası) qabiliyyətləri nümayiş etdirir.												
Müxtəlif janrda olan bədii əsərlərin məzmununa münasibət bildirir.												
Fərdi və kollektiv əməyin növləri üzrə (özünəxidmət,												

təbiətdə əmək, əl əməyi, təsər-rüfat-məişət əməyi) müstəqil bacarıqlar nümayiş etdirir.												
Əmək prosesində istifadə edilən alətləri adlandırır, parça və iynə-sapla sadə bacarıqlar nümayiş etdirir.												
Növbətçilik zamanı öz üzərinə düşən vəzifənin mahiyyətini anlayır və yerinə yetirir.												

Sosial-emosional inkişaf. 5-6 yaş

Meyarlar	I rüb			II rüb			III rüb			IV rüb		
	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir	Yerinə yetirir	Qismən yerinə yetirir	Yerinə yetirmir
Ünsiyyətini sosial normalara əsasən tənzimləyir.												
Öz emosiyalarına nəzarət edir.												
Digərlərinin arzu və istəklərini dəyərləndirir.												

Fəaliyyətini qrupun qaydalarına uyğun tənzimləyir.												
Məsələnin həllini axtararkən özünəinam və müstəqillik nümayiş etdirir.												
Ətrafdakı insanlar arasındakı fərqlərə (fiziki, irqi, illi, dini, cinsi, sosial) dözümlülük nümayiş etdirir.												
İnsanlara qarşı qayğıkeş münasibət bəsləyir, çətinlik zamanı kömək edir.												

İnkişafa dair yekun hesabat (Nümunə)

6 yaş _____

Uşağın adı, soyadı, atasının adı _____

Müəllim _____

Əli (ad şərtidir) qrupa gəldiyi müddətdə boyunun, çəkisinin artmasında nəzərə cəpacaq dəyişiklik baş vermişdir. Bununla yanaşı olaraq nitqi, böyüklərlə və həmyaşıdları ilə ünsiyyəti normaldır. Təqlid etməyi xoşlayır. Oyun oynayarkən uşaqlarla düzgün davranır, oyunda çox zaman keçirməyi xoşlayır. Əşyalarla və quraşdırma oyunlarında qavrayış, hafizə, təxəyyül, tefəkkür və hərəkəti qabiliyyəti yaxşı inkişaf etmişdir. Oyun və təlim şəraitində diqqətlidir. Yoldaşları ilə əməkdaşlıq etməyi, oyuncaqlarını paylaşmağı xoşlayır. Digərlərinə qarşı mehribandır və hörmət edir. Qrup otağında başqalarına kömək etməyi sevir. Kollektivdə davranış qaydalarına əməl edir. Fikrini ifadə edə bilir. Məkan və zaman anlayışlarından düzgün istifadə edir. Fiziki hərəkətləri düzgün icra edir. Həyatına və sağlamlığına təhlükə yarada biləcək hadisələrdən qorunma qaydalarını bilir. Eşitdiyi fikirləri şərh edir. Təsviri, musiqi və konstruktiv fəaliyyət göstərir, bayram və əyləncələrin, səhnəciklərin göstərilməsində iştirak edir. Uşaqlara qarşı qayğıkeş münasibət bəsləyir, çətinlik zamanı kömək edir. Diqqəti isə bir qədər dalğındır. Öz işi ilə məşğul olarkən yoldaşlarının gördüyü işlər onun diqqətini yayındırır. Çünki o, hər şeyi bilməyə can atır və yeni şeyləri asanlıqla öyrənir. Onunla daha çox məşğul olmaq, onun öz gücündən konstruktiv və yaradıcı yollarla istifadə etməsinə kömək etmək lazımdır.

Müəllimin imzası: _____

Validənin imzası: _____

Tarix _____

5 yaşlı uşaqların inkişafı onların fərdi irəliləyişinə uyğun olaraq qiymətləndirilir. Nəzərə alın ki, uşaqlarda bacarıqlar müxtəlif sürətlə formalaşır. Yekun hesabatda müəllim uşağın nailiyyətlərini, maraqlarını, mənimsədiyi bacarıq və vərdişlərini qeyd edir.

Məşğələ nümunəsi

Standart: 2.3.1. Əşyalarla 10 dairəsində riyazi əməliyyatlar yerinə yetirir.

Mövzu: 10 dairəsində sayın möhkəmləndirilməsi, qonşu ədədlərin müqayisəsi

Məqsəd: 1.10 dairəsində sayır və hesablama əməliyyatları aparır.

Qonşu ədədləri müqayisə edir.

İntegrasiya: 2.1.4; 2.3.4; 2.3.3

İş forması : kollektiv iş, qruplarla iş.

İş üsulu: əqli hücum, problemlə vəziyyət

Resurslar: lobyə, noxud, buğda, düyü, qoz, fındıq, noğul, konfet, kəsilmiş rəqəmlər, rəngli kağızlar, yapışqan, qayçı, kətan torbalar.

Məşğələnin gedişatı

Motivasiya və ya aktuallaşma. Bu gün bizə nağıl qəhrəmanı qonaq gələcək. Onun kim olduğunu bilmək üçün gələn suallara cavab tapacaq.

Bu qəhrəman balaca və nazlıdır, fındıq qabığından ayaqqabısı var, gözüne sürmə çəkir. Özünə dost axtarmaq fikrinə düşmüşdü, amma hər kəslə də dost olmaq istəmirdi, Dost tapanadək çox gəzib-dolaşdı.

Cavablar gəldikdən sonra Tıqtıq xanımın şəklini göstərin.

Tıqtıq xanım bizə qonaq gəlib. Ancaq o çox məyusdur. Deyir ki: "Siçan bəyin gətirdiyi azugəni sayıb yerləşdirə bilmir. Əgər o bunu etməsə, siçan bəy evə gələndə ona hirsələnər. O bizdən kömək istəyir. Gəlin ona kömək edək.

Dərketmə. Tıqtıq xanım deyir ki, onların anbarında lobyə, buğda, noxud, fındıq, qoz, noğul, düyü, konfet var. Siçan bəy bunları pişikgilin toyundan gətirib. İndi Tıqtıq xanım bunları sayıb, saylarına görə yerləşdirə bilmir. Bilmir ki hansı azdır, hansı çoxdur. Bizim də işimiz çox olacaq, gəlin, işimizi hissələrə bölək, hər qrup işin bir hissəsini görsün. Belə etsək, az yorularıq, iş tez bitər. I qrup qoz və fındıqlarla, II qrup noxud və buğda ilə, III qrup lobyə və düyü ilə, IV qrup noğul və konfetlərlə işləyəcək. *(masaların üstünə həmin məhsulları düzün.)*

I qrup: Qoz və fındıqları sayın və verilmiş yeşiklərə yığın, rəqəmi yazıb yeşiyin üstünə yapışdırın və sıra ilə qoyun *(masanın üstünə 6 fındıq, 5 qoz qoyun).*

II qrup: Bir-birinə qarışmış noxud və buğdanı ayıraraq sayın. Sonra kağızdan 2 konvert düzəldin, içinə yığın, üstünə rəqəmi yazın və ardıcıl qoyun *(masanın üstünə 9 noxud, 10 buğda dənəsi qoyun).*

III qrup: Bir-birinə qarışmış lobyə və düyünü ayıraraq sayın. Sonra kağızdan konvert düzəldin, içinə yığın, üstünə rəqəmi yazın və ardıcıl qoyun *(masanın üstünə 8 lobyə, 7 düyü dənəsi qoyun)*

IV qrup: Noğul və konfetləri torbalara elə yığmaq lazımdır ki, qarışqa onları yeməsin. Daha sonra sayını kağıza yazıb torbanın üstünə yapışdırın *(masanın üstünə 3 konfet, 4 noğul qoyun).*

İndi isə gedək siçan bəyin anbarına. *(Səfin bir künçündə anbara oxşar bir yer düzəldin. Uşaqlar anbara işləri elə düzülər ki, sıra nömrəsi düz olsun. Qrup liderləri düzəldiklərini gətirir və təsvir edirlər. Suallar verərək nəyə görə belə düzduklərini soruşun. Qonşu ədədləri müqayisə etməyə təhrik edin.)*

Tətbiqetmə: Müəllim döşəməyə rəqəmlər dağdır. Uşaqlar yerə atılmış rəqəmləri götürür. Hər uşaqda bir rəqəm olur. Müəllim onlara rəqəm sırası ilə düzlənməyi təklif edir. Eyni rəqəm tutan uşaqlar yan-yanı dururlar. Sıra ilə hərə bir rəqəmin tərkibini deyir.

Tapşırıq zamanı uşaqları müşahidə edin, saymaqda çətinlik çəkən uşaqlara aşağıdakı əlavə tapşırıqları verin:

1. 10 dairəsində düzünə, tərsinə, cüt-cüt say.
2. Tablodakı rəqəmləri sıra ilə düz. *(tablodan istifadə)*

3. Sırada çatışmayan rəqəmləri tap.
Səncə, rəqəmlərin sırasını pozsaq, nə olar?

Məşğələnin təşkili üçün forma və metodlar

Fəal təlim metodlarından istifadə tədris prosesinin təşkilinə, müəllim-uşaq münasibətlərinə yeni məzmun gətirir, onlar arasında pedaqoji əməkdaşlığa, qarşılıqlı hörmətə, bir-birinin ləyaqətinə, hüquq və azadlıqlarına hörmət etməyə əsaslanan yeni münasibətlərin yaradılmasını təmin edir. Məktəbəhazırlıq siniflərində fəal təlim metodları ilə aparılan məşğələlərin aşağıdakı mərhələləri olur:

1. Aktuallaşdırma (mövcud biliklərin səsləndirilməsi) və ya motivasiya;
2. Dərketmə (yeni bilik və bacarıqların tədqiq edilərək fəal şəkildə öyrənilməsi);
3. Tətbiqetmə (qazanılmış bilik və bacarıqların tətbiq edilməsi).

Aktuallaşdırma və ya motivasiya. Məşğələ aktuallaşdırma, yəni mövcud biliklərin aşkara çıxarılıb səsləndirilməsi ilə başlayır. Əgər motivasiya yaratmaq çətin və ya mümkün deyilsə, o zaman aktuallaşdırma ən yaxşı çıxış yoludur. Əlbəttə motivasiya ilə başlanan məşğələ daha cəlbedici olur, lakin hər mövzu üçün maraqlı və cəlbedici motivasiya qurmaq olmur deyə hərdən aktuallaşdırmadan istifadə etmək yerinə düşür. Motivasiya “motiv” sözündən götürülmüşdür. Latin dilindən tərcüməsi “hərəkətə gətirmək”, “itələmək” deməkdir. Deməli, müəllim motivasiya yaradarkən uşaqları hərəkətə gətirir, düşünməyə “itələyir”. Düzgün qoyulmuş motivasiya uşaqda əqli fəallıq yaradan səbəbdir.

Motivasiyanı necə qurmaq lazımdır?

- diqqəti cəlb etmək və uşağı maraqlandırmaq;
- müxtəlif fərziyyələrə səbəb olan vəziyyət yaratmaq;
- müstəqil tədqiqat üçün imkan yaratmaq;
- 5 yaşlı uşağın imkanlarına müvafiqliyini nəzərə almaq;
- uşağa öz bacarığını həyata keçirməyə imkan vermək.

Dərketmə. Bu mərhələdə uşaq yeni bilik və bacarıqları fəal şəkildə öyrənir: tədqiqat aparır, məlumat və fakt axtarır, müqayisə, suallar verir, əvvəlki biliklərinin köməyi ilə yeni biliyi mənimsəməyə çalışır, özünəməxsus təhlil, sintez edir, müzakirələrə qoşulur və s. Burada fəallıq deyəndə, ilk növbədə, uşağın idraki fəallığını nəzərdə tuturuq. Fəal təlimin ikinci mühüm tərkib hissəsi isə əməkdaşlıqdır. Nəzərdə tutulur ki, uşaq başqa uşaqlarla birlikdə öyrənir, yəni öyrədən tək müəllim deyil, həm də uşaqlar özləridir.

Tətbiqetmə. Bu mərhələ uşaqların əldə etdikləri bilik və bacarıqları möhkəmləndirir, praktik əhəmiyyətini artırır. Bu məqsədlə uşaqlara praktik və ya yaradıcı tapşırıq verilir. Məktəbəqədər yaş dövründə əsas fəaliyyət növü oyun olduğu üçün tətbiqetmə zamanı mövzuya uyğun oyundan istifadə edilməsi məqsədemüvafiqdir.

İş formaları

İş formaları dedikdə *fərdi, cütlərlə, qruplarla və kollektiv iş* nəzərdə tutulur.

Fərdi iş uşaqların potensial imkanlarının müəyyənləşdirilməsi və onların müstəqil fəaliyyət göstərməsi üçün imkan yaradır.

Cütlərlə iş zamanı uşaqların hər hansı problemin həllində biri-birinə köməklik göstərmələrinə, əməkdaşlıq etmələrinə, bir-birlərinin qarşısında öz məsuliyyətlərini dərk etmələrinə imkan yaranır.

Qruplarla iş (3-4 nəfər) zamanı uşaqlar kiçik qruplarda birləşir, işin gedişində əməkdaşlıq və müxtəlif problemləri bir yerdə həll etməyə cəlb olunurlar. Bu zaman uşaqlar müstəqil fikir söyləmək, digərlərini dinləmək imkanı əldə edirlər.

Kollektiv iş zamanı kollektivdə işləmək, birgə fəaliyyət göstərmək və kommunikativ bacarıqların inkişafı təmin edilir.

Fəal təlim üsulları

Beşyaşlıların məktəbəhazırlıq təhsilində *əqli hücum, rollu oyunlar, söz assosiasiyası, tap-tapmaca, müzakirə, nağıletmə, diskussiya, suallar, şəxələndirmə (klaster), problemli vəziyyət* kimi təlim üsullarından istifadə etmək müsbət nəticələr verir.

Əqli hücum. Birgə səy nəticəsində konkret problemin bir neçə həllinin işlənilib hazırlanması, məhdud vaxt ərzində bütün uşaqların problemlə bağlı ideyalarının toplanması, dayaq biliklərinin fəallaşdırılması və ya təlim fəaliyyətinin stimullaşdırılmasıdır. Əqli hücum uşaqlara öz fikirlərini sərbəst ifadə etmək imkanı verir və fikir müxtəlifliyinin labüdlüyünü başa düşmək üçün şərait yaradır. Bu üsul məşğələlərdə problemli situasiya, fikir müxtəlifliyi yaratmaq və həll yollarını tapmaq üçün tətbiq olunur. Belə şəraitdə uşaq düşünməli olur, yoldaşlarının dedikləri ilə razılaşmadıqda öz mövqeyini bildirir. Bu mövqe onun əvvəllər əldə etdiyi biliklər əsasında yaranır, düşüncə tərzini kimi formalaşır. Bəzən bu fikir dəqiq olmur, lakin o, uşaqların fəallığı baxımından didaktik əhəmiyyət daşıyır. Uşaqların fəallığının artırılmasına və onlar tərəfindən ideyaların irəli sürülməsinə imkan yaradır. Bu üsuldən, demək olar ki, bütün məşğələlərdə istifadə etmək mümkündür.

Tap-tapmaca. Oyun-tapmaca formasında keçirilən bu üsul uşaqlarda yüksək fəallıq yaradır. Müəllim lövhədə dairəvi kart asır, onun arxasında yeni mövzu üzrə “açar söz” mahiyyəti daşıyan anlayışın şəkli yapışdırılır. Kartın şəkil olmayan tərəfi uşaqlara tərəf asılır. Müəllim uşaqlara şəkl arxasında gizlədilmiş anlayışın xüsusiyyətlərinə aid 2 və ya 3 yönəldici söz sadalayır və ya kartın ətrafında həmin anlayışı açan şəkillər yapışdırır. Yaxud lövhəyə kartın yanında həmin anlayışa aid şəkillər yapışdırır. Uşaqlar həmin şəkillərə uyğun olaraq gizlədilmiş anlayışı tapırlar (Məsələn, qış fəslinə aid qar, Şaxta baba və s.). Uşaqlar anlayışı tapmaqda çətinlik çəksələr, əlavə olaraq yeni xüsusiyyətlər sadalanır. Uşaqlar öz fərziyyələrini dedikdən sonra müəllim kartı çevirir. Anlayışın düzgün tapılmasında fəallıq göstərənlər qeyd olunur. Çətinlik çəkənlərə öz fikirlərini əsaslandırmaq üçün imkan yaradılır.

Nağıletmə. Nağıletmə məlumatın müəllimdən uşağa ötürülməsi və dinləmə bacarıqlarının inkişafı üsuludur. Bu üsuldən mövzu ilə bağlı məzmunun zənginləşdirilməsi, tamamlanması məqsədilə istifadə etmək məqsədəuyğundur. Belə qısa nağıletmə 10-15 dəqiqə ərzində aparılır. Nağıletmə ilə bağlı aşağıdakı məsələlər diqqət mərkəzində saxlanılır.

- nağıletmənin məqsəd və vəzifələrini dəqiq müəyyənləşdirmək;

- nağıletmə zamanı ardıcılığı gözləmək;
- nağıletmədə süjetli şəkillərdən istifadə etmək;
- digər əyani və texniki vasitələrdən istifadə etmək.

Müəllim məlumatın ötürülmə prosesini verbal (suallar vermək) və vizual (uşaqların sifətlərinin ifadəsini və jestlərini müşahidə etməklə) tənzimləyir.

Müzakirə. Müzakirə mövzu ətrafında ideya, məlumat, təəssürat, təhlil və təkliflərin qarşılıqlı mübadiləsidir. Onun əsas vəzifəsi problemi təhlil edərək həlli yolunu tapmaq, düzgün qərar qəbul etmək üçün imkan yaratmaqdır. Uşaqlar ünsiyyət, kommunikativ bacarıqlarının formalaşdırılmasında mühüm rol oynayır. Uşaqlar sual və replikalarla müzakirələrə qoşulur, fakt və hadisələrdən istifadə etməklə inandırıcı nitq nümayiş etdirirlər. Qazandıqları bilik və bacarıqları təcrübədə tətbiq etmək imkanı qazanırlar. Müzakirə apararkən əvvəlcədən uşaqlara müzakirə qaydaları deyilir. Mövzu aydın şəkildə ifadə olunur. Müzakirə prosesini inkişaf etdirən suallar vermək və uşaqların cavablarını nəzərdən keçirməklə müəllim müzakirəni tənzimləyir. Bu zaman cavabı “Bəli” və ya “xeyr” olan qapalı suallar vermək məqsəduyğun hesab edilmir. Müzakirədə mövzuya aid *“Nə baş verdi? Nə üçün baş verdi? Bu başqa cür ola bilərdimi və necə? Siz bu vəziyyətdə nə edərdiniz? Sizin fikrinizcə, həmin obraz nə hiss etdi? Siz bu şəraitdə nə hiss edərdiniz? Bu, düz idimi? Nə üçün?”* kimi suallardan istifadə olunur.

Şaxələndirmə (klaster). Müəllim lövhədə və ya iş vərəqlərində dairə çəkir və onun mərkəzində yapışdırılmış şəkil ilə bağlı söz, və ya şəkillər söyləmək və ya yapışdırmaq uşaqlara tapşırılır. Mərkəzdə yapışdırılmış şəkildən başlayaraq hər növbəti şəkil onunla əlaqəli şəkillərlə xətlərlə birləşdirilir. Məşğələnin sonunda alınan şaxələndirməyə əsasən ümumiləşdirmə aparılır.

Problemlə vəziyyət. Bu üsul tənqidi təfəkkürü, təhlil etmə və ümumiləşdirmə vərdişlərini inkişaf etdirir. Müəllim əvvəlcədən problemi və müzakirə üçün sualları hazırlayır. Uşaqlar 4-5 nəfərlik qruplara bölünür. Problemlə vəziyyət təsvir olunmuş vərəqlər uşaqlara paylanır. Hər qrup təklif edilən vəziyyətlərdən birini müzakirə edir və həlli yolunu göstərir. Qruplar öz işlərini bitirdikdən sonra qrupda ümumi müzakirə aparılır.

Oyunlar. Oyunlar hər hansı bir problemə müxtəlif nöqtəyi-nəzərdən yanaşmağı tələb edir. Bu üsul uşaqlara hadisələrin iştirakçısı olmaq və mövcud vəziyyətə başqalarının gözü ilə baxmaq imkanı verir. Oyun prosesində uşaqlar rola girir, mövcud vəziyyəti başqasının gözü ilə görürlər. Təlim prosesinə belə oyun elementlərinin gətirilməsi onun maraqlılığını, uşaqların yaradıcı fəaliyyət göstərməsi imkanlarını genişləndirir.

Suallar. Uşaqların idrak fəallığının artırılmasında böyük rol oynayır. Sualların sayının 4-5 arasında olması məqsəduyğundur. Sualların qoyuluşu tənqidi təfəkkürün inkişafına doğru yönəldilməli, məntiqi ardıcılıq gözlənilməli, mövzu və məzmun ilə bilavasitə əlaqəli olmalıdır.

Söz assosiasiyası. Bu üsuldən hər hansı bir mövzunun öyrənilməsinə başlamazdan əvvəl, uşaqların bu barədə nə bildiklərini müəyyənləşdirir. Həmçinin mövzu mənimsənildikdən sonra uşaqların bu barədə hansı yeni biliklərini əldə etdiklərini aydınlaşdırmaq üçündür.

Fəal təlim metodları (üsulları) tətbiq edilərkən uşaqlar məlumatın əldə edilməsinə, şərh edilməsinə və onun transformasiyasına cəlb olunur. Bu işə daha yaxşı mənimsəməyə şərait yaradır.

Məşğələ nümunəsi

Standart: 2.3.1. Əşyalarla 10 dairəsində riyazi əməliyyatlar yerinə yetirir.

Mövzu: “6” rəqəmi ilə tanışlıq

Məqsəd: 1. “6” dairəsində düzünə sayır.

2. “6” dairəsində hesablama əməliyyatları yerinə yetirir.

4. Hesablayarkən diqqətli olduğunu nümayiş etdirir.

İnteqrasiya: 2.3.3; 3.1.8.

İş forması: Qruplarla iş, kollektivlə iş.

İş üsulu: əqli hücum, suallar.

Resurslar: rəqəmlər, şəkillər, kiçik əşyalar, üstündə rəqəmlər yazılmış səbətlər.

Uşaqlara “Turp” nağılını şəkillər üzrə danışın. Nağılın personajlarını sıra ilə sayın. Sonra suallarla uşaqlara müraciət edin:

- Sırada öndə kim dayanıb?
- Babadan tutan sıranın neçəncisidir?
- Bəs nəvədən tutan sıranın neçəncisidir?
- Bəs sırada sonda dayanan kimdir?
- Sonuncunun önündə dayanan kimdir?
- Toplandan tutan sırada neçəncidir?
- Sırada dördüncü duranın qarşısında kim dayanıb?
- Sırada üçüncü və beşincinin arasında kim dayanıb?
- Sırada dördüncü və altıncının arasında kim dayanıb?
- Nağılda neçə personaj iştirak edir?

Sonra uşaqları 6 ədədi ilə tanış edin. 6 dairəsində düzünə və tərsinə sayın.

Tapşırıqlar:

1. Qruplar öz stollarındakı səbətin üstündə göstərilən rəqəmin sayı qədər əşyaları səbətə yığsınlar.
 2. Dairədə 6 dəfə əl çalmaq, 6 dəfə hoppanmaq, 6 dəfə oturub-durmaq hərəkətlərini yerinə yetirsinlər.
 3. Sınıf otağındakı əşyaları saysınlar: 6-dan az əşyalar hansılardır? Hansı əşyalardan 6-dan çox var?
 4. Əgər bizim 6 konfetimiz olsa idi, sinifdəki uşaqların hamısına konfet çatardımı?
- Məşğələni müzakirə edin. Bu məşğələni necə təkmilləşdirmək olar?

Sosial-emosional inkişaf sahəsi. Estetik və yaradıcı inkişaf sahəsi.

Uşağın hərtərəfli inkişafı onun hissləri - emosiyaları ilə sıx əlaqədərdir. Azyaşlı uşaqlar öz hisslərini tam şəkildə idarə etməyi bacarmırlar. Bu, onların davranışlarının impulsivliyinə, həmyaşıdları və yaşlılarla ünsiyyətdə çətinliklərin yaranmasına səbəb olur. Yalnız şəxsi inkişaf nəticəsində onlarda tədricən öz hisslərini dərk və idarə etmək, digər insanların hisslərini tanımaq və anlamaq qabiliyyətləri formalaşır, davranışlarının ixtiyariliyi inkişaf edir, hisslər sabitləşir və dərinləşir.

5-6 yaşlı uşaqlarda təlim zamanı müşahidə edilən çətinliklərdən biri də iradə zəifliyidir. Bu dövrdə iradə yeni formalaşmağa başlayır. Başlanan işi yarımçıq qoymaq, çətinlikdən hər vəchlə qaçmaq, yüngül məşğuliyyət axtarmaq kimi iradi xüsusiyyət

uşaqların bəzilərinə özünü aydın göstərir. Bu cür hallar uşağın təlimdə geriləməsinə səbəb olur. Ona görə də iradi keyfiyyətlərin formalaşdırılması, çətinlikdən qorxmamaq, başlanan işi axıra çatdırmaq əzmi uşaqları məktəbə hazırlamağın tərkib hissəsi olmalıdır.

Uşaqların maraq hissi əvvəlki illərdən fərqli olaraq artıq yeni məlumatlara, xəbərlərə, kitablara daha çox yönəlir. Əgər uşaq oynadığı zaman böyükklər onu nağıla qulaq asmağa və ya yeni kitab oxumağa dəvət edirlərsə və o, oyuncaqları tərk edərək, bu dəvətə həvəslə qatılırsa, demək onda oxumağa maraq hissi formalaşır. Bu amil uşağın məktəbə hazırlığının bir göstəricisidir.

Təsviri fəaliyyət məşğələsinin nümunəsi

Standart: 3.1.3. Müxtəlif kəsmə üsullarından istifadə edərək, mövzular və təsəvvürləri əsasında kompozisiyalar qurur.

Mövzu: Göy qurşağı

Məqsəd: 1. Göy qurşağının rənglərini sadalayır.

2. Rənglərin qarışığından alınan yeni rənglərdən istifadə edərək rəsətmə bacarıqları nümayiş etdirir.

3. Müxtəli janrda olan təsviri əsərlərə münasibət bildirir.

İntegrasiya: 3.1. 2; 2.1.6; 2.1.3.

İş forması: fərdi, kollektiv

İş üsulu: əqli hücum, sujetli-rollu oyunlar.

Resurslar: rəngli karandaşlar, sulu boya, rəngli kağız, qayçı, albom vərəqi, müxtəlif şəkillər, yapışqan, pambıq.

Məşğələnin gedişatı

Motivasiya. Çoxlu rənglərin bir-birinə qarışdığı şəkil təqdim edilir. Şəkildəki rənglər haqqında uşaqlara sual verilir:

- Hansı rəngləri görürük ?
- Bu rənglər sizə nəyi xatırladır?
- Göy qurşağı üzərində bu rənglərdən hansılar var?

Dərketmə.

- Gəlin baxaq göy qurşağının hansı rəngləri var. Bu üç rəng (qırmızı, göy və sarı) təbiətin bizə verdiyi əsas rənglərdir.

- Bəs qalan rənglər hansılardır? Gəlin verilmiş nümunəyə uyğun rəngləri qataq və göy qurşağının digər rənglərini tapaq. (*Uşaqlar qırmızı və sarı, qırmızı və göy, göy və sarı rəngləri bir-birinə qatırlar, mavi rəng almaq üçün göy rəngə su qatırlar*)

Uşaqlara suallarla müraciət edilir.

- Hansı rənglər alındı?
- Bu rəngləri harada görə bilərik?
- Göy qurşağındakı rənglərə uyğun əşyaların adlarını çəkin (*Məs., qırmızı alma, narıncı portaqal, yaşıl xiyar və s.*)

Tətbiqetmə.

Bütün qrup iki hissəyə bölünür.

Hər qrupa boz karandaşla göy qurşağı konturları çəkilmiş iri vatman verilir.

I qrup: Rəngli kağız parçaları ilə göy qurşağının içərisini bəzəyin.

II qrup: Göy qurşağının cızıqlarının içərisinə pambıq yapışdırın. Sonra isə pambıqları göy qurşağı rənglərinə uyğun boya ilə rəngləyin.

Uşaqlara bildirin ki, göy qurşağında rənglər bir-birini müəyyən ardıcılıqla izləyir: qırmızı, narıncı, yaşıl, mavi, göy, bənövşəyi.

Sonda hamı bir-birinin işinə baxır və məşğələ uşaqlarla birlikdə ümumiləşdirilir və yekunlaşdırılır.

İnkişafetdirici və öyrədici mühit

Təlim mühiti uşaqların təfəkkür, sosial, emosional, fiziki və yaradıcı inkişafına böyük təsir göstərir. Müəllimlər fiziki və psixoloji baxımdan təhlükəsiz və həvəsləndirici mühit yaradaraq uşaqların müstəqil və qrup tədqiqatları, oyun, müxtəlif vasitələr və digər uşaqlarla və böyüklərlə qarşılıqlı əlaqə vasitəsilə inkişafını dəstəkləyirlər. Uşaqyönümlü inkişafetdirici mühitdə müəllim uşaqların irəli sürdükleri fikirlərə, təşəbbüslərə hörmət və diqqətlə yanaşır, onları məşğələlərin planlaşdırılması və həyata keçirilməsi zamanı nəzərə alır. Təşəbbüskar uşaqlar dəstəklənir, bir qədər çəkingən və passiv uşaqlar isə təşəbbüs göstərməyə həvəsləndirilir. Bunun üçün müəllim “Sən nə ilə məşğul olmaq istəyirdin?”, “Sən nə fikirləşirsən?”, “Çəkdiyən şəklın mənəsini mənə başa sal” və s. kimi sual, təkliflərlə uşaqları fəallaşdırır. Uşaqlar yalnız eşitmək və deyilən kimi hərəkət etmək deyil, fikir yürütmək, faktlar axtarmaq, səbəb-nəticə əlaqələrini soruşmaq, izah etmək və qurmaq, sadə tədqiqatlar aparmaq, həmyaşıdları ilə ünsiyyət qurmaq, fəaliyyəti marağına görə seçmək və sərbəst davranmaq hüquqlarına malikdirlər.

İnkişafetdirici mühitin psixoloji və sosial aspektləri bunlardır:

- səmimi və mehriban mühit;
- rəqabətlə müqayisədə daha çox əməkdaşlığın təşviqi;
- dəstəkləyici və açıq ünsiyyətin formalaşmasına şərait;
- yaradıcılıq imkanları;
- fiziki zor tətbiq etmənin, qorxu və narahatçılığın aradan qaldırılması;
- bərabər imkanlar və demokratik prosedurlar yaratmaqla qız və oğlanların

hüquqlarının təmin edilməsi.

İnkişafetdirici mühit həm də fiziki əşyalardan ibarətdir.

Qrup otağında öyrədici mühitin təşkili üçün lazım olan material və vəsaitlər:

Məşğələlər	Lazımi material və vasitələr
Ətraf aləmlə tanışlıq	coğrafi xəritə, qlobus, lupa, maqnit, dənli bitkilər, maket şəhər, ev və s.
Oyun fəaliyyəti	stolüstü oyunlar, oyuncaqlar, oyun maketləri, mulyajlar, insan və heyvanların kiçik fiqurları
Savad təlimi və nitq inkişafı	uşaq ədəbiyyatı, rəsm reproduksiya, kəsilmiş və maqnit əlifba, güzgü, qum və s.

Sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı	xətkeşlər, saatlar, həndəsi mozaikalar, müxtəlif fiqurlar, hesablama çubuqları, domino və s.
Fiziki mədəniyyət	hərəkəti oyunlar üçün oyuncaqlar (toplar, keçlər, iplər, çənbərlər və s.)
Təsviri sənət	quraşdırma üçün müxtəlif stolüstü dəstlər (plastmas, taxtadan, metaldan), müxtəlif formatda ağ, rəngli kağızlar, qrafika və rəsm materialları, fırçalar, boyalar, yapışqanlar və s.
Musiqi	uşaq musiqi alətləri (metallofon, ksilofon, təbillər, qaşıqlar, zurna, tütək və s.), musiqi mərkəzi, xalq, klassik və uşaq mahnıları yazılmış diskler dəsti.

Sənədlər

Məktəbə hazırlığın təşkili Qaydaları

8 yanvar 2010-cu il

1. Ümumi müddəalar

- 1.1. Bu Qaydalar "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun hazırlanmışdır və məktəbə hazırlığın təşkili məsələlərini tənzimləyir.
- 1.2. Məktəbəqədər təhsil təhsilin ilk pilləsi olmaqla, uşaqların intellektual, fiziki və psixi inkişafını, sadə əmək vərdişlərinə yiyələnməsini, istedad və qabiliyyətinin üzə çıxarılmasını, sağlamlığının qorunmasını, estetik tərbiyəsini təmin edir.
- 1.3. Beş yaşlı uşaqlar üçün məktəbəhazırlıq zəruridir.
- 1.4. Məktəbəqədər yaşlı uşağın təhsili onun inkişafının süni sürətdə tezləşməsinə deyil, zənginləşdirilməsinə istiqamətləndirilməlidir.
- 1.5. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində məktəbəhazırlıq qrupları 5 yaşdan 6 yaşadək uşaqları əhatə edir və mülkiyyət formasından asılı olmayaraq, bütün məktəbəqədər təhsil müəssisələrində ehtiyac olduğu halda, 5 yaşlı uşaqlar üçün məktəbəhazırlıq qrupları təşkil olunmalıdır.
- 1.6. Beşyaşlıların məktəbə hazırlığı "Məktəbəqədər müəssisələrdə tərbiyə və təlim Proqramı" əsasında (məktəbəqədər təhsil üzrə kurikulum) həyata keçirilir. Eyni zamanda yeni alternativ proqramlardan da istifadə oluna bilər.
- 1.7. Beşyaşlıların məktəbə hazırlığı məktəbəqədər təhsil müəssisələrində, ümumtəhsil müəssisələrinin müvafiq strukturlarında, ailədə və qısamüddətli təlim qruplarında aparıla bilər. Uşaqları məktəbəqədər təhsil müəssisələrinə getməyən valideynlər üçün uşaqlarını məktəbə hazırlamaq istiqamətində maarifləndirilmək məqsədi ilə müxtəlif xidmətlər təşkil edilə bilər.
- 1.8. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaqların fiziki, əqli və psixoloji cəhətdən məktəbə hazırlığını müəyyənləşdirmək məqsədi ilə onların diaqnostikası həyata keçirilməlidir.

2. Məktəbə hazırlığın məqsəd və vəzifələri

2.1. Məktəbə hazırlığın əsas məqsədi beşyaşlı uşaqların tələb və imkanlarını nəzərə almaqla onların məktəbəhazırlıq mərhələsində inkişafı, tərbiyəsi və təhsili prosesini təşkil etməkdir.

2.2. Məktəbə hazırlığın vəzifələri uşaqlarda oxumaq həvəsinin, onların məktəbə müsbət emosional münasibətinin inkişaf etdirilməsi və möhkəmləndirilməsi, uşaqların məktəbə müvəffəqiyyətlə adaptasiya olunması üçün onlarda şəxsi-sosial xüsusiyyətlərin formalaşdırılmasıdır.

3. Məktəbə hazırlığın təşkili üçün qoyulan tələblər

Məktəbə hazırlığın təşkili üçün aşağıdakı tələblər qoyulur:

məktəb təliminə hazırlanan uşaqların psixoloji və psixofizioloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi;

məktəbəqədər yaşlı uşaqların müvəffəqiyyətli təhsil və tərbiyəsinin təşkili əsaslarının müəyyənləşdirilməsi;

gələcək birinci sinif şagirdlərinin şəxsi keyfiyyətlərinin aşkara çıxarılması;

uşaqların inkişafının izlənilməsi üçün müşahidə gündəliklərinin aparılması;

istedadlı uşaqların aşkara çıxarılması, onların potensial imkanlarının inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə hər bir uşağın fərdi-psixoloji xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi istiqamətində müvafiq işlərin aparılması;

uşağın məktəb təliminə hazırlığı zamanı hər şeydən əvvəl onun aşağıdakıları əhatə edən fiziki, şəxsiyyətyönümlü, intellektual və sosial hazırlığı nəzərdə tutulmalıdır:

fiziki hazırlıq:

uşağın sağlamlığının vəziyyəti, uşaq orqanizminin morfofunksional yetişkənliyi;

hərəkəti fəaliyyətin, xüsusilə xırda motorikanın koordinasiyasının inkişafı;

fiziki və əqli qabiliyyətin inkişafı;

şəxsiyyətyönümlü hazırlıq:

müstəqillik, məsuliyyətlik, fəallılıq, təşəbbüskarlıq;

başqasını dinləmək və öz hərəkətlərini onunla razılaşdırmağı bacarmaq;

müəyyən edilmiş qaydalara riayət etmək, qruplarda çalışmağı bacarmaq;

ünsiyyətin, özünüqiymətləndirmənin formalaşması;

intellektual hazırlıq:

obrazlı təfəkkürün, təxəyyülün, yaradıcılığın, məntiqi təfəkkürün inkişafı;

idraki fəaliyyət vasitələrinə (müqayisə etmə, analiz, klassifikasiya, ümumiləşdirmə), ana dilinə və nitqin əsas formalarına (dialoq, monoloq), digər spesifik uşaq fəaliyyəti növlərinin daxilində təlim elementlərinə (quraşdırma, rəsm, yapma və müxtəlif oyunlar) yiyələnmək;

prosesləri (obyektləri) müqayisə etmək, ümumiləşdirmək, qruplaşdırmaq, əlamətlərinə görə ayırmaq, nəticə çıxarmağı bacarmaq.

sosial hazırlıq:

yüksək əxlaqi təsəvvürlərin və vətəndaşlıq hisslərinin (vətənpərvərlik, humanistlik, digər millətlərə hörmət) inkişafı;

böyükrlə və yaşıdları ilə ünsiyyətin qurulmasında yüksək mədəni davranış qaydalarının mənimsənilməsi;

öz hərəkətlərində əxlaq normalarının rəhbər tutulması və onlara riayət olunması.

4. Uşaqların məktəbə hazırlığının təşkili

4.1. Uşaqların məktəb təliminə hazırlığının effektivliyini artırmaq məqsədi ilə təlim məşğələlərində didaktik oyunların tətbiq edilməsi faydalıdır. Müəllim uşağın oyuna olan marağından istifadə edərək, didaktik oyunu təlim məqsədinə yönəltməlidir. Didaktik oyunlar təlimi uşaqlar üçün əlverişli və cəlbedici formada həyata keçirməyə imkan verir, bu zaman təlim vəzifəsi həm də uşağın oyun vəzifəsi olur.

4.2. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin məktəbəhazırlıq qruplarında həftəlik məşğələlərin sayı 12 olmalıdır.

Hər məşğələnin müddəti 25-30 dəqiqədir. Məşğələlər arasında fasilə 10 dəqiqədir. Zehni gərginlik tələb edən məşğələlərdə 11 dəqiqədən sonra idman dəqiqəsi keçirilir.

4.3. Gün rejimi Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq edilən "Məktəbəqədər müəssisələrdə tərbiyə və təlim Proqramı"na uyğun olaraq təşkil olunur.

16 iyun 2017,

Məktəbəqədər təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Bu Qanun Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin I hissəsinin 1-ci bəndinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsilin təmin olunması sahəsində dövlət siyasətinin prinsiplərini, məktəbəqədər təhsilin təşkilatı-hüquqi və iqtisadi əsaslarını müəyyən edir.

1-ci fəsil ÜMUMİ MÜDDƏALAR

Maddə 1. Əsas anlayışlar

1.0. Bu Qanunda istifadə olunan əsas anlayışlar aşağıdakı mənaları ifadə edir:

1.0.1. məktəbəqədər təhsil – məktəbəqədər yaşlı uşaqların intellektual, fiziki və mənəvi inkişafına xidmət edən ilkin bilik, bacarıq və vərdislərin mənimsənilməsi prosesi və onun nəticəsi;

1.0.2. məktəbəqədər təhsil müəssisəsi – məktəbəqədər təhsilin dövlət standartlarına uyğun olaraq məktəbəqədər yaşlı uşaqların təlim-tərbiyəsini, əqli, fiziki, mənəvi inkişafını və ümumi təhsilə hazırlığını həyata keçirən təhsil müəssisəsi;

1.0.3. məktəbəqədər təhsilin dövlət standartı – uşaqların, ailənin, cəmiyyətin və dövlətin tələbatına uyğun olaraq, elmi-pedaqoji prinsiplər əsasında hazırlanan, məktəbəqədər təhsil sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsinə xidmət edən ümumi normalar məcmusu;

1.0.4. məktəbəqədər təhsildə diferensiaslaşdırma – təhsil prosesində uşaqların fərdi xüsusiyyətləri, maraq və tələbatları, fiziki və əqli inkişaf səviyyələri, psixofizioloji xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla təşkil olunması;

1.0.5. məktəbəqədər təhsildə qiymətləndirmə - uşaqların əqli, fiziki inkişafı və təhsil nailiyyətləri haqqında toplanmış məlumatların dəyərləndirilməsi prosesi;

1.0.6. məktəbəqədər təlim – məktəbəqədər yaşlı uşaqlarda bilik, bacarıq, vərdiş və səriştələrin, mənimsənilmiş biliklərin gündəlik həyatda tətbiqetmə bacarığının əldə edilməsi və təhsil almaq üçün motivasiyanın formalaşdırılmasına yönəlmiş proses;

1.0.7. məktəbəqədər xüsusi təhsil müəssisəsi – sağlamlıq imkanları məhdud olan məktəbəqədər yaşlı uşaqların təhsil alması üçün yaradılmış təhsil müəssisəsi;

- 1.0.8. metodist – məktəbəqədər təhsil müəssisəsində təlim-tərbiyə işlərinə metodik rəhbərliyi həyata keçirən ali pedaqoji təhsilli mütəxəssis;
- 1.0.9. dayə - uşaqlara qulluğu və nəzarəti həyata keçirən şəxs;
- 1.0.10. defektoloq – uşaqların əqli, fiziki inkişafındakı qüsurların korreksiyası ilə məşğul olan mütəxəssis;
- 1.0.11. icma əsaslı məktəbəqədər təlim qrupu – ixtisaslı pedaqoji kadr olduğu halda, valideynlərin və digər qanuni nümayəndələrin könüllülyü ilə yerlərdə yaradılan məktəbəqədər yaşlı uşaqların cəlb olunduğu ödənişli təlim qrupu;
- 1.0.12. inklüzivlik – sağlamlığından, potensial imkanından, maddi təminatından asılı olmayaraq, uşaqların birgə təhsil almaq hüququnun təmin edilməsi;
- 1.0.13. innovasiya – müxtəlif təşəbbüs və tədqiqatlar əsasında formalaşan mütərəqqi xarakterli yeniliklər;
- 1.0.14. qanuni nümayəndələr – uşaqların hüquqlarını və qanunla qorunan mənafelərini təmsil edən valideynlər, övladlığa götürənlər, qəyyumlar;
- 1.0.15. qısamüddətli təlim qrupu – valideynlərin və digər qanuni nümayəndələrin istəyi nəzərə alınmaqla, yaş kateqoriyasına uyğun olaraq uşaqlar üçün qısaldılmış gün rejimi əsasında təşkil edilən təlim qrupu;
- 1.0.16. loqoped – nitqi qüsurlu uşaqlarla işləyən ali pedaqoji təhsilli mütəxəssis;
- 1.0.17. sağlamlıq imkanları məhdud uşaq – xüsusi təhsil şəraitinə ehtiyacı olan fiziki çatışmazlığı, əqli və ya psixi ləngimələri olan uşaq;
- 1.0.18. təhsil proqramı (kurikulum) – təlim nəticələri və inkişaf sahələri üzrə məzmun standartlarını, pedaqoji prosesin təşkili, təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi və monitorinqinin aparılması sistemini özündə əks etdirən dövlət sənədi;
- 1.0.19. təhsildə integrasiya – təlimin məzmun komponentlərinin əlaqələndirilməsini təmin edən didaktik prinsip;
- 1.0.20. təlimin məzmunu – uşaq şəxsiyyətinin formalaşmasına yönəlmiş bacarıqlar şəklində ifadə edilən təlim nəticələrinin məcmusu;
- 1.0.21. tərbiyəçi–müəllim – uşaqların tərbiyəsini, hərtərəfli inkişafını, məktəbəhazırlıq təlimini təşkil edən və həyata keçirən, məktəbəqədər təhsil sahəsi üzrə ali və ya orta ixtisas təhsilli şəxs.

Madde 2. Məktəbəqədər təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi

2.1. Məktəbəqədər təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasından, “Təhsil haqqında”, “Publik hüquqi şəxslər haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarından, bu Qanundan, məktəbəqədər təhsil sahəsində münasibətləri nəzərdə tutan digər normativ hüquqi aktlardan və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdən ibarətdir.

2.2. Məktəbəqədər təhsil haqqında Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinin əsas məqsədi uşaqların məktəbəqədər təhsil sahəsində hüquqlarını təmin etməkdən, məktəbəqədər təhsil prosesi iştirakçıların hüquqlarını və vəzifələrini müəyyən etməkdən, məktəbəqədər təhsil sisteminin müasir tələblərə uyğun fəaliyyəti və inkişafı üçün hüquqi təminatlar yaratmaqdan ibarətdir.

2.3. Bu Qanun xarici ölkələrin Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən diplomatik nümayəndəlikləri və konsulluqları yanında yaradılan məktəbəqədər təhsil müəssisələrinə şamil olunmur.

Madde 3. Məktəbəqədər təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri

3.0. Məktəbəqədər təhsil sahəsində dövlət siyasətinin əsas prinsipləri aşağıdakılardır:

3.0.1. məktəbəqədər təhsil sahəsində bərabər imkanların yaradılması;

3.0.2. məktəbəqədər təhsil və ibtidai təhsil arasında varislik və fasiləsizliyin təmin olunması;

3.0.3. məktəbəqədər təhsilin milli və dünyəvi təhsil ənənələri, Azərbaycan və dünya pedaqoji elminin nailiyyətləri, ailə tərbiyəsi və ictimai tərbiyənin məqsədyönlü inteqrasiyası əsasında təşkili;

3.0.4. məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaqların sağlamlığının qorunması, psixoloji və fiziki inkişafının təmin edilməsi;

3.0.5. məktəbəqədər təhsilin bu Qanuna uyğun olaraq könüllü olması;

3.0.6. sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların inklüziv təhsilinin təşkili;

3.0.7. beş yaşına çatmış uşaqların məktəbəhazırlığının zəruriliyi;

3.0.8. məktəbəqədər təhsil müəssisələri şəbəkəsinin davamlı və sistemli inkişafının təmin edilməsi;

3.0.9. uşaqların məktəbəqədər təhsillə əhatə edilməsi səviyyəsinin yüksəldilməsi.

Madde 4. Məktəbəqədər təhsil sahəsində dövlətin vəzifələri

4.0. Məktəbəqədər təhsil sahəsində dövlətin vəzifələri aşağıdakılardır:

4.0.1. məktəbəqədər təhsil sahəsində dövlət siyasətini formalaşdırmaq və həyata keçirmək;

4.0.2. məktəbəqədər təhsilə dair normativ hüquqi aktlar, səmərəli təhsil modelinə əsaslanan dövlət təhsil standartları və proqramları (kurikulumlar) təsdiq etmək;

4.0.3. mülkiyyət növündən və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq, məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinin bu Qanuna və texniki normativ hüquqi aktlara uyğunluğuna nəzarəti həyata keçirmək;

4.0.4. məktəbəqədər təhsilin inkişafına ayrılan dövlət büdcəsi vəsaitlərinin həcmi, maliyyə mexanizmlərini və normativlərini müəyyənləşdirmək və icrasına nəzarəti təmin etmək;

4.0.5. dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin rəhbərlərini vəzifəyə təyin etmək və vəzifədən azad etmək;

4.0.6. məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin nümunəvi nizamnaməsini təsdiq etmək;

4.0.7. bələdiyyə və özəl məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin nizamnamələrinə rəy vermək;

4.0.8. məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin idarə edilməsi və fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi məqsədi ilə məlumat bazasını yaratmaq;

4.0.9. məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin tikintisinə dair normaları, maddi-texniki təchizatına dair minimum normaları, ümumi sanitariya-gigiyenik tələbləri və uşaq yerləri ilə təminat normativlərini təsdiq etmək;

4.0.10. məktəbəqədər təhsil müəssisələrinə elmi-metodik rəhbərliyi və təlim-tərbiyə prosesinin keyfiyyətinə dövlət nəzarətini həyata keçirmək;

4.0.11. məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin fəaliyyətinə lisenziya vermək və ya onu ləğv etmək;

4.0.12. məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin akkreditasiyası və işçilərinin attestasiyası qaydalarını müəyyən etmək, akkreditasiyanı və attestasiyanı həyata keçirmək;

- 4.0.13. dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisələrini tədris vəsaitləri, bədii və metodik ədəbiyyatlarla təmin etmək;
- 4.0.14. dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaqların qidalanmasını və tibbi xidməti təmin etmək;
- 4.0.15. məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin yaradılması və inkişafını təşviq edən mexanizmləri hazırlayıb həyata keçirmək;
- 4.0.16. dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisələrində təlim-tərbiyə prosesini və idarəetməni təkmilləşdirmək, bu müəssisələri ixtisaslı pedaqoji kadrlarla, informasiya-kommunikasiya texnologiyaları və digər zəruri vasitələrlə təmin etmək;
- 4.0.17. Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan, həmçinin Azərbaycan Respublikasında yaşayan əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan məktəbəqədər yaşlı uşaqların məktəbəqədər təhsil müəssisələrində bərabər şərtlərlə təhsil almalarını təmin etmək;
- 4.0.18. məktəbəqədər təhsilin keyfiyyətinin və elmi-metodik təminatının, uşaqların məktəbəqədər təhsillə əhatəsinin yüksəldilməsi məqsədi ilə təhsil proqramları və layihələri həyata keçirmək;
- 4.0.19. məktəbəqədər təhsil müəssisələrinə qəbul qaydasını müəyyən etmək;
- 4.0.20. Azərbaycan Respublikasının ərazisində qanuni əsaslarla yaşayan əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin məktəbəqədər təhsil almasına şərait yaratmaq.

Maddə 5. Məktəbəqədər təhsil sahəsində dövlət standartları

- 5.1. Məktəbəqədər təhsil sahəsində dövlət standartları uşaqların, ailənin, cəmiyyətin və dövlətin tələbatına uyğun olaraq elmi-pedaqoji prinsiplər və beynəlxalq təcrübə əsasında hazırlanan, məktəbəqədər təhsilin məzmununu, idarə olunmasını, maddi-texniki və tədris bazasını, infrastrukturunu, təhsilalanlar və təhsilverənlərin göstəriciləri ilə bağlı tələbləri özündə əks etdirən normalar məcmusudur.
- 5.2. Məktəbəqədər təhsil sahəsində dövlət standartları müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.
- 5.3. Mülkiyyət növündən və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin fəaliyyəti dövlət standartlarına uyğun təşkil edilir.
- 5.4. Sağlamlıq imkanları məhdud olan məktəbəqədər yaşlı uşaqların təhsili müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş dövlət standartları əsasında həyata keçirilir.

Maddə 6. Tədris dili

- 6.1. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində tədris dili dövlət dili – Azərbaycan dilidir.
- 6.2. Azərbaycan dilini öyrətmək və Azərbaycan dilində ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirmək şərti ilə məktəbəqədər təhsil digər dillərdə də aparıla bilər.

2-ci fəsil

məktəbəqədər təhsilin təşkili

Maddə 7. Məktəbəqədər təhsilin məqsədi və məzmunu

- 7.1. Məktəbəqədər təhsil Azərbaycan Respublikasında fasiləsiz təhsil sisteminin ilk pilləsi kimi fərdin, cəmiyyətin və dövlətin maraqları nəzərə alınmaqla davamlı inkişaf etdirilən prioritet fəaliyyət sahəsidir.
- 7.2. Məktəbəqədər təhsil vasitəsilə uşaqların erkən yaş dövrlərində əqli, fiziki, yaradıcı potensialının və mədəni səviyyəsinin inkişafının, psixoloji dayanıqlığının, estetik tərbiyəsinin, sadə əmək vərdişlərinə yiyələnməsinin, ətraf aləmə, şəxsi sağlamlığının

qorunmasına həssas və şüurlu münasibətinin, zəruri həyati bacarıqlara yiyələnməsinin, şəxsiyyətinin formalaşdırılmasının əsası qoyulur.

7.3. Məktəbəqədər təhsil uşaqların milli-mənəvi və bəşəri dəyərlər ruhunda, dövlət maraqları və azərbaycançılıq məfkurəsi əsasında tərbiyə olunmasına istiqamətləndirilir, ümumi təhsilə hazırlığını təmin edir.

7.4. Məktəbəqədər təhsilin məzmunu uşaqlarda aşağıdakı keyfiyyətlərin formalaşdırılmasına yönəldilir:

7.4.1. cəmiyyətə sosial uyğunlaşma, kollektiv daxilində birgə fəaliyyət və ünsiyyət mədəniyyəti;

7.4.2. müstəqillik, məsuliyyət və cavabdehlik, özünə inam və iradəlilik;

7.4.3. müşahidə etdiklərinə münasibət bildirmək, qərar qəbul etmək və müstəqil öyrənmək;

7.4.4. təbiətə və insanlara həssas münasibət, özünün və digərlərinin hüquqlarına hörmət etmək;

7.4.5. estetik dünyagörüşü, nitq, təsvir və tərtibat bacarıqları;

7.4.6. sağlamlığın qorunması istiqamətində gigiyenik tələblərə riayət etmək.

7.5. Məktəbəqədər təhsilin məzmunu aşağıdakı didaktik prinsiplər əsasında müəyyən edilir:

7.5.1. nəticəyonümlük;

7.5.2. şəxsiyyətyönümlük;

7.5.3. uşaqyönümlük;

7.5.4. inkişafyönümlük;

7.5.5. tələbyönümlük;

7.5.6. varislik;

7.5.7. integrativlik;

7.5.8. azərbaycançılıq və dünyəvilik.

Maddə 8. Məktəbəqədər təhsilin təşkili qaydaları

8.1. Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsil 1-6 yaşlı uşaqları əhatə edir.

8.2. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində gün rejimi normaları və qaydaları, uşaqların yaş dövrləri üzrə qruplara bölünməsi, hər bir yaş dövründə təhsilin məzmunu və istiqamətləri müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

8.3. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində qruplar məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin növünə və uşaqların yaşına uyğun komplektləşdirilir.

8.4. Məktəbəhazırlıq beş yaşlı uşaqlar üçün zəruridir.

8.5. Məktəbəhazırlıq məktəbəqədər təhsil müəssisələrində, ümumi təhsil müəssisələrində, habelə ailədə həyata keçirilir. Məktəbəhazırlığın təşkili qaydası müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

8.6. Bir uşağın, eyni zamanda, dövlət məktəbəqədər və ümumtəhsil müəssisələrində, habelə digər müəssisə və təşkilatlarda dövlət hesabına məktəbəhazırlıq təhsili almasına yol verilmir.

8.7. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsi fəaliyyət göstərməyən ərazilərdə valideynlərin istəyi ilə ailə tipli və ya icma əsaslı, yaxud qısamüddətli təlim qrupları yaradıla bilər.

8.8. Ailə tipli, icma əsaslı, qısamüddətli təlim qruplarında məktəbəqədər təhsilin təşkili qaydası müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

8.9. Dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisəsinə, ilk növbədə, şəhid ailələrinin, Qarabağ müharibəsi iştirakçılarının və əlillərinin, tək işləyən valideynlərin, I və II qrup əlillərin, hərbi xidmətdə olan valideynlərin, təhsil alan anaların uşaqları, çoxuşaqlı ailələrdən olan uşaqlar, qəyyumluqda olan uşaqlar qəbul edirlər.

Maddə 9. Məktəbəqədər təhsil proqramı (kurikulum)

9.1. Məktəbəqədər təhsil proqramı (kurikulum) məktəbəqədər təhsilin dövlət standartları və məktəbəqədər təhsilin məzmununa dair bu Qanunla müəyyən olunan ümumi tələblər nəzərə alınmaqla, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilir.

9.2. Məktəbəqədər təhsil proqramına (kurikuluma) aşağıdakılar daxildir:

9.2.1. məktəbəqədər təhsil üzrə ümumi təlim nəticələri;

9.2.2. məktəbəqədər təhsilin məzmununu əhatə edən inkişaf sahələri və hər sahə üzrə ümumi təlim nəticələri;

9.2.3. yaş qrupları nəzərə alınmaqla hər bir inkişaf sahəsi üzrə məzmun standartları;

9.2.4. təhsil nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi meyarları;

9.2.5. təlim strategiyaları, metodik təminatla bağlı tövsiyələr.

9.3. Məktəbəqədər təhsil proqramının yerinə yetirilmə müddəti müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

Maddə 10. Məktəbəqədər təhsil sisteminin quruluşu

10.0. Məktəbəqədər təhsil sistemində aşağıdakılar daxildir:

10.0.1. mülkiyyət növündən və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq, bütün məktəbəqədər təhsil müəssisələri, məktəbəqədər təhsil xidməti göstərən digər müəssisələr;

10.0.2. istirahət və sağlamlıq düşərgələri;

10.0.3. məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin fəaliyyətinə rəhbərlik və nəzarəti həyata keçirən təhsili idarəetmə orqanları.

Maddə 11. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsi

11.1. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsi məktəbəqədər təhsil sahəsində bu Qanunla müəyyən olunmuş məqsədlərin reallaşdırılması istiqamətində davamlı olaraq təşkilati, psixoloji, pedaqoji, metodik, tibbi tədbirlərin həyata keçirilməsini təmin edir.

11.2. Mülkiyyət növünə görə dövlət, bələdiyyə və özəl məktəbəqədər təhsil müəssisələri fəaliyyət göstərir.

11.3. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsi təhsil kompleksləri, ayrı-ayrı müəssisə və təşkilatların nəzdində də yaradıla bilər.

11.4. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların təhsili ilə məşğul olan müəssisələrin aşağıdakı növləri müəyyən edilir:

11.4.1. körpələr evi;

11.4.2. körpələr evi-uşaq bağçası;

11.4.3. uşaq bağçası;

11.4.4. uşaq evləri;

11.4.5. məktəbəhazırlıq qruplarının fəaliyyət göstərdiyi ümumtəhsil məktəbləri;

11.4.6. təhsil kompleksi nəzdində fəaliyyət göstərən məktəbəqədər təhsil müəssisəsi;

11.4.7. müəssisə və təşkilatların nəzdində yaradılmış məktəbəqədər təhsil müəssisəsi;

11.4.8. sanator tipli məktəbəqədər təhsil müəssisəsi;

11.4.9. sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqlar üçün xüsusi məktəbəqədər təhsil müəssisələri;

11.4.10. elmi-tədqiqat müəssisələrinin və ali təhsil müəssisələrinin yanında yaradılan eksperimental məktəbəqədər təhsil müəssisələri;

11.4.11. ailə tipli kiçik qrup evi;

11.4.12. uşaqlar üçün icma əsaslı təlim qrupları.

11.5. Məktəbəqədər xüsusi təhsil müəssisələri nitq, eşitmə, görmə pozulmaları, əqli (psixi), dayaq-hərəkət aparatının funksiyalarının pozuntuları olan uşaqlar üçün yaradılır.

11.6. Mülkiyyət növündən və tabeliyindən asılı olmayaraq, məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin fəaliyyəti, hüquq və vəzifələri bu Qanun, "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu nəzərə alınmaqla, öz nizamnaməsi əsasında həyata keçirilir.

11.7. Dövlət və bələdiyyə məktəbəqədər təhsil müəssisəsi "Publik hüquqi şəxslər haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq yaradılır.

11.8. Özəl məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin yaradılması, yenidən təşkili və ləğvi Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi ilə tənzimlənir.

11.9. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində siyasi partiyaların və dini qurumların strukturlarının yaradılmasına yol verilmir.

11.10. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsi hüquqi şəxsdir, inzibati və maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətini sərbəst şəkildə həyata keçirir.

11.11. Bələdiyyə və özəl məktəbəqədər təhsil müəssisəsi ilə valideynlər və digər qanuni nümayəndələr arasında münasibətlər müqavilə ilə tənzimlənir.

Maddə 12. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin təsisçisi

12.1. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin təsisçisi (təsisçiləri) dövlət, bələdiyyələr, Azərbaycan Respublikasının fiziki və hüquqi şəxsləri ola bilər.

12.2. Təsisçinin məsuliyyəti, səlahiyyət dairəsi və təhsil müəssisəsi ilə qarşılıqlı öhdəlikləri Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi, "Publik hüquqi şəxslər haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, təsis müqaviləsi və təhsil müəssisəsinin nizamnaməsi ilə müəyyən edilir.

Maddə 13. Məktəbəqədər təhsil fəaliyyətinin lisenziyalasdırılması və məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin akkreditasiyası

13.1. Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin təhsil fəaliyyəti "Lisenziyalar və icazələr haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq verilmiş lisenziya əsasında həyata keçirilir.

13.2. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinə lisenziya müddətsiz verilir.

13.3. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsi məktəbəqədər təhsilin dövlət standartlarının tələblərini yerinə yetirmədikdə, lisenziyası "Lisenziyalar və icazələr haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq dayandırılır və ya ləğv edilir.

13.4. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin akkreditasiyası təhsil prosesinin təşkilinin, maddi-texniki bazanın, təhsil proqramlarının, kadr potensialının, maliyyə ehtiyatlarının və təhsil infrastrukturunun, bu Qanuna, "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa və məktəbəqədər təhsilin dövlət standartlarına uyğunluğunu müəyyən etmək məqsədi ilə aparılır.

13.5. Akkreditasiya müvafiq keyfiyyət sənədinin – sertifikatın verilməsi ilə başa çatır. Akkreditasiyadan keçməyən məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin lisenziyası ləğv olunur.

13.6. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin işçiləri Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə uyğun olaraq attestasiyadan keçirilir.

Maddə 14. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində iasə və tibbi xidmət

- 14.1. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaqlara göstərilən tibb və iaşə xidmətinin təşkili qaydası müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.
- 14.2. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində uşaqlara ödənişsiz tibbi xidmətin təşkili müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təmin olunur.
- 14.3. Əlavə müayinə və müalicəyə ehtiyacı olan uşaqlara müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qaydada əlavə müalicə-bərpa xidməti göstərilir.
- 14.4. Mülkiyyət növündən və təbəçiliyindən asılı olmayaraq, bütün məktəbəqədər təhsil müəssisələrində “Uşaqların icbari dispanserizasiyası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyən edilmiş qaydada uşaqların dispanserizasiyası həyata keçirilir, dispanserizasiyanın nəticələrindən asılı olaraq tibbi göstərişlər əsasında ambulator, stasionar və ya sanatoriya şəraitində tibbi yardım almaq hüququ təmin edilir. Dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisələrində sanitar-gigiyenik normalara riayət edilməsinə, müalicə-profilaktika tədbirlərinin aparılmasına nəzarət edir.
- 14.5. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində uşaqların qidalanması müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyənləşdirilmiş normativlərə uyğun həyata keçirilir.

3-cü fəsil

məktəbəqədər təhsil sisteminin idarə olunması, təhsil subyektlərinin hüquqları, vəzifələri və sosial müdafiəsi

Maddə 15. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin idarə olunması

- 15.1. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsi aşkarlıq, şəffaflıq və demokratiklik prinsipləri əsas tutulmaqla, “Təhsil haqqında”, “Publik hüquqi şəxslər haqqında” Azərbaycan Respublikasının qanunlarına, bu Qanuna və öz nizamnaməsinə uyğun olaraq idarə edilir.
 - 15.2. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin rəhbəri ali ixtisas təhsilinə və ya ali pedaqoji təhsilə (ali ixtisas təhsilinə üstünlük verilir) malik olan və təhsil sahəsində təcrübəsi olan şəxs ola bilər.
 - 15.3. Dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisəsinə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının təyin etdiyi şəxs rəhbərlik edir.
 - 15.4. Bələdiyyənin təsis etdiyi məktəbəqədər təhsil müəssisəsinə rəhbərliyi bələdiyyə tərəfindən, özəl məktəbəqədər təhsil müəssisəsinə rəhbərliyi isə həmin təhsil müəssisəsinin təsisçisi (təsisçiləri) tərəfindən təyin edilmiş şəxs həyata keçirir.
 - 15.5. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsi rəhbərinin səlahiyyətləri onun nizamnaməsi ilə müəyyən edilir.
 - 15.6. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin idarə olunmasında demokratikliyi, kollegiallığı və şəffaflığı təmin etmək məqsədi ilə müəssisədə ictimai əsaslarla özünüidarə orqanları (ümumi yığıncaq, pedaqoji şura, himayəçilər və ya qəyyumlar şurası, valideyn şurası) yaradılır.
 - 15.7. Dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin ali idarəetmə orqanı ictimai əsaslarla fəaliyyət göstərən pedaqoji şuraadır.
 - 15.8. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin pedaqoji şurası haqqında nümunəvi əsasnaməni müvafiq icra hakimiyyəti orqanı, dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin pedaqoji şurasının əsasnaməsini təsisçi təsdiq edir.
 - 15.9. Bələdiyyə və özəl məktəbəqədər təhsil müəssisələrində ali idarəetmə orqanı həmin təhsil müəssisələrinin nizamnaməsi ilə müəyyən olunur.
- Maddə 16. Məktəbəqədər təhsil prosesinin iştirakçıları
- 16.0. Məktəbəqədər təhsil prosesinin iştirakçıları aşağıdakılardır:

- 16.0.1. təsisçilər;
- 16.0.2. təhsilalanlar;
- 16.0.3. təhsil müəssisəsinin rəhbəri;
- 16.0.4. təhsilverənlər (pedaqoji işçilər) – tərbiyəçi-müəllimlər, metodistlər, defektoloqlar, loqopedlər, musiqi rəhbərləri, psixoloqlar;
- 16.0.5. digər işçilər – işçi heyəti: tibb işçiləri, texniki işçilər, dayələr;
- 16.0.6. valideynlər və ya digər qanuni nümayəndələr;
- 16.0.7. təhsili idarəetmə orqanları və bələdiyyələr;
- 16.0.8. məktəbəqədər təhsil müəssisəsi ilə bilavasitə təhsil sahəsində əməkdaşlıq edən digər fiziki və hüquqi şəxslər.

Maddə 17. Məktəbəqədər təhsil sahəsində uşaqların hüquqları

17.1. Məktəbəqədər təhsil sahəsində uşaqların hüquqları Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa, bu Qanuna və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq müəyyən edilir.

17.2. Məktəbəqədər təhsil sahəsində uşaqlar aşağıdakı hüquqlara malikdirlər:

- 17.2.1. həyat və sağlamlıq üçün təhlükəsiz şəraitdə, mənəvi-psixoloji cəhətdən sağlam pedaqoji mühitdə dövlət təhsil standartlarına uyğun keyfiyyətli təhsil almaq;
- 17.2.2. şəxsiyyətin alçaldılmasına, mənəvi və psixoloji duruma və sağlamlığa zərər vuran hərəkətlərin bütün formalarından, fiziki və psixoloji zorakılıq hallarından müdafiə olunmaq;
- 17.2.3. uşaqların sağlamlığına, mənəvi və psixoloji durumuna zərər vuracaq istənilən informasiyadan və təbliğatdan müdafiə olunmaq;
- 17.2.4. ödənişsiz tibbi xidmətdən istifadə etmək, sağlamlıq vəziyyətinə görə tibbi müayinə xidmətlərindən yararlanmaq, çatışmazlıqların (nitq qüsurları, eşitmə və görmə qabiliyyətlərinin zəifliyi) korreksiya edilməsi üçün psixoloji-tibbi-pedaqoji yardım almaq;
- 17.2.5. müəyyən olunmuş normativlərə uyğun, keyfiyyətli qida ilə təmin edilmək;
- 17.2.6. asudə vaxtının və istirahətinin səmərəli təşkili, meyil və maraqlarının reallaşması və yaradıcılıq imkanlarının inkişafı üçün münasib şəraitlə təmin olunmaq.

Maddə 18. Məktəbəqədər təhsil sahəsində təhsilverənlərin hüquqları və vəzifələri

18.1. Məktəbəqədər təhsil sahəsində təhsilverənlərin hüquqları aşağıdakılardır:

- 18.1.1. təhlükəsiz və normal iş şəraiti ilə təmin olunmaq;
- 18.1.2. təhsil prosesinin təşkili və idarə olunmasında, təhsil layihələrində iştirak etmək, idarəetmənin təkmilləşdirilməsi ilə bağlı təkliflər irəli sürmək;
- 18.1.3. şərəf və ləyaqətinə hörmətlə yanaşılmasını tələb etmək;
- 18.1.4. təhsil prosesində tətbiq olunan forma, metod və vasitələri sərbəst seçmək;
- 18.1.5. mükafatlandırılmaq və təltif olunmaq.

18.2. Məktəbəqədər təhsil sahəsində təhsilverənlərin vəzifələri aşağıdakılardır:

- 18.2.1. məktəbəqədər təhsil sahəsində dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində iştirak etmək;
- 18.2.2. ixtisasını artırmaq, peşəkarlıq səviyyəsini yüksəltmək və attestasiyadan keçmək;
- 18.2.3. dövlət təhsil standartlarına uyğun olaraq, təhsilalanların zəruri bilik və həyati bacarıqlara yiyələnməsini təmin etmək;
- 18.2.4. məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin daxili intizam qaydalarına əməl etmək və əmək müqaviləsində nəzərdə tutulan vəzifə funksiyalarını yerinə yetirmək;

- 18.2.5. təhsilalanları Azərbaycan xalqının dilinə, adət və ənənələrinə, mənəvi dəyərlərə, dövlət rəmzlərinə hörmət, azərbaycançılıq, vətənpərvərlik ruhunda tərbiyə etmək;
- 18.2.6. uşaqların şərəf və ləyaqətinə hörmət etmək, pedaqoji etika və əxlaq normalarına riayət etmək, təhsil işçisi adını yüksək tutmaq, ziyalılıq nümunəsi göstərmək;
- 18.2.7. uşaqların təhlükəsizliyinin və sağlamlığının qorunmasında bilavasitə iştirak etmək, onları fiziki və psixi zorakılığın bütün formalarından qorumaq;
- 18.2.8. uşaqların təlim-tərbiyəsi və inkişafı ilə bağlı valideynlərlə əməkdaşlıq etmək;
- 18.2.9. təhsilalanları müəyyən edilmiş təhsil standartları əsasında məktəb təliminə hazırlamaq;
- 18.2.10. müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qaydada ildə bir dəfə dövlət hesabına tibbi müayinədən keçmək.

Maddə 19. Valideynlərin və digər qanuni nümayəndələrin məktəbəqədər təhsil sahəsində hüquqları və vəzifələri

19.1. Valideynlərin və digər qanuni nümayəndələrin məktəbəqədər təhsil sahəsində hüquqları aşağıdakılardır:

- 19.1.1. övladı (qəyyumluğunda olan şəxs) üçün məktəbəqədər təhsil müəssisəsini seçmək;
- 19.1.2. məktəbəqədər təhsil müəssisəsində təhsil prosesinin təşkili və keyfiyyəti, həmçinin övladının (qəyyumluğunda olan şəxsin) davranışı, təhsilə marağı, qidalanması, tibbi müayinəsi və xidmət şəraiti haqqında məlumat almaq;
- 19.1.3. təhsilalanların hüquq və maraqlarını müdafiə etmək, müəssisənin ictimai idarəolunmasında və mədəni-kütləvi tədbirlərin təşkilində iştirak etmək;
- 19.1.4. müəssisə rəhbərliyi və pedaqoji kollektivlə əməkdaşlıq etmək, təlim-tərbiyə prosesinin təkmilləşdirilməsi üzrə təkliflər irəli sürmək.

19.2. Valideynlərin və digər qanuni nümayəndələrin məktəbəqədər təhsil sahəsində vəzifələri aşağıdakılardır:

- 19.2.1. övladının (qəyyumluğunda olan şəxsin) erkən yaşdan fiziki, əxlaqi və intellektual inkişafına şərait yaratmaq;
- 19.2.2. övladını (qəyyumluğunda olan şəxsi) Azərbaycan xalqının adət-ənənələrinə, mənəvi dəyərlərə, azərbaycançılıq məfkurəsinə, vətənə, ana dilinə qarşı hörmət və məhəbbət ruhunda tərbiyə etmək;
- 19.2.3. məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin daxili intizam qaydalarına əməl etmək, həmçinin məktəbəqədər təhsil müəssisəsi ilə valideynlər və digər qanuni nümayəndələr arasında bağlanmış müqavilənin şərtlərinə əməl etmək.

Maddə 20. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində uşaqların və işçi heyətin sosial müdafiəsi

20.1. Dövlət məktəbəqədər yaşlı uşaqların, xüsusilə valideyn himayəsindən məhrum olan, sağlamlıq imkanları məhdud olan, aztəminatlı və çoxuşaqlı ailələrin uşaqlarının sosial müdafiəsinə təminat verir.

20.2. Dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisələrində təhsilalanların sosial müdafiəsi müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş qayda üzrə, bələdiyyə və özəl məktəbəqədər təhsil müəssisələrində isə müəssisənin nizamnaməsi ilə tənzimlənir.

20.3. Dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisələrində təhsilalanlar qida və tədris vəsaitləri ilə dövlət hesabına təmin olunurlar.

20.4. Dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisələrində təhsilverənlərin və təhsil prosesində iştirak edən digər işçilərin sosial müdafiəsinə təminat verir.

20.5. Dövlət və bələdiyyə təhsil müəssisəsi öz sərəncamında olan büdcədən kənar vəsaitlər hesabına işçilərin əməkhaqqına əlavələr və digər stimullaşdırıcı ödənişlər təyin edə bilər.

20.6. Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün məktəbəqədər təhsil müəssisələrində, o cümlədən yüksək dağlıq və sərhədyanı ərazilərdə, ucqar yaşayış məntəqələrində çalışan məktəbəqədər təhsil işçilərinin vəzifə maaşlarına əlavələr olunur.

4-cü fəsil

Məktəbəqədər təhsilin iqtisadiyyatı

Maddə 21. Məktəbəqədər təhsil sistemində mülkiyyət münasibətləri

21.1. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin mülkiyyətinə onun təsisçisi (təsisçiləri) tərəfindən verilən əmlak və bu Qanuna uyğun olaraq əldə etdiyi digər əmlak daxildir.

21.2. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsi istifadəsində olan əmlakın saxlanılmasına, qorunmasına və ondan səmərəli istifadə edilməsinə görə məsuliyyət daşıyır. Müəssisənin əmlakının təhsildən kənar məqsədlər üçün istifadəsi qadağandır.

21.3. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin maddi-texniki bazasının inkişaf etdirilməsi təsisçi (təsisçilər) tərəfindən ayrılan vəsaitlər, kreditlər, grantlar, ianələr, cəlb olunmuş investisiyalar, həmçinin sahibkarlığın inkişafı üzrə dəstək fondlarından əldə edilən vəsaitlər hesabına təmin olunur.

21.4. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində onun profilindən kənar müəssisələrin yerləşdirilməsinə və fəaliyyətinə, hər hansı şəxsin məskunlaşdırılmasına, müəssisənin əmlakının təhsildən kənar məqsədlər üçün istifadəsinə yol verilmir.

21.5. Dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisəsinə məxsus daşınmaz əmlakın qorunması və ərazisinin mühafizəsi ilə bağlı normativləri müvafiq icra hakimiyyəti orqanı müəyyən edir.

Maddə 22. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin maliyyələşdirilməsi

22.1. Mülkiyyət növündən və təşkilati-hüquqi formasından asılı olaraq, məktəbəqədər təhsil müəssisəsi aşağıdakı mənbələrdən maliyyələşdirilir:

22.1.1. dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisəsi:

22.1.1.1. dövlət büdcəsinin vəsaitləri;

22.1.1.2. dövlət fondlarının vəsaitləri;

22.1.1.3. büdcədən kənar vəsaitlər;

22.1.1.4. ödənişli təhsil xidmətlərindən daxil olan vəsaitlər;

22.1.1.5. kreditlər, grantlar, ianələr;

22.1.1.6. innovasiya və bu Qanuna uyğun olaraq sahibkarlıq fəaliyyətindən əldə olunan gəlirlər;

22.1.1.7. cəlb edilmiş investisiyalar;

22.1.1.8. nizamnaməsinə uyğun olaraq digər qanuni mənbələrdən əldə olunan vəsaitlər.

22.1.2. bələdiyyə və özəl məktəbəqədər təhsil müəssisələri:

22.1.2.1. təsisçinin (təsisçilərin) vəsaitləri;

22.1.2.2. təhsil xidmətlərinə görə əldə olunan vəsaitlər;

22.1.2.3. hüquqi və fiziki şəxslərin maliyyə yardımları;

22.1.2.4. innovasiya və bu Qanuna uyğun olaraq sahibkarlıq fəaliyyətindən əldə olunan gəlirlər;

22.1.2.5. kreditlər, grantlar, ianələr;

22.1.2.6. nizamnaməsinə uyğun olaraq digər qanuni mənbələrdən əldə olunan vəsaitlər.

22.2. Dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisəsi müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi normativlərə uyğun maliyyələşdirilir.

22.3. Məktəbəqədər təhsil müəssisələri işçilərinin əmək haqqı (vəzifə maaşı) işçilərin funksional öhdəlikləri, peşə xüsusiyyətləri və iş stajı nəzərə alınmaqla, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilir.

22.4. Bələdiyyə və özəl məktəbəqədər təhsil müəssisəsində uşaqların saxlanması üçün nəzərdə tutulan ödəniş əmək bazarının tələbatına uyğun olaraq tələb-təklif prinsipi əsasında tənzimlənir.

22.5. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin digər maliyyə mənbələri hesabına əldə etdiyi vəsaitlər bilavasitə müəssisənin maddi-texniki bazasının inkişafına, istedadı ilə fərqlənən uşaqların rəğbətəndirilməsinə və işçilərin sosial müdafiəsinə yönəldilir.

Madde 23. Məktəbəqədər təhsil sahəsində sahibkarlıq və innovasiya fəaliyyəti

23.1. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsi əlavə gəlir əldə etmək məqsədilə öz nizamnaməsi çərçivəsində profil və fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi sahibkarlıq fəaliyyəti növləri ilə məşğul ola bilər.

23.2. Dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin innovasiya və sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi məqsədilə yerli və xarici investisiyaların cəlb edilməsinə əlverişli şərait yaradır.

23.3. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində çalışan mütəxəssislərin öz səmərəlilişdirici təkliflərini müvafiq icra hakimiyyəti orqanının razılığı əsasında müqavilələr bağlayaraq tətbiq etmək hüququ vardır.

23.4. Dövlət məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin sahibkarlıq fəaliyyətindən əldə etdiyi gəlirlər bilavasitə təhsilin inkişafına və işçilərin sosial müdafiəsinə yönəldilir.

23.5. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsinin işçiləri müəssisənin fəaliyyətini təkmilləşdirmək, yeni texnologiyalar tətbiq etmək, habelə müəssisədaxili yeni qurumlar yaratmaq üçün innovativ təkliflərlə çıxış etmək, innovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olmaq hüququna malikdirlər.

23.6. Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində çalışan işçilərin innovasiya fəaliyyətinin nəticələri onların vəzifəyə seçilməsində və ya təyin olunmasında nəzərə alınır.

23.7. Məktəbəqədər təhsil müəssisələri Azərbaycan Respublikasına avadanlıq, cihaz, qurğu və təhsil fəaliyyəti məqsədilə digər vasitələrin gətirilməsi zamanı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş güzəşt və imtiyazlardan istifadə edirlər.

23.8. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsində innovasiya fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərin fəaliyyəti stimullaşdırılır.

23.9. Məktəbəqədər təhsil sahəsinin inkişafına dəstək verən müəssisə və təşkilatların, sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyəti təbliğ edilir.

5-ci fəsil

YEKUN MÜDDƏALAR

Madde 24. Məktəbəqədər təhsil sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq

24.1. Məktəbəqədər təhsil sahəsində beynəlxalq əməkdaşlıq Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi və tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr əsasında həyata keçirilir.

24.2. Məktəbəqədər təhsil müəssisəsi "Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq müqavilələrinin bağlanması, icrası və ləğv edilməsi qaydaları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa və özünün fəaliyyət xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq xarici

ölkələrin məktəbəqədər təhsil müəssisələri, təşkilatları, beynəlxalq qurumlar və fondlarla əlaqələr yarada, əməkdaşlıq haqqında müqavilələr bağlaya, təhsil sahəsində fəaliyyət göstərən dövlət və qeyri-hökumət qurumlarına daxil ola və qarşılıqlı əməkdaşlığın digər formalarını həyata keçirə bilər.

Maddə 25. Qanunun pozulmasına görə məsuliyyət

Bu Qanunun tələblərini pozan şəxslər Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsində, Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsində və Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş hallarda məsuliyyət daşıyırlar.

İlham Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Bakı şəhəri, 14 aprel 2017-ci il.

Əlavə materiallar

Məktəb təliminə hazırlığın ümumi göstəriciləri

1. Fiziki hazırlıq;
2. Xüsusi hazırlıq;
3. Psixoloji hazırlıq:
 - İntellektual hazırlıq;
 - Emosional-iradi hazırlıq;
 - Şəxsi və sosial hazırlıq.

1. Məktəb təliminə fiziki hazırlıq. Fiziki hazırlıq uşağın müxtəlif səbəblərdən asılı olan (bəzində inkişaf dövrü, genotip, fiziki yetkinləşmə templəri) funksional imkanlarını və sağlamlıq vəziyyətini xarakterizə edir. Məktəbə daxil olarkən uşaqların sağlamlıq vəziyyətinin qiymətləndirilməsi fiziki inkişaf parametrləri və xroniki xəstəliklərin mövcudluğu üzərində qurulur.

Fiziki hazırlığın ümumi göstəriciləri:

- Ümumi fiziki inkişaf (göstərici: normal çəki, boy, əzələ tonusu, 5-6 yaşlı qız və oğlanlar üçün digər normativ göstəricilər);
- eşitmə və görmə qabiliyyətinin vəziyyəti;
- böyük və kiçik əzələlərin inkişafı (xüsusən, barmaq və əllərin kiçik hərəkətləri);
- mədəni-gigiyenik qaydalara riayət və özünə xidmət bacarıqlarının inkişaf səviyyəsi;
- normal sensomotor koordinasiya və hərəkəti qabiliyyətlər.

2. Məktəb təliminə xüsusi hazırlıq. Bu qrupa uşağın oxu, yazı və hesablamanı mənimsəməsi üçün lazım olan bacarıq və qabiliyyətlər aiddir.

3. Məktəb təliminə psixoloji hazırlıq. Bu hazırlıq psixi funksiyaların və mexanizmlərin ən geniş qrupunu təşkil edir. Psixoloji hazırlıq intellektual, emosional-iradi, şəxsi və sosial hazırlığı nəzərdə tutur.

İntellektual hazırlıq. İntellektual hazırlıq – ibtidai sinifdə dərs proqramını mənimsəmək üçün intellektual fəaliyyəti təmin edən əsas psixi proseslərin inkişaf səviyyəsidir. Bu psixi proseslərə aşağıdakılar aiddir:

- söz ehtiyatı və dünya görüşü;
- sensor məlumatın kifayət qədər dəqiq və bütün təfərrüatı ilə qavranması;
- analitik təfəkkürün təməli;
- idrakı proseslərin inkişafı (əyani-obrazlı təfəkkürün ali formaları);
- idrakı bacarıqların formalaşması (əqli fəaliyyət priyomlarına, məntiqi operasiyalara, materialı dərk edərək yadda saxlama fəndlərinə yiyələnmə);
- iradi yaddaşın yaxşı inkişafı (mexaniki hafizənin zəifləməsi)
- kifayət qədər yaxşı inkişaf etmiş fonetik eşitmə qabiliyyəti sayəsində eşitmə əsasında danışmaq dilinin mənimsənilməsi;
- simvolik operasiyaların ilkin mənimsənilməsi;
- dərsdəki tapşırıqları seçmək, ayırmaq, fəaliyyətin müstəqil məqsədinə çevirmək bacarığının formalaşması.

Emosional iradi hazırlıq. Davranışın iradi idarəetməsində əsas məqam hansısa təlimata əməl edərkən mane olan faktorlara qarşı durmaqdır. Maneələr həmişə fəaliyyəti çətinləşdirir və işgüzarlığın səviyyəsini azaldır. Lazım olan işgüzarlığın saxlanıb qorunması emosional gərginlik əmələ gətirir və güclü iradə tələb edir. Emosional gərginlik nitq pozulmalarına və intellektual məhsulun keyfiyyətinin azalmasına səbəb ola bilər. Emosional təsirlər ən az dərəcədə yaddaşa təsir göstərir.

Qeyd etdik ki, emosional gərginlik psixi proseslərin gedişinə təsir göstərir. Birinci növbədə, emosional gərginlik iradi yaddaşın, diqqətin cəmləşdirilməsini və təfəkkürün fəaliyyətini ləngidir. Beləliklə, emosional sabilliyin formalaşması məktəb təliminə hazırlığın vacib şərti kimi qəbul olunur. İradəni inkişaf etdirmək üçün ən yaxşı və faydalı vasitələr idman məşğələlərinin təşkil olunmasıdır.

Emosional-iradi hazırlıq məfhumu:

- davranışın iradəliliyinin formalaşmasını (məqsəd qoymağı bacarır, qərar qəbul edə bilər, hərəkətlərinin planını qurur, onun həll olunması üçün cəhdlər edir, maneələri qəti edir);
- psixi proseslərin iradəliliyinin formalaşmasını (diqqət, yaddaş, məntiq, iradə) ifadə edir.

Şəxsi və sosial hazırlıq. Şəxsi hazırlıq – davranış motivləri sistemi şəklində motivasiyanın müəyyən səviyyəsini və şəxsi davranışı idarəetmə bacarıqlarını nəzərdə tutur.

Şəxsi və sosial hazırlığı təyin edən aşağıdakı meyarları qeyd etmək olar:

- yeni ictimai mövqeyin formalaşması (daxili «şagird» mövqeyi);
- təlim üçün lazım olan əxlaqi hisslərin formalaşması;
- həmyaşıdlar və yaşlılarla ünsiyyət qurmaq üçün keyfiyyətlərin formalaşması.

Məktəbhazırlığın xüsusiyyətləri.

Amerika psixoloqu A.Anastazinin fikrinə görə, **məktəb təliminə hazırlıq və ya məktəb yetkinliyi** müəyyən bilik, bacarıq, qabiliyyət və motivlərə yiyələnmə ilə bağlıdır. Rus psixoloqu L.İ.Bojoviç **məktəb təliminə hazırlığı** məktəbdə mütəşəkkil təlimdə iştirak etmək üçün bir-birilə qarşılıqlı əlaqədə olan psixi funksiyaların inkişafı kimi qeyd edir. Təlimə hazırlıq əqli fəaliyyətin, idrakı maraqların, iradi davranışın müəyyən səviyyələrində formalaşır. Davranışın iradiliyi həm idrakı proseslərin ixtiyari olmasında, həm təlim prosesində iştirak edən müəllim və yoldaşlarına münasibətdə özünü büruzə verir. Mütəxəssislərin fikirlərinə görə, uşağın davranışının iradiliyi məktəbəqədər dövrün sonunda hələ də lazımi qədər formalaşmır, bu da müasir uşaqların məktəb təliminə hazırlığında zəif bir həlqədir. Bu xüsusiyyəti nəzərə alaraq valideyn və müəllimlər iradi davranışın maksimal formalaşması və inkişafı üzərində işləməlidirlər.

Məktəb təliminə hazırlıq eyni dərəcədə uşağın fiziki, intellektual, emosional, iradi, şəxsi və sosial inkişafından asılıdır. Qeyd olunanlar məktəbəhazırlığın müxtəlif növləri deyil, onun fəaliyyət formalarının bir-birindən fərqli təzahür yönleridir. Uşağın məktəbəhazırlığı dedikdə, onun yeni məktəb həyatına psixoloji hazırlığı və məktəbdə təlimə başlamaq üçün müəyyən bacarıq və qabiliyyətlərinin kompleksi nəzərdə tutulur. Məktəb təliminə hazırlıq nəinki təsəvvür ehtiyatının miqdarından, həm də daha çox idrakı proseslərin inkişaf səviyyəsi və oxumaq bacarığına yönələn keyfiyyət kompleksindən ibarətdir. Konkret bilik və bacarıqlardan başqa, uşağa özünütənzimləmə, diqqətini cəmləşdirmə kimi keyfiyyətləri aşılamaq lazımdır. Beş yaşlı uşağa tək-cə onun istədiklərini vermək yox, həmçinin onun vəzifələrinə aid olanları da öyrətmək lazımdır. Əsas məqsəd isə uşağın məktəb təliminə keçməsinə ağrısız, yüngül və sevincli etməkdir.

Şəxsi və sosial inkişaf. Beş yaşlı uşaqlarda mühüm şəxsi və sosial dəyişikliklər olur. Məktəbəqədər müəssisələrdə bu yaşda uşaqlar özlərini artıq digər uşaqlardan böyük hesab edir, qazandıqları bilik və bacarıqları gələcək məktəb təliminə bir hazırlıq olaraq görürlər. Bu dəyişikliklər uşaqların özlərini onlar üçün yeni olan «şagird» mövqeyinə hazırlamaları ilə bağlıdır. Bu gələcək mövqe həyəcanı, eyni zamanda onların həm həmyaşıdları, həm böyüklərlə olan münasibətlərində öz əksini tapır.

Müəllim uşaqlarda baş verən bu dəyişiklikləri təlim və tərbiyə prosesini qurarkən nəzərə almalıdır. O, uşaqlarda formalaşan «böyüklük» hissini dəstəkləməli və bu hissini əsasında onları yeni, daha çətin məsələlərin həllində səy göstərməyə, ünsiyyət və fəaliyyətlərində daha sərbəst və məsuliyyətli davranmağa sövq etməlidir.

Uşaq həmyaşıdları və böyüklərlə fəal əlaqələr qurur, başqalarının maraqlarını nəzərə alaraq hərəkət edir, hisslərini idarə etməyə çalışır. O, ətrafdakılara qarşı müsbət münasibət göstərir, digər insanların hisslərinə hörmətlə yanaşır. Birgə fəaliyyət zamanı yaranan problemləri müzakirə edir, qanunlara riayət etməyi öyrənir və digər uşaqları da buna sövq edir, müəyyən mövzu üzərində söhbət qura bilir.

Müəllim öz davranışı ilə insanlara qarşı mehriban və qayğıkeş münasibət nümunəsi göstərir. Uşaqları bir-birinə qarşı diqqətli olmağa, öz həmyaşıdlarının halına diqqətlə yanaşmağa (inciyr, darıxır, küsür), şəfqət hissi göstərməyə, yardıma hazır olmağa sövq edir. Müəllim uşaqların diqqətini mimikada, jestlərdə, hərəkətlərdə, səs intonasiyasında hisslərin təzahür formalarına yönəldir. Müəllim, xüsusən qrupda uşaqların bir-birinə qayğı, diqqət, yardım göstərməsi üçün humanist istiqamətdə situasiyalar yaradır. Beləliklə, uşaqların əxlaqi təcrübəsi zənginləşir.

Məktəbəhazırlıq mərhələsində olan uşaqlar mədəni davranış və ünsiyyət qaydalarını mənimsəməyi bacarırlar. Onlar artıq qoyulan qaydaların səbəblərini anlayırlar. Müəllim uşaqlarda inkişaf edən özünəhörmət və müstəqillik hisslərinə arxalanaraq onların müsbət hərəkət və davranışlarını dəstəkləyir.

Uşaqlar bu dövrdə başqa xalqların mədəniyyətinə, onların heyvan və bitki aləminə maraq göstərirlər. Bu problemləri birgə müzakirə edərək, müəllim uşaqları sülhsevərlik, Yer üzərindəki hər canlıya hörmət ruhunda tərbiyə etməyə çalışır. Uşaqlar bu cür mövzular əsasında hazırlanan tədbirlərdə böyük həvəslə iştirak edirlər.

Uşaq həmyaşıdları və böyüklərlə münasibət qurmağı öyrənir, müxtəlif növ oyunlarda iştirak edərək üzərinə müəyyən rollar götürür. O, münasibətləri öz maraq, bacarıq və istəklərinə görə qurur. Həmyaşıdları ilə birgə fəaliyyət və oyun zamanı bir-birinə hörmət etməyi, başqalarının hissələrini və fikirlərini nəzərə almağı, yardımlaşmağı, ünsiyyət və davranış mədəniyyətini mənimsəməyi öyrənir. İnsanlarla ünsiyyət zamanı onların hisslərini mimika və jestlərdən, səs tonunun dəyişməsindən anlaya bilir, özünü aparmaq qaydalarını mənimsəyir, davranış və münasibətlərində onlardan istifadə edir.

Müəllim uşaqların ictimai-əxlaqi inkişafına böyük diqqət yetirməli, onların ətrafdakı insanlar ilə qarşılıqlı münasibətlərinin qurulmasına böyük önəm verməlidir. Müəllim şəxsi müşahidələri nəticəsində qrupdakı uşaqların şəxsiyyətlərarası münasibət sistemində bələd olub, hər bir uşağa həmyaşıdları arasında onun inkişafına yönələn əlverişli mövqe tutmaqda kömək etməlidir (dost tapmaqda, uşaqları maraq və bacarıqlarına görə qrup şəklində fəaliyyətlər zamanı toplamaqda, rəsm, quraşdırma və digər fəaliyyətlərdə).

Emosional-iradi sahə. Beşyaşlı uşaqların özünəinam, özünəgüvənmə, sərbəstlik kimi əsas xüsusiyyətləri emosional-iradi sahənin inkişafı ilə bağlıdır. Bu dövrdə həmin keyfiyyətlər daha qabarıq və ixtiyari olur. Bu yaş dövrünün xüsusiyyətlərini rəsm, quraşdırma, applikasiya, süjetli-rollu oyunların təşkili zamanı birgə fəaliyyətlərində, həmyaşıdları və böyüklərlə ünsiyyət zamanı müşahidə etmək olar. Uşaqlar sadə ictimai və gündəlik məsələlərdə təşəbbüskarlıq və sərbəstlik göstərirlər.

Sərbəstliyin inkişaf etməsinə uşaqların öz qarşılarına məqsəd qoymaq bacarıqlarını mənimsəmələri imkan verir. Bunların inkişafı həm uşaqların şəxsi təcrübəsinə, həm də müəllimin nümunəsinə əsaslanı bilər. Bu bacarıqlara nəinki məqsəd qoyma bacarığını, eyni zamanda ona nail olmaq üçün müxtəlif yolların axtarılması, tutduğu niyyətin həyata keçirilməsi və nəticənin qiymətləndirilməsi də aiddir. Sözügedən bacarıqların formalaşdırılması müəllim tərəfindən müxtəlif məşğələlər zamanı həyata keçirilir. Müəllim uşaqların öz fikir və niyyətlərini həyata keçirmək üçün müəyyən vasitələrdən, yeni təlim metodlarından istifadə edir (modellər, sxemlər və s.)

İdrakı-nitqi inkişaf. Beşyaşlı uşağın idrakı qabiliyyətləri inkişaf edir. O hər şeyə maraq göstərir, yaxın və uzaq əşya və hadisələrə aid suallar verir, səbəb-nəticə əlaqələri ilə maraqlanır (Niyə? Necə? Nə üçün?), təbii hadisələrə, insan hərəkətlərinə sərbəst olaraq izahatlar verməyə çalışır. Müşahidə etməyi, tədqiqat aparmağı, müxtəlif kolleksiyalar yığmağı sevir. Ədəbiyyata, qrafik sxemlərə böyük maraq göstərir, onlardan sərbəst istifadə etməyə çalışır. Bu keyfiyyətlərin inkişafı ilə uşağın müxtəlif növ fəaliyyət və ünsiyyət zamanı səriştəliliyi artır. Onun səriştəliliyi təkcə hansısa bacarıq, biliklərə yiyələnməsində deyil, onların əsasında şəxsi qərar qəbul edilməsində də özünü büruzə verir.

Müəllim öz nümunəsində uşaqları yaranan suallara müstəqil şəkildə cavab tapılmasına təşviq edir, obyektin yeni, maraqlı cəhətlərinə diqqətlərini cəlb edir, fərziyyələr irəli sürür, uşaqlardan kömək istəyir, tədqiqat aparmağa sövq edir, düşünməni fəallaşdırır.

Müəllim uşaqların diqqət və hafizəsini inkişaf etdirərək, onlarda sadə özünütənzimləmə, hərəkətlərini idarəetmə bacarıqlarını formalaşdırır. Bu bacarıq və qabiliyyətləri inkişaf etdirmək üçün uşaqlara əşyaları xüsusiyyətlərinə görə müqayisə etmək, səhvləri tapmaq, yadda saxlamaq, qanunauyğunluqları müəyyən etmək, şərtlərə və qaydalara riayət etməklə bağlı müxtəlif düşündürücü oyunların keçirilməsi təkan verir. Bu cür oyunlar gündəlik olaraq fərdi və ya qrup şəklində keçirilməlidir.

Qrupda həmişə uşaqları intellektual fəallığa sövq edən əşyalar olmalıdır. Bu, məktub-sxemlər, hansısa əşyaların detalları, təmirə ehtiyacı olan oyuncaqlar, şifrələnmiş yazılar və digər əşyalar ola bilər. Tapmaca formasını daşıyan bu əşyalar uşaqların yaradıcı maraqlarının artmasına və kəşfetmə sevincinin yaşanmasına səbəb olur. Uşaqların zehni həmişə yaradıcı və düşündürücü suallarla məşğul olur: «Niyə belə olur?; Nə olar, əgər,...? Necə dəyişmək olar ki,...? Bunu nədən düzəltmək olar? Başqa həll yolları varmı? Bunu necə bilmək olar?». Bu və digər bu tərzdə suallar həmişə müəllim tərəfindən uşaqlara verilməlidir.

Müəllim uşaqlara kitabın yeni biliklərin mənbəyi olduğunu, çətin və maraqlı sualları da məhz kitablardan tapıb cavablandırmağın mümkün olduğunu izah edir, kitaba maraq və sevgi yaradır. «Çətin» anlarda müəllim özü kitablara müraciət edir və uşaqlarla birgə kitabların köməyinə arxalanaraq qoyulmuş sualların cavablarını tapır. Yaxşı illüstrasiyalı kitab uşaqların maraq mənbəyinə çevrilir və onlarda oxumağa həvəs doğurur. Hər gün müəllim uşaqları bədii ədəbiyyat ilə tanış etmək üçün vaxt ayırır, oxunan mövzuları müzakirə edir, onların oxumaq maraqlarını istiqamətləndirir və inkişaf etdirir. Uşaqlar oxumağın gələcəkdə onların məktəbdə uğur və nailiyyətlər qazanmaq üçün vacib bacarıq olduğunu başa düşürlər.

Təsviri-bədii inkişaf. Uşaqlar həmyaşıdları arasında, xüsusilə zəngin əyani mühitdə asanlıqla özlərinə məşğuliyyət tapıb partnyorlar seçirlər və bu fəaliyyət zamanı bir-birini əvəz edən müxtəlif ideyaların yaranma alqoritmini aşkar edirlər. Uşaqların fantaziyaya meylləri və təxəyyülün inkişafı, əsasən, süjetli-rollu oyunlarda özünü büruzə verir. Orijinal fikirlərin yaranması, şəraitə görə süjet xəttinin çevik genişlənməsi ilə səciyyələndirilir.

Uşaqların yaradıcı qabiliyyətlərini həmçinin rəsmdə, nağılların düşünülməsində, yeni tapmacalar fikirləşməkdə, rəqs, quraşdırma, applikasiya və digər məşğələlər zamanı da aşkarlamaq olar. Uşaqlar xəyallarını sözlə ifadə etməyi, sözlər və səsələr üzərində qurulan oyunlar oynamağı sevir. Bu qabiliyyət onların nitq inkişafı ilə bağlıdır və artıq daxili hərəkət planının əmələ gəldiyini, təxəyyül funksiyasının inkişafını və hərəkətlərin iradi olduğunu göstərir.

Uşaq müstəqilliyinin ən yüksək forması yaradıcılıqdır. Müəllimin vəzifəsi – yaradıcılığa maraq doğurmaq və inkişaf etdirməkdir. Bunun üçün hər bir fəaliyyət növündə (oyun, təsviri-incəsənət, söz yaradıcılığı) müəllim yaradıcı situasiyalar yaratmalıdır. Yaradıcılıq uşaqların həyat təzi olmalıdır, çünki məhz yaradıcı fəaliyyət zamanı uşaqlarda yeni fikirlər, onların həlli yolları, vasitələri və həyata keçirilmə yolları

yanarır. Müəllim uşaqların yaradıcı təşəbbüslərini dəstəkləyir, hər birinin maraqlarına görə qrup şəklində birgə yaradıcı fəaliyyət ab-havasını yaradır.

Uşaqlar nağılların səhnələşdirilməsində, şəxsi nağılların uydurulmasında, fərdi kitablarının tərtib edilməsində böyük həvəslə iştirak edirlər. Onların hər bir fəaliyyətində qazandığı uğur böyük bir sevincə qarşılanır və buna görə onlar qürur hissi duyurlar. Müəllim uşaqların yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı, təşəbbüslərinin dəstəklənməsi niyyəti ilə uşaqların maraqlarına görə müxtəlif yaradıcı günlər keçirir. Uşaqların fəaliyyəti hər bir yaradıcı günün mövzusu ilə əlaqədar olaraq tərtib olunur. Uşaqlar mövzu ilə bağlı rolları paylaşdırır və həmin gün fəaliyyətlərini uyğun süjet xətti ilə qururlar. Ümumi birgə fəaliyyət zamanı əməkdaşlıq, təşəbbüskarlıq və yaradıcılıq inkişaf edir.

Məktəbəhazırlıq dövründə təlimin xüsusiyyətləri

Böyük rus psixoloqu D.B.Elkonin illər boyu ibtidai sinif müəllimi kimi fəaliyyət göstərib. O, xatirələrinin birində belə yazırdı: “Birinci sinif uşaqlarının qarşısına 4 dairə qoyub, onların üçün sarı, birini isə göy rənglə boyamaq təklif olunur. Uşaqlar dairələri müxtəlif rənglərlə boyayır, «Nə üçün belə rənglədiniz?» sualına «Belə daha gözəldir» cavabını verirlər. Bu müşahidə qaydaların hələ ki, uşaq davranış qaydalarına çevrilmədiyini və məktəbə daha hazırlıqlı olmaları üçün öz üzərlərində çox işləməyin lazım olduğunu göstərir.”

Bu qeydləri nəzərə alaraq müəllim müntəzəm olaraq hər bir uşağın idraki inkişafını müşahidə və yoxlama yolu ilə idarə etməli və yönləndirməlidir. Uşaqda bilmək, öyrənmək marağı varmı? Uşaq qarşısına sadə məsələ qoyub, onu mümkün yollarla həll edə bilirmi (müqayisə, müşahidə, sübut etmə)? Uşaq müstəqil şəkildə həll yolları tapır, yoxsa digər həmyaşıdlarının davranışını təkrarlayır? Əqli işgüzarlığı nə səviyyədədir? Diqqətini cəmləşdirib, deyilənləri yadda saxlaya bilirmi? Bütün bu suallar məktəbəhazırlıq qrupunun müəllimini həmişə narahat etməlidir.

İdraki təfəkkürün passivliyinin təzahürü uşaq inkişafının uğursuzluğundan, uşağın gələcək məktəb təliminə hazırlıqlı olmadığından xəbər verir. Təlim deyildikdə çox zaman uşağın oxumaq, yazmaq, saymaq bacarıqları nəzərdə tutulur. Amma uşaq bütün bu bacarıqlara yiyələnsə belə, o məktəbə hazır olmaya da bilər. Hazırlıq bütün bu bacarıqların hansı fəaliyyətə daxil edilməsindən asılıdır. Məktəbəqədər dövrdə uşaqların bilik və bacarıqları mənimsəməsi oyun fəaliyyətində həyata keçirilir, ona görə bu biliklər başqa bir struktur təşkil edir. Bunu məktəbə daxil olarkən nəzərə almaq lazımdır və uşağın məktəbə hazırlığını onun oxuma, hərflər, rəqəmlərlə tanışlıq, hesablama kimi bacarıq və biliklərinin formal səviyyəsinə görə yox, idraki və əqli fəaliyyətin inkişaf səviyyəsinə görə ölçmək lazımdır.

D.B.Elkoninin fikrincə, məktəbəhazırlıq səviyyəsini bilmək üçün diqqət ən əvvəl iradi davranışın əmələ gəlməsinə yönəltmək lazımdır. Uşaq necə oyun oynayır, qaydalara riayət edirmi, üzərinə rollar götürürmü? Qaydaların uşaq davranışının daxili instansiyasına çevrilməsi – hazırlığın vacib xüsusiyyətlərindən sayılır.

Müəllim bələdçi rolunda

Müəllim uşaqlarla münasibətdə ***bələdçi, yeni istiqamət verən rol*** oynamalıdır. Uşaqlar çətinliklərlə üzləşəndə müəllim hazır cavab variantları vermək əvəzinə onlara yönəldici suallar verməli, keçmiş təcrübələrini fəallaşdırmağa çalışmalıdır. Müəllimin əsas vəzifələrindən biri – uşaqları qoyulan məsələnin bir neçə həlli yollarını tapmağa sövq etmək, istiqamətləndirmək, uşaq təşəbbüsü və yaradıcılığını dəstəkləmək, onlarda nailiyyətlər qazandıqları, uğurla nəticələnən sərbəst hərəkətlərinə görə sevinc və qürur hissi oyatmaqdan ibarətdir.

Müəllim hər bir uşağın müstəqilliyinin inkişafını diqqətlə izləyir, öz fərdi yanaşmasında dəyişikliklər edir və valideynlərə uşaqlarla bağlı məsləhətlər verir.

Beşyaşlı uşaqlar özünü təsdiq etməyə və böyüklər tərəfindən etibar qazanmağa ehtiyac duyurlar. Bu yaş xüsusiyyətini nəzərə alaraq müəllim onların ***müstəqilliyini, yaradıcılığını və təşəbbüslərini*** ifadə etmək üçün şərait yaradır. Müəllim, bir qayda olaraq, uşaqlara öz keçmiş təcrübə, bilik və bacarıqlarından fəal istifadə etməklə onları nümayiş etdirmək üçün şərait yaradır, qarşılarına daha çətin yaradıcı məsələlər qoyur, iradələrini inkişaf etdirir, çətinliklərin öhdəsindən gəlməyi, bir işi sona kimi yerinə yetirməyi dəstəkləyir, uşaqları yeni və yaradıcı həllərin tapılmasına istiqamətləndirir.

Məktəbəhazırlıq qrupunda uşaqların hərtərəfli inkişaflarının şərtlərindən biri həmyaşıdları və böyükrlə olan məzmunlu ünsiyyətidir. Müəllim hər bir uşaqla münasibət qurarkən fərdi təcrübələrini nəzərə alaraq ünsiyyəti zənginləşdirir. Ünsiyyət və əməkdaşlıq qurarkən müəllim uşaqlara qarşı inam, sevgi və hörmət göstərir. Bunun üçün o bir neçə ünsiyyət formalarından istifadə edir:

- **İşçi ünsiyyət forması.** Təcrübənin birbaşa ötürülməsi. Bu zaman müəllim uşaqlara yeni bacarıq, davranış qaydalarını öyrədir. Bu cür ünsiyyət zamanı uşaq müəllimdən yeni bilikləri mənimsəyir və öyrənir. Böyükrlə əməkdaşlıq uşaqlarda ictimai keyfiyyətlərin formalaşmasına, birgə fəaliyyətə, məqsədini müəyyənləşdirməyə, işini planlaşdırmağa, iş prosesində əlaqələrin qurulmasına, alınan nəticələri müzakirə etmək qabiliyyətinə imkan verir. Müəllimlər ünsiyyəti yalnız təlim-təربiyə kimi qəbul etməməli, eyni zamanda uşaqların fərdi qabiliyyətlərinin inkişaf vasitəsi kimi qəbul etməli, uşaqlara qarşılıqlı ünsiyyət quraraq bir-birini öyrətmək imkanı verməlidirlər.

- **İdraki ünsiyyət.** Bu ünsiyyət zamanı uşaq müəllimə onu narahat edən idraki problemlərlə bağlı suallar verir. Belə ünsiyyət uşaqların idraki maraqlarının və fəallıqlarının inkişafına gətirib çıxarır. Eyni zamanda uşağın təlim prosesinin subyektivi olaraq təşəkkül tapması üçün uşağın fəaliyyətdə yaradıcılığına, müstəqilliyinə və sərbəst seçimin, imkan yaradır. Ünsiyyət bərabər partnyorluq formasında (müəllimin uşaq fəaliyyətinin bərabərhüquqlu iştirakçısına çevrilir) ;

- **Şəxsi ünsiyyət.** «Himayədar böyük» formasında. Bu ünsiyyət zamanı müəllim, xüsusilə problemlərin həllində, səhvlərin düzəlişində uşaqlara yardım niyyəti ilə müraciət edir, onlara məsləhət verir və s.

Belə ünsiyyətə uşaqlar emosional, əxlaqi hisslər ilə, insanların hərəkət və davranışları ilə bağlı problemləri müzakirə etmək üçün ehtiyac duyurlar. Uşaq öz fikir, hiss və planları ilə bölüşür. Bu cür ünsiyyət zamanı uşağın ictimai cəhətdən böyüməsi, sosial-dəyər istiqamət yönlərinin formalaşması, hadisələrin mənasını dərk etməsi baş verir, özünəinam və özünüqiyətləndirmə, uşağın yeni məktəbli mövqeyini tutmaq üçün hazırlığı inkişaf edir.

Bu məsələləri həll edərkən müəllimlər **«uğur pedaqogikasının»** müəllifləri tərəfindən məsləhət görülməsinə vasitələrdən (bax, Əlavə 1.) və Ş. A. Amonaşvili tərəfindən təklif olunan təsirli təlim priyomlarından (bax, Əlavə 2.) istifadə edə bilərlər.

Ailənin uşağın ilk müəllimi və məktəbəqədər müəssisələrin tərəfdaşı kimi rolu

Uşaqlar məktəbəhazırlıq qruplarına müxtəlif ailələrdən gəlirlər. Məktəbəhazırlıq dönməindən öncə uşaq artıq ailədə müəyyən bilik, bacarıq və vərdişləri mənimsəyir. Ailə ilk müəllim kimi uşaq üzərində ilkin təlim və tərbiyə üsullarını tətbiq edir. Bütün bunlara baxmayaraq, ailələr uşağın sosiallaşması, digər insanlarla ünsiyyət qurması, məktəb təlimi üçün lazım olan bilik və bacarıqları mənimsəməsi üçün məktəbəqədər müəssisələrə və ya digər məktəbəqədər institutlara ehtiyac duyurlar.

Buna görə artıq məktəbəqədər müəssisələrdə müəllimlərin ailənin uşağın ilk müəllimsi olaraq qəbul etməsi gələcək təlim-tərbiyə prosesinin qurulması və aralarında əməkdaşlıq münasibətlərinin yaranmasının vacib amillərindən biridir. Valideyn və müəllimlərin ümumi səyləri uşaq haqqında məlumatın bölüşməsi, təcrübə mübadiləsi və ən əsası – uşağın böyüməsi və inkişafı üçün daha əlverişli şəraitin təmin etməsi üzrə əməkdaşlıq münasibətlərinin qurulmasına yönəlməlidir.

Ailə uşağın doğulduğu, böyüdüüyü və tərbiyə aldığı ilk ictimai-mədəni bir mühit olduğu üçün müəllimlər hər bir ailənin mədəni dəyərlərinə hörmətlə yanaşmalı və öz münasibətində nəzərə almalıdırlar. Eyni zamanda müəllimlər uşaqların maraq və problemləri, ailələri və yaxınları haqqında təsəvvürlər əldə etməlidirlər.

Valideynlər ilk müəllimlər kimi uşağın təlim-tərbiyə prosesində məktəbəhazırlıq müəllimləri ilə əməkdaşlıq qurmalı, uşaqlarla birgə keçirilən bütün tədbirlərdə iştirak etməlidirlər. Valideynlər uşaqlarını məktəbəhazırlıq qruplarına qoyarkən bütün məsuliyyəti müəllimlərin üzərinə qoymamalı, onlarla birlikdə uşaq inkişafının stimullaşdırılmasına cəlb olunmalıdırlar. Qruplarda mənimsənən bilik və bacarıqlar mütləq ailədə möhkəmləndirilməlidir. Belə bir qarşılıqlı əməkdaşlıq uşağın əqli fəaliyyətinin zənginləşməsində, ailənin dəstəyinin olmasında, uşaqda özünəinamın yaranmasında və nəticə etibarilə, daha rahat uyğunlaşma dönməini keçməkdə öz təsirini göstərir. Valideynlər uşaqların təlim fəaliyyətində iştirak etdikləri təqdirdə uşaqların təlim nailiyyətləri yüksəlir. Belə bir əməkdaşlıq çərçivəsində valideynlər aşağıdakı qeydlərlə tanış olmalıdırlar:

- Beşyaşlı uşaqların yaş xüsusiyyətləri ilə;
- tərbiyəvi işin əhəmiyyəti ilə;
- uşaqların öyrədici fəaliyyətlərini stimullaşdıran mühitin vacib rolu ilə;
- fiziki, emosional mühafizənin təmin edilməsinin və mühitin təhlükəsizliyinin zərurəti ilə;
- uşaqların fəaliyyətləri ilə.

Valideynlər öz uşaqlarının təlim fəaliyyətinə kömək etmək və həmin fəaliyyətdə iştirak etmək üçün çox iş görə bilərlər, misal üçün, onlar öz uşaqlarını həvəsləndirə bilərlər və öz uşaqlarının təlim nailiyyətlərinin yüksək olmasını istədiklərini nümayiş etdirə bilərlər. Valideynlər müəllimlər ilə daha yaxın ünsiyyət qura, müvafiq məlumat təklif edə və öz

uşaqlarının irəliləyişi barədə sual verə bilərlər. Valideynlər öz uşaqlarının zehni qabiliyyətləri və müəllimlərin müşahidələri barədə məlumat əldə etdikdən sonra öz uşaqlarının təlim nailiyyətlərinə verilən qiymətləri daha böyük asanlıqla izah edə biləcəklər, habelə öz uşaqlarının irəliləyişini sürətləndirmək və asanlaşdırmaq məqsədilə müəllimlə əməkdaşlıq edə biləcəklər. Valideyn iclaslarında iştirak, bağça şurasında üzlük, öz uşaqları ilə məktəb həyatı haqqında söhbətlər və öz uşaqları ilə birgə qiraət valideynlərin öz uşaqlarının təhsilində fəal iştirakının çoxsaylı üsullardan bəziləridir.

Qısamüddətli məktəbhazırlıq proqramının əsasını təşkil edən prinsiplər

- *fərdi yanaşma* (uşağın dəyərinin dərk edilməsi, onun tələbatlarının, xüsusiyyətlərinin və maraqlarının nəzərə alınması);
- *uşaq haqlarına riayət olunma* (tərbiyə haqqı, fikir yürütmə haqqı və s.);
- *fəal təlim* (uşağın şəxsi təliminin müəllifi olması üçün təlim verdişlərinin yaradılması);
- *integrativ inkişaf* (fəaliyyətə integrativ münasibət);
- *uğura yönələn təlim* (uşağın hər bir nailiyyətinin dəyərləndirilməsi).

Qiymətləndirmənin və dəyərləndirmənin əsasını təşkil edən qaydalar və tələblər

Uşaqlar məktəbhazırlıq qruplarına gələrkən eyni zamanda həm bağça mühitinə, həm də gələcək məktəb mühitinə uyğunlaşmağı öyrənirlər. Bunun üçün onlara öz inkişaf səviyyələrinə uyğun gələn və müstəqil şəkildə həyata keçirə bildikləri fəaliyyətlər çeşidində aid olan rəngarəng təlim imkanları vasitəsilə öz nailiyyətlərini nümayiş etdirmək üçün çox vaxt verilməlidir. Müəllimlər onu da nəzərə almalıdırlar ki, digər uşaqlara nisbətən bəzi uşaqların bağçaya uyğunlaşma müddəti daha uzun ola bilər.

Uşaqlar öz təlim nailiyyətlərini bir çox müxtəlif yolla nümayiş etdirirlər. Günün vaxtı, vəziyyət, verilən sualların növü, məzmunla tanışlıq və təlim dilini asanlıqla başa düşmə kimi amillərdən asılı olaraq, uşaqların öz biliklərini və ya bacarıqlarını nümayiş etdirməkdə qazandıqları uğurun dərəcəsi də fərqli olur. İstənilən vaxtda uşağın davamiyyətinə təsir göstərə biləcək amillərə yol açmaq məqsədilə müəllimlər müxtəlif strategiyalardan və vasitələrdən istifadə edərək cari qaydada, yəni hər gün qrupda keçirilən məşğələlər əsnasında uşağın təlim nailiyyətlərini qiymətləndirməlidirlər.

Qiymətləndirmə strategiyaları uşaqların bilmədiklərini və ya bacarmadıklarını aşkar edib göstərməyə deyil, uşaqları bildiklərini və bacardıklarını göstərməyə sövq etməyə yönəldilməlidir. Xüsusi olaraq uşaqların bacarıqlarını aşkar etməyə yönəldilən qiymətləndirməni apararkən uşaqların inkişaf səviyyəsi nəzərə alınır. Qiymətləndirmə müəllimlərin planlaşdırdıqları məşğələlərin və tətbiq etdikləri tədris strategiyalarının təcrübədə nə dərəcədə səmərəli olduğunu müəyyən etməyə, habelə bağça uşaqlarının nəzərdə tutulan təlim nəticələrinə nail olmasını təmin etmək üçün lazım olan hər hansı

dəyişiklikləri həyata keçirməyə imkan yaradır. Bəzi uşaqlar öz fərdi tələbatlarını ödəmək üçün fərqli tədris fəaliyyətinə ehtiyac duya bilərlər.

Qiymətləndirmənin aparılması aşağıdakı tələblərə əsasən aparılmalıdır:

- Qiymətləndirmə uşaqda mənfi hisslər oyatmadan onun özünə inamını və irəli getmək səylərini möhkəmləndirərək müsbət emosional şəraitdə aparılmalıdır;
- Qiymətləndirmənin obyektı uşağın hərəkət və davranışları, müəyyən şəraitdə fəaliyyətinin nəticələri olmalıdır, qiymətləndirmə uşağın şəxsiyyətinə yönəlməməli, uşağa sevgi və hörmət bəslənməlidir.
- Uşaqlar şəxsən özlərinin və qrup yoldaşlarının nailiyyətlərinin qiymətləndirmə prosesində iştirak etməli və bunun üçün onlara müəyyən şərait yaradılmalıdır.
- Müqayisələr digər uşaqların nəticələri ilə deyil, uşağın indiki və əvvəlki nəticələri arasında aparılmalıdır;
- Müəllim hər bir uşağı nəzərə alaraq onun nailiyyətlərini izləyib dəstəkləməlidir.

Qiymətləndirmə və dəyərləndirmə üsulları

Uşaqların təlim fəaliyyətlərini qiymətləndirmək və dəyərləndirmək üçün istifadə olunan üsullar nəzərdə tutulan təlim nəticələri əsasında dəqiqliklə müəyyən edilməlidir. Uşaqların təlim fəaliyyətinə kömək edən qiymətləndirmə müəllimlərin müşahidələrini və uşaqların biliyi haqqında təsəvvürünü genişləndirəcəkdir. Müəllimlər qiymətləndirmə üsullarının inkişaf, mədəniyyət və dilçilik tələblərinə uyğun gəldiyindən əmin olmaq üçün həmin üsulları diqqətlə seçməlidirlər. Qiymətləndirmə tez-tez aparılmalı, səmərəli şəkildə planlaşdırılmalı və təşkil edilməlidir ki, müəllimlər hər bir uşağın nəzərdə tutulan ümumi nəticələrə nail olmaq istiqamətində irəliləməsinə kömək etməyə qadir olsunlar.

Məktəbəhazırlıq dövründə aparılan qiymətləndirmə əsnasında əsas diqqət uşaqların əvvəlki təlim fəaliyyətinin qeyri-rəsmi diaqnostik qiymətləndirməsinə, habelə cari təlim fəaliyyətinə kömək etmək və tədris üsullarını müəyyən etmək üçün nəzərdə tutulan formativ (yaradıcı) qiymətləndirməyə yetirilməlidir.

Bundan irəli gələrək müəllimlər 3 növ qiymətləndirmədən istifadə etməlidirlər: *ilkin, cari (formalaşan) və son (yekun)*. Hər bir qiymətləndirmə növünün öz məqsəd və rolu olduğuna görə onlar il boyu keçirilməlidir.

İlkin qiymətləndirmə uşaqların ilkin inkişaf səviyyələrinin təyin edilməsi üçün sentyabr-oktyabr aylarında keçirilməlidir. Təlim-tərbiyə prosesində xüsusi diqqəti *formalaşan qiymətləndirməyə* yönəltmək lazımdır. Bu qiymətləndirmə proqramda verilən ümumi və xüsusi nəticələrin və onların göstəricilərinə görə aparılaraq, uşağın inkişafının qeydiyyatı başqa uşaqların və ya qrupun nailiyyətləri ilə deyil, onun öz keçmiş nailiyyətləri ilə tutuşdurulmalıdır.

Cari qiymətləndirmə müntəzəm olaraq aparıldığı üçün hər bir uşağın və eyni zamanda qrupun nailiyyətləri haqqında məlumat yığmağa imkan yaradır. Müşahidə yolu ilə müəllim müntəzəm olaraq gün ərzində uşağın məktəbə daxil olan gündən başlayaraq və məktəbəhazırlıq müddətinin sonuna kimi, günün əvvəlində, ümumi, qrup və ya

müstəqil fəaliyyət zamanı, spontan və ya mütəşəkkil oyunlarda, masa arxasında, təmiz havada, günün sonunda hər bir uşağın davranışına nəzarət edə bilər.

Sonra müəllim planlaşdırdığı məşğələni həyata keçirir və ayrı-ayrı uşaqların mövzunu nə dərəcədə yaxşı başa düşdüyünü və gələcək tədris fəaliyyətinin istiqamətini müəyyən etmək üçün uşaqların işini müşahidə etməyə davam edir.

Müəllim qiymətləndirmə üsullarının və vasitələrinin seçimində tam azaddır. Vacib olan müəllimin qiymətləndirmənin yalnız öz fəaliyyətində planlaşdırıcı rolunu oynamalı və uşaqlara müsbət təsir göstərməli olduğunu nəzərə almasıdır.

Qiymətləndirmə üsulları kimi müşahidə, söhbət, praktik məşğələlər və testləşdirmə ola bilər.

Müəllimlərin uşaqların nailiyyətlərini hər bir inkişaf sahəsi üzrə müşahidə etməlidir (əqli-nitqi, fiziki, sosial-şəxsi, emosional-iradi və bədii-təsviri inkişaf sahələri):

- ◆ bilik, bacarıq, vərdislər;
- ◆ yaddaş, diqqət, təfəkkür, nitq;
- ◆ maraqlar, qabiliyyətlər, motivasiya;
- ◆ böyüklərə, həmyaşıdlarına və digər uşaqlarla ünsiyyət;
- ◆ hərəkəti inkişaf.

Şifahi sorğu söhbət və oyunlar formasında keçirilir. Sorğu müəllimə uşaqların əşyalar, hadisələr, onların xüsusiyyətləri haqqında mənimsədikləri biliklərin səviyyəsini, bacarıqların formalaşma səviyyəsini, formalaşan təsəvvür və biliklərin istifadə etmə bacarığını, onları oyun və digər fəaliyyətlərdə tətbiq etmə bacarığını yoxlamağa imkan verir.

Praktik məşğələlər (oyun, məşğələlər) əldə olunmuş biliklərdən istifadə etmək bacarığını yoxlamağa imkan verir. Bu üsul vasitəsi ilə uşaqların inkişafını, riyaziyyat haqqında təsəvvürlərin, ədəbiyyat, ətraf mühit, musiqi haqqında bilikləri, fiziki bacarıqları yoxlamaq olar.

Testləşdirmə. Bu üsul xüsusi struktur və keyfiyyətlərə malikdir. Test uşaqların nail olduqları nəticələrin daha dəqiq yoxlanmasına imkan yaradır, tədqiqi xüsusiyyətlərə malikdir, uşaqların inkişaf səviyyələrini dəqiq təyin etmək, qiymətləndirmənin daha obyektiv səviyyəsini təşkil etməklə səciyyəli olur.

Testləşdirmə zamanı tam rahat şərait yaratmaq lazımdır, uşaqlar gərginlik hissi keçirməməlidir. Bunun üçün testləşdirməni oyun formasında keçirmək daha məqsəduyğundur.

Müəllim uşaqları aşağıdakı nümunəvi ifadələr vasitəsi ilə qiymətləndirə bilər:

- ◆ «Sən məni çox sevindirdin»;
- ◆ «Mən əminəm ki, gələn dəfə daha yaxşı alınacaq»;
- ◆ «Mən sənin işinlə fəxr edirəm»;
- ◆ «Sən biraz da üzərində işləsən, çox yaxşı olacaq» və s.

İfadələrin düzgün seçilməsi uşaqların:

- təlimə marağını dahada artırır;
- özünüqiymətləndirmə üçün istiqamət seçməyə yardım edir;
- məktəbəhazırlığın formalaşmasına təsir edir;
- hər bir uşağın fərdi inkişaf səviyyəsini təsdiqləməyə imkan yaradır.

Şagird yönümlü təhsilin əlamətləri

- Uşaqların böyüklər və həmyaşıdları ilə əməkdaşlıq bacarığını inkişaf etdirir.
- Uşaqların sərbəst şəkildə çətinliklərin öhdəsindən gəlmələri üçün özünütənzimləmələrini gücləndirir.
- Uşaqlarda inam və müstəqilliyin inkişafını dəstəkləyir.
- Ünsiyyət verdişlərini, öz yanaşmalarını izah etməyi və müdafiə etməyi inkişaf etdirir.
- Tənqidi təfəkkürü inkişaf etdirir.
- Uşaqlara özlərini uşaq kimi aparmağa, özlərini rahat və təhlükəsiz hiss etməyə imkan yaradır.
- Uşaqların maraq hissini, yenilikləri tədqiq etmək səylərini artırır.
- Davranışın dərk edilmiş ənzimləmə bacarıqlarının inkişafına imkan yaradır.
- Spontan oyunu əsas təlim təcrübəsi kimisaxlayır.
- Uşaqlara öz qabiliyyətlərini ifadə etməyə imkan yaradır.
- Uşaqlara öz təlimi ilə bağlı qərar qəbul etmələrinə imkan yaradır.
- Uşaqların maraqlarını nəzərə alır.
- Təlim prosesində valideynlərin iştirakını nəzərdə tutur.

Müəllif tərəfindən qeyd olunan əlamətlər müəllimlərə nəinki uşaqlarla qarşılıqlı təlim üçün adekvat şəraitin yaranmasına, həm də uşaqları «uğura» doğru oriyentasiyanı tərbiyə etməyə imkan yaradır.

«Uğur pedaqogikası» – inkişafetdirici təhsilin əsasında duran pedaqoji strategiyadır. Onun əsas prinsiplərindən – uşaq və müəllim tərəfindən nailiyyətlərin şəxsi və ictimai əhəmiyyətinin qəbul və dərk olunması vasitəsilə uğur istiqamətində yönəlmənin formalaşmasıdır. Əsas pedaqoji metod kimi şəxsi nailiyyətlərin artması qəbul olunur.

«Uğur pedaqogikası» müəllimin uşaqlarla qarşılıqlı əlaqəsində aşağıdakı qaydalara əsaslanır:

- ✚ Hər bir nailiyyət uşağın özü üçün əhəmiyyətli olan müsbət nəticə kimi dərk olunmalıdır, çünki qiymətləndirilməyən nailiyyət neytral nəticələrdən daha çox, mənfi nəticələrə səbəb ola bilər.
- ✚ Uşaq nailiyyətləri həmişə onun adı ilə bağlıdır (vacib olan təqdiri əsirgəməmək, hər bir uşağa uyğun təqdiredici sözlər tapmaq, çünki artıq adət almış hamıya şamil olunan «afərin» sözü fərdi diqqətə yönəlmir və uşaqlar üçün az əhəmiyyət kəsb edən və nəticənin qeyri-effektiv qiymətləndirmə üsulu sayıla bilər).
- ✚ Qələbə kiçik və ya böyük ola bilməz, o, nəzərə çarpan və ya çarpmayan ola bilər, buna görə uşağın nailiyyətlərini diqqətdən buraxmamaq, onu qeyd etmək çox vacibdir.
- ✚ Hər bir uşaq nəyisə digər uşaqlardan daha yaxşı edə bilər.
- ✚ Şəxsi uğurun həyacanı şəxsiyyətin emosional tərəfini, başqasının dərdinə şərik olmaq isə – əxlaqi tərəfi inkişaf etdirir (uşağı həmyaşdının uğuruna sevinməyi, onunla bu sevinci bölüşməyi öyrətmək lazımdır).

Öz işində bu postulatlarla riayət edən müəllimlər bir faktı nəzərə almalıdırlar: hər bir nailiyyət yalnız təhlil nəticəsində pedaqoji əhəmiyyət kəsb edə bilər. Bu, uşağın nailiyyətlərini öz şəxsi nailiyyəti kimi qəbul olunmasına imkan yaradır. Belə halda müəllimin işinin əsas nəticəsi uşaqların fərdi və kollektiv nailiyyətləri olacaq. İşin belə qurulmasında müəllimə uşağın imkan və xüsusiyyətlərinin tədqiqinin aşağıdakı istiqamətlərini daxil edən **«uğur sahəsi»nin** planlaşdırma metodu kömək edir:

- *uşağın daha çox uğura nail ola biləcəyi və onu daha dəqiq qiymətləndirməyə imkan verən sahələr* (təlim sahələrində –dəqiq və ya humanitar elmlər, bayramların, tamaşaların, sərgilərin təşkili zamanı, gəzintidə, idman məşğələlərində və s.);
- *uşağın imkan dairəsi* (hər bir uşağın fəaliyyət dairəsinin olmasını müəyyənləşdirmək lazımdır, çünki uğur yalnız fəaliyyət zamanı əldə olunur, bunun əsas məqsədi – uşağı müxtəlif növ fəaliyyətlərə (əmək, oyun, təsviri-yaradıcı, rəsm, ekskursiya, səhnələşdirmə və s.) cəlb etmək və imkan yaratmaqdan ibarət olacaq);
- *öz qabiliyyətlərini, öz nailiyyətlərini göstərməyə imkan tapmayan uşaqları üzə çıxartmaq.*

Təlim və tərbiyədə uğurun yaranma vəziyyəti müəllimdən öz təcrübəsində uşaqlara psixoloji yardım metodlarını tətbiq etmə bacarıqlarını tələb edir. Bu metodlar hər bir uşağın «Mən-konsepsiyasını» inkişaf etdirməyə imkan yaradır və çətinliklərin öhdəsindən gəlməyi öyrədir.

Belə yardım aşağıdakı vasitələrin köməyi ilə təmin oluna bilər:

- **Qeyri-verbal vasitələr:** sifət ifadəsi (gülüş, başla işarə, gözvurma və s.) və ya toxunmalar (çiyinə toxunmaq, ələ toxunmaq, qucaqlamaq və s.);
- **Birgə hərəkətlər, fiziki vəziyyətlər** (uşağın yanında durmaq və ya oturmaq, onunla oynamaq, onu dinləmək);

- **Verbal (şifahi) vasitələr:** ayrıca ifadələr («Gözəldir»; «Səliqəlidir»; «Çox yaxşı»), cümlələr («Mən sizinlə fəxr edirəm»; «Birgə işiniz xoşuma gəlir»; «Çox sağ olun, bu böyük nailiyyətdir»; «Təşəkkür edirəm»).

Dəstəkləyici ifadələr «uğur pedaqogikasında» ayrı-ayrı məqamlarda istifadə olunur, məsələn:

- *qorxu hissini götürmə üsulu* («Darıxma, elə hallar olur ki, insanlar qorxu keçirirlər»; «Bütün insanlar səhvə yol verirlər, onları düzəldərək, biz öyrənirik», «Hətta əgər nəse sənin istədiyin kimi olmadısa, bu sənin üçün yaxşı bir dərs olacaq»);
- *gizli təlimat* («Sən axı nədən başladığını xatırlayırsan», «Sən bunu düzgün edirsən»);
- *avans vermə* («Səndə alınacaq», «Mən əminəm ki, sən hər şeyi yaxşı edəcəksən»);
- *fərdi müstəsnaqlıq* («Bu, yalnız səndə alına bilər»);
- *motivasiyanın gücləndirilməsi* («Bu, bizə elə lazımdır»; «Mən bunu müşahidə etməyə çox şad idim»);
- *fəaliyyətin yüksək qiymətləndirilməsi* («Bax bu hissə mükəmməl yerinə yetirilib», «Sənin fikirlərin çox maraqlıdır») və s.

Uşağın idrakı fəallığının stimullaşdırma qaydaları

Ş.A.Amonaşvili tərəfindən təqdim olunan fəndlər məktəbəqədər yaşlı uşaqlarla müxtəlif fəaliyyət növləri (məşğələlər zamanı, gəzintidə və s.) çərçivəsində istifadə oluna bilər:

1.*Məşğələdən öncə uşaqların maraqlarının müzakirəsi, iş əhvalı yaradan sərbəst söhbət:* Məsələn:

- Uşaqlar, bu gün yolla gedərkən nə görmüsünüz? Gəlin təəssüratlarımızı bölüşək.
- Bu gün hava necədir? Göy, yaxud ağaclar necə görünürdülər? Kimin yadındadır, dünən axşam onlar necə idi?
- Bu gün bizdə sevincli gündür. Leylanın bu gün ad günüdür. Gəlin onu təbrik edək. Ona nə arzulayaq? Bəs nə bağışlayaq?

2.*Məşğələdən əvvəl keçirmək mümkün olan təlim məsələləri:*

- Uşaqlar, bir baxın, görün dolabımıza hansı yeni kitablar əlavə olunub. Bir müddətdən sonra onlar bizə lazım olacaq.

3.*Kartoçkalarda təqdim olunan fəaliyyət növlərinin seçimi*(seçim məşğələdən əvvəl və ya onun əvvəlində keçirilir).

Kartoçkalar uşaqlarla birgə tərtib olunur və həmişə təlim zonasında olur. Uşaqlara onları maraqlandıran fəaliyyət növlərinə görə bir neçə kartoçkalı seçmək təklif olunur. (sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı: say, ədəd tərkibi, kəmiyyət, məkana bələdçilik, zamana bələdçilik, tamın hissələrə bölünməsi, şərti ölçü ilə ölçmək, riyazi məsələləri həll etmək, uşaq tərəfindən təqdim olunan tapşırıq). Əgər uşaqlar müəllimin planlaşdırmadığı fəaliyyət növlərini seçiblərsə, didaktik məsələlər eyni qayda ilə effektiv yerinə yetirilə bilər.

4. *Uşaqlar tərəfindən təlim tapşırıqların seçilməsi, yeni materialın öyrənilməsi və ya keçirilənlərin təkrarı* (əgər ikinci variant seçilsə, möhkəmləndirmək üçün yeni məzmunu təklif etmək vacibdir).
5. *Davamı olan tapşırıq*. Uşaqları məşğələyə dəvət edən daimi personaj istifadə olunur (məsələn: Cırtan bu gün sizi həndəsi cisimlər diyarına dəvət edir).
6. *«Əks-səda»* –astadan yerindən təklif olunmuş tapşırığın, məsələnin həlli variantının, tapşırığın yerinə yetirilmə üsulunun təkrarlanması.
7. *Məsələ həllinin şərh*i (məsələ həllinin ucadans öylənilməsi: «bunu necə etdin, bizə danış»).
8. *Səhvlərin birgə müzakirəsi*. Bu mərhələdən öncə müəllim məsələnin həlli yollarını izah edərkən avans olaraq uşaqlara qiymətverməlidir («Mən əminəmki, hamı düzgün edəcək»).
9. *İşin müsbət və mənfi tərəflərinin tutuşdurulması* (işin tez və ya asta görülməsini, düzgün və ya səhv həlli yollarını).
10. *Uşaqların bir-birinin işinin nəticələrini təhlil etmələri*.
11. *Obyektin xüsusiyyətlərini təyin etmək üçün müxtəlif analizatorların qoşulması* (xüsusiyyətləri görmə, eşitmə, dadbilmə, iybilmə, ləməyə görə təyin edirik).
12. *Uşağın öz işinin nəticələrini qiymətləndirməsi* (cavabı barmaq, fişka, kartoçka ilə göstər).
13. *Məşğələnin sonunda yekunlaşdırma*. Müəllim uşaqlara yaxşı işə görə təşəkkür edir, hər bir uşağı öz bacarığına görə (cəld olması, yoldaşına kömək etdiyi üçün, səliqəli olduğu üçün və s.) tərifləməyə çalışır.
14. *Oyun formasında evə tapşırıq*. («Evdə bu oyunu oyna», «Anana bu sualları ver».)
15. *Problemlə situasiya*. («Nəe dim?»)
16. *Məntiqi məsələlər, məsələ-zarafat, tapmacalar* («Qoğalın saçları nə rəngdədir?»)
17. *Əks fikirlərin qarşılaşması*. («Opponentlər» oyunu)
18. *Təklif olunan mövzu üzərində diskussiya*.
19. *Beyin həmləsi* (qısa müddət ərzində uşaqların qrup şəklində məsələni yerinə yetirilməsi).

Yaradıcı oyunlar

Məzmun. Süjetli-rollu oyunlarda müxtəlif süjetlərin (məişət, əmək, ictimai, fantastik, sevimli ədəbi əsərlərin məzmunu, tamaşaların) əks olunması. Müxtəlif təəssüratlar altında yeni süjetlərin, yeni rolların və oyun hərəkətlərinin düşünülməsi. Tikinti materiallarından müxtəlif tikililərin istifadəsi (gəmi, vağzal, körpü və s.).

Yaradıcı, rejissor və səhnələşdirilmiş oyunlarda nağılların, bədi əsərlərin oynanılması, onlara dəyişikliklərin edilməsi, yeni süjet xəttinin düşünülməsi, yeni personajların, hərəkətlərin daxil edilməsi. Kuklalarla, oyuncaqlarla səhnələşdirilmiş tamaşaların qoyulması, kölgə teatri, marionet teatri.

İmitasiya oyunlarında müxtəlif yaradıcı oyun obrazlarının (vəhşi heyvanlar, quşlar, bitkilər, fantastik qəhrəmanlar) mimika, pantomimika, intonasiya vasitəsilə hərəkətlərinin, fiziki vəziyyətlərinin ifadəsi (açan gül, fəsilərin dəyişməsi, quşların köçməsi və s.).

Yeni hərəkəti oyunların, qaydalı oyunların yeni variantlarının düşünülməsi. Müxtəlif materiallarla tədqiqat oyunları.

Oyun bacarıqları. Uşaqlarla oyunun mövzunu əvvəlcədən razılaşmaq, rolları bölüşmək, 3-4 nəfərdən ibarət oyun qrupunda ilkin situasiya yaratmaq həvəsi oyatmaq.

Oyunda öz rollarının və yoldaşlarının rollarının təxmini məzmununu bilmək. Oyunun gedişində lazım gəldikdə və öz arzusuna görə eyni süjetdə iki-üç rolunu ifadə etmək. Rollar üzrə qarşılıqlı münasibət (təbəccül, idarəetmə) göstərmək.

Oyunun gedişində qarşılıqlı münasibətdə uşaqları müəyyənləşmiş norma və qaydalara (davranış mədəniyyəti, dostluq, kollektivçilik) əməl etməyə sövq etmək. Oyunun təşkili zamanı rollarla əlaqədar münasibətlərin əxlaqi cəhətlərini seçmək, maneələri aşaraq başqasına kömək etmək, qayğı göstərmək, çətinliklərin öhdəsindən gəlmək bacarıqlarına yiyələndirmək. Birgə oyunda öz davranışına məsuliyyətlik, oyun niyyətini həyata keçirməyə həvəs yaratmaq.

Oyunun gedişində uşaqların oynadığı seçmələri, dəyişmələri, oyun üçün şərait yaratmağı bacarmaq. Oyunda əvəzedici əşyalardan istifadə etmək. Oyunda nəinki oyun hərəkətləri və münasibətləri, eyni zamanda personajın halını və xasiyyətini ifadə etməyi bacarmaq (sevən ana, sözə baxmayan qız, tələbkər müəllim).

Öz rolunu adlandırmaq, oyunçuların yerini, hadisələri sözlə ifadə etmək ("Bu dənizdir", "Bu gəmidir", "Gəmi sehirli adanın yanına üzür"). Oyunda süjetin şərti hissəsinin «elə bil, sanki, gəmi ki» fəndindən istifadə edərək oynanılması («Elə bil, biz kosmosa uçduq, indi isə Yerə qayıdırıq»). Əldə olan materiallardan istifadə edərək kostyumlar geyinmək, onlara detallar fikirləşmək. Oyun obrazının ifadəli çatdırılmasına çalışmaq (hərəkət, mimika, intonasiya vasitəsilə).

Səhnələşdirilmiş tamaşalarda sərbəst şəkildə və ya müəllimin öməyi ilə oyun səhnəsini təyin etmək (pərdə və ya şirna ilə ayırmaq), oyun şəraitini yaratmaq (səadət dekorasiyaları hazırlamaq: evlər, ağac siluetləri, yol düzəltmək), öz hərəkətlərini digər «artistlər» in hərəkətləri ilə tutuşdurmaq.

Rejissor oyunlarında müxtəlif personajlar adından danışmaq və hərəkət etmək, oyunçuların hərəkətini ifadələr ilə uyğunlaşdırmaq. Kukla konsertləri qoymaq. Oyun obrazına görə danışmaq, mahnı oxumaq, şeir demək.

İmitasiya-oynlarında oyun obrazlarını ifadəli təsvir etmək, onlara xas olan hərəkətləri imitasiya etmək, mimika və jestlərdə müxtəlif emosional vəziyyətləri çatdırmaq.

Məktəbəqədər yaşın sonunda uşaq təxəyyülündəki oyun süjetini yaradıcı cəhətdən inkişaf etdirməlidir, sözlə ifadə etməlidir (sözlü oyunu fikrində canlandırması). Məsələn: «Biz aya necə səyahət etmişdik», «Sehirli ölkədə macəralarımız». Yeni süjet xətti fikirləşmək, oyunçuların fikirlərini tamamlamaq, öz təəssüratları ilə bölüşmək.

Müxtəlif materiallarla tədqiqat oyunları

Su, buz, qar ilə oyunlar. «Suyu təmizləmək» (suyu müxtəlif qatışıqlardan fərqli filtrlər vasitəsilə (kağız, tənzif) təmizlənməsi. «Rəng oyunu» (rəngli su düzəltmək və müxtəlif nisbətdə rənglərin qarışığından yeni rənglər əldə etmək). «Kristallar

yetişdirək» (dolğun duz məhlulu düzəltmək və suyun buxarlanması nəticəsində duz kristalları əldə etmək). «Sehirli duz» (budaqları duzlu suya salıb duz kristalları əldə etmək). «Rəngli buz dənəcikləri» (rəngli suyu müxtəlif formalı qablara tökmək və dondurmaq). «Sabun köpüklərinin yarışması» (sabun köpüklərinin üfürülməsi: «Kim daha böyük köpük üfürər»). «Tökürük-boşaldırıq» (suyun boğazı müxtəlif endə olan qablara fərqli vasitələrlə tökülməsi (damcı-tökənə, şprisə və s.). «Gəmilərin sınağı» (müxtəlif materiallardan hazırlanmış gəmiləri suya buraxmaq və külək yaradaraq hansının tez batmasını müşahidə etmək). «Nə üzür, nə batır» (müxtəlif materiallardan hazırlanmış xırda əşyaları suya atmaq və hansı materialların batma xüsusiyyətinin olmasını müəyyən etmək). «Həll olunan duz, şəkər» (müxtəlif stəkanlarda duz, şəkər, sodanı həll etmək, sonra stəkanların yerini dəyişərək hansı stəkanda nəyin olduğunu təyin etmək (gözlə, dillə, digər üsullarla).

İşıqla oyunlar. «Günəş dovşanları» (divarda uşaqlar bir-birinin günəş dovşanını tutmağı çalışırlar). «Fənərlə axtarış» (qaranlıq otaqda fənərlə itmiş əşyani tapmaq). «Rəngli siqnallar» (uşaqlar fənərin işığının necə rəngli olmasını fikirləşirlər). «Kölgələr teatri» (divarda əllər vasitəsilə müxtəlif heyvanların kölgələrini etmək). «Şamla rəsm» (müəllim ilə birgə kağız üzərinə mum tökmək, sonra isə üzərindən boya ilə rəngləmək).

Maqnit, şüşə, rezin ilə oyunlar. «Maqnitlə sınaqlar» (maqnitlə müxtəlif tədqiqatlar aparmaq: müxtəlif əşyaların cəlb olunması, hansılar yaxınlaşır, hansılar yox, maqnitin qaldırıcı qüvvəsinin yoxlanılması: hansı əşyaları çəkib qaldırır, hansıları yox. Hansı maneələrdən maqnit əşyaları çəkə bilir – kağız, su, karton, şüşə və s.). Böyüdücü şüşələrlə və mikroskopla oyunlar: müxtəlif əşyaların, materialların baxılması. Müxtəlif rəngli şüşələrdən əşyalara baxılması, nəticələrin çıxarılması. «Şüşə üzərində rəsm». Düzbucaqlı şüşə üzərində boyalarla şəkillərin çəkilməsi, sonra isə ağ kağıza qoyularaq keçirilməsi.

Kağızla oyunlar. «Oriqami» üsuluna görə müxtəlif fiqur və əşyaların hazırlanması. «Fırlanqıclar» (müxtəlif kağız fırlanqıcların hazırlanması). «Qarmon büzməsi» (nazik kağız və daraq vasitəsi ilə fit vermək, sanki dodaq qarmonunda oynamaq). «İzlər» («Ləpirlər») (təbii materiallardan (kartof, kök kəsilmiş) möhürlər hazırlamaq və kağız üzərində ləpirlər saxlamaq). Müxtəlif rəngli surət kağızı ilə eksperimentlər (şəkil çəkmək, yazı yazmaq, işarə qoymaq, bir neçə surət çıxartmaq).

Didaktik oyunlar

Məzmun. Bir neçə əlamətə görə əşyaların müqayisəsi üzrə oyunlar, müxtəlif əsaslara görə sıralarının təyin olunması, əhəmiyyətli əlamətlərə görə obyektlərin qruplaşdırılması (canlı-cansız, real-fantastik, ev heyvanları-vəhşi heyvanlar). Təsvirə görə əşyaları tapmaq üzrə oyunlar («Tap, nə fikirləşmişəm»; «Sual-cavab»).

Tamın hissələrdən düzülməsi (10-12 hissə).

Sxem, model, plan, şərti işarə, siqnallar üzrə bələdləşmə ilə bağlı oyunlar («Evə yolu tap», «Sxem üzrə xəzinə tap»).

Yoxlama, sınaq hərəkətlərin həyata keçirilməsi üzrə oyunlar («Səhvi tap», «Kontrolçu», «Fərqləri tap»).

Nitqi oyunlar. Xalq oyunları («Bağban», «Boyalar»). Qadağan olunmuş hərəkət və qaydalarla oyunlar («Qaravəğ», «Bəli-xeyr»). Müxtəlif loto növləri.

Əqli inkişaf etdirici oyunlar: krossvordlar, tapmacalar, labirentlər, domino, mozaikavəs.

Oyun bacarıqları. Oyunda təşəbbüskarlıq və yaradıcılıq göstərmək. Oyun məsələsini sərbəst qəbul etmək, qaydalara görə oyun hərəkətlərini əməl etmək, düzgün nəticəni əldə etmək üçün çalışmaq. Oyunun məzmunu və qaydalarını izah etməyi bacarmaq, oyun haqqında suallara cavab vermək. Oyunda birgə iş görməyi, hərəkətlərin ardıcılığını gözləmək, səbr, təmkinlik göstərmək. Öz hərəkətlərinə və oyunçuların hərəkətlərinə nəzarət etmək, səhvləri düzəltmək. Həll yollarının axtarışı zamanı inadkarlıq göstərmək, nəticənin düzgünlüyünü görmək. Həmyaşdına oyun məsələsinin gedişini izah etməyi bacarmaq. Bir neçə oyun bilmək və onları təşkil etməyi bacarmaq. Oyunlarda yeni qaydalar fikirləşmək, yeni oyun hərəkətlərinin əlavə olunması ilə oyunu zənginləşdirməyi bacarmaq.

Aşağıda uşaqların təfəkkür, təxəyyül və nitqinin inkişafı üçün yaradıcı tapşırıqlar nümunələri verilib. Onlardan müxtəlif məşğələlər və müstəqil fəaliyyət zamanı istifadə etmək olar.

Məktəbəqədər yaşlı uşaqların təfəkkür, təxəyyül və nitqinin yaradıcı tapşırıqlar vasitəsilə inkişafı

Uşaqların təfəkkürünü, təxəyyülünü, nitqini inkişaf etdirmək və məktəb proqramını daha uğurlu mənimsətmək üçün məktəbəqədər yaşlı uşaqlara yaradıcı didaktik oyunlar təqdim olunur. Didaktik oyunların əsasında TRİZ pedaqogikasının uyğunlaşdırılmış nəzəriyyəsi və təxəyyülün inkişaf metodları durur. Oyunlar yaradıcı tapşırıqlardan ibarətdir. Yaradıcı tapşırıqlardan istifadə edərkən aşağıdakı əsas prinsipləri nəzərə almaq lazımdır (müəllif A.A.Qin):

Azad seçim prinsipi. Hər bir öyrədici və ya idarəedici fəaliyyətdə uşağa azad seçim hüququ vermək. Yaradıcı tapşırıqlarda dərk olunmuş seçim dərəcəsi var.

Açıqlıq prinsipi. Uşağın qarşısına bir tək düzgün cavabı olmayan məsələləri qoymaq. Yaradıcı məsələlərin mətninin təməlinə şərtlərin variantları və ya belə məsələlərin həlli yolları qoyulur.

Fəaliyyət prinsipi. Uşaqların mənimsədiyi əqli əməliyyatlar fəaliyyətdə məşq etdirilir. Hər bir yaradıcı tapşırıq hansısa bir praktik fəaliyyət növü ilə tamamlanır.

Əks əlaqə prinsipi. Uşaqların əqli əməliyyatları mənimsəmə prosesinə müntəzəm nəzarət etmək. Bir yaradıcı tapşırıq digərləri ilə kəşif, bununla müəllim materialın mənimsəmə dərəcəsini yoxlaya bilər.

Mükəmməllik prinsipi. Təlim prosesi zamanı səmərəliliyin artması və xərclərin azalması məqsədilə uşaqların imkanlarından, biliklərindən və maraqlarından maksimum istifadə etmək.

Məktəbəhazırlıq yaşlı uşaqlarda təfəkkürün, təxəyyülün və nitqin inkişafında aşağıdakı əsas məsələlər durur:

1. Müqayisələrin tərtib edilməsinin öyrədilməsi;
2. Qafiyələndirmənin öyrədilməsi;

<i>Oyununadı, məqsəd</i>	<i>Məzmun</i>	<i>Metodiki tövsiyələr</i>
«Hansı əşyadır?» Uşaqlara obyektə müxtəlif əlamətləri seçməyi öyrətmək.	Müəllim söz deyir, uşaqlar isə onun əlamətlərini sadalayırlar.	Savad təlimi, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı, ana dili, təsviri fəaliyyət.
«Zəncir» Uşaqlara obyektlərin müxtəlif əlamətlərini təyin etməyi öyrətmək.	Müəllim obyektin (əşyanın) təsviri olan şəkli göstərir, uşaqlar onu adlandırır. Sonra şəkil digər uşağa ötürülür, o uşaq şəkilin hansısa bir əlamətini söyləyib başqa uşağa ötürür. Beləliklə şəkil hər bir uşağa ötürülür. Məqsəd –daha çox əlamət söyləmək və təkrarlamamaq.	Savad təlimi, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı, ana dili, təsviri fəaliyyət.
«Təsvirəgöretap» Uşaqlara deyilən təsvirlərə görə obyektləri tapmağı öyrətmək.	Müəllim bir uşağa şəkil göstərir. O uşaq şəkli adlandırmadan təsvir edir. Digər uşaqlar təsvirlərə görə obyektin nəolduğunu tapmalıdırlar. Qayda: aparıcı obyekt ümumi əlamətlərdən başlayaraq xüsusi əlamətlərə keçməklə təsvir etməlidir.	Savad təlimi, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı, ana dili, təsviri fəaliyyət
«Digər obyektlərdə olan əlaməti seç» Uşaqlara obyektin xarakterik və xüsusi əlamətini seçməyi öyrətmək.	Müəllim obyekt adlandırır. Uşaqlar obyektin əlamətlərini sadalayırlar. Bütün sadalanan əlamətlər arasında uşaqlar obyektin bir xarakterik və bir xüsusi əlamətini seçirlər (gözlük- dairəvi, günəş)	Savad təlimi, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı, ana dili, təsviri fəaliyyət
«Ən əsasını seç» Uşaqlara obyektin xarakterik və xüsusi əlamətini seçməyi öyrətmək.	Müəllim obyekt adlandırır. Uşaqlar obyektin bütün əlamətlərini sxematik qeydə dərk (hərflər və ya işarələr ilə) sadalayırlar. Müzakirə zamanı obyektlərin çoxunda rast gəlinən əlamətlər pozulur. Xüsusi və xarakterik əlamətlər qalır.	Savad təlimi, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı, ana dili, təsviri fəaliyyət
«Gəl dəyişək» Uşaqlara bir obyektin əlamətlərinin digər obyektə köçürülməsini və yeni obyektin praktik istifadəsini izah etməyi öyrətmək.	Müəllim uşaqlara şəkilləri paylayır. Uşaqlar öz obyektlərinin əlamətlərini sadalayırlar. Sonra müəllim hansısa obyektin əlamətlərini dəyişir və uşaqlara yeni əlamətləri olan obyektin necəliyini və necə istifadə olunmasını izah etməyi təklif edir.	Savad təlimi, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı, ana dili, təsviri fəaliyyət

«Mən ad deyirəm, siz əlamətlərini». Uşaqlara bir ismin müxtəlif əlamətlərini seçməyi öyrətmək.	Müəllim uşaqlara bir ad (rəng) təqdim edir. Uşaqlar bu adın daha çox əlamətlərini sadalamalıdırlar (rəng qara olur, qırmızı və s.) Müəllim hansısa bir xüsusiyyət deyir, uşaqlar isə onun hansı ismə aid olduğunu tapırlar.	Savad təlimi, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı, ana dili, təsviri fəaliyyət
«Əks əlamətlər» Uşaqlara obyektin əks əlamətlərini tapmağı öyrətmək.	Müəllim uşaqlara rəngə görə əks əlamətləri (rəngsiz-rəngli, qara-ağ) tapmağı təklif edir. Sonra formaya görə (formasız-formalı, dairəvi-bucaqlı), temperatura görə (soyuq-isti) və s.	Savad təlimi, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı, ana dili
«Hansı obyektlərdə belə əlamətlər var?» Uşaqlara obyektin əlamətlərini təyin etməyi öyrətmək. «....kimi, amma.... deyil» modeli üzrə tapmacalar qurmağı öyrətmək.	Müəllim obyekti adlandırır (top). Uşaqlar «Necədir?» sualına cavab verən əlamətləri müəyyən edirlər və əlamətləri sadalayırırlar. (yumru, hoppanan, diyirlənən, qaçan). Hər bir əlamətə bir obyekt seçilir (bu əlamət obyektə aydın ifadə olunmalıdır, məsələn: yumru – qarpız, hoppanan -dovşan, diyirlənən – təkər, qaçan – at). Sonra «...kimi, amma ...deyil» modeli üzrə tapmacanın mətni tərtib olunur. Mətn oxunur: «Top: qarpız kimi yumrudur, dovşan kimi hoppanandır, təkər kimidiyirlənəndir, qaçandır, amma at deyil»	Savad təlimi, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı, ana dili
«Nə belə edir?» Uşaqlar aobyektin əlamətlərini müəyyən etməyi öyrətmək (funksiya, hissələr). «...kimi, amma....deyil», «Necədir, digər obyektə nəyi oxşardır?», «Nə belə edir» modelləri üzrə tapmacalar qurmağı öyrətmək.	Müəllim obyekti adlandırır. Obyektə bir hərəkət seçilir və bu hərəkətin aydın ifadə olduğu digər obyektlər sadalanır. («Dovşan nə edir? Qurbanı kimi hoppanır, sincab kimi gəmirir). Təqdim olunan variantlardan «...kimi», «...amma....deyil» modeli üzrə tapmacalar tərtib olunur: «Hoppanır, qurbanı deyil, gəmirir sincab deyil».	Savad təlimi, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı, ana dili

3. Özündən uydurma üsullarının öyrədilməsi;
 4. Axtarış sahəsini daraltma bacarığının formalaşdırılması;
 5. Dialektik xarakter daşıyan əsas əqli əməliyyatların öyrədilməsi;
 6. Sistem əlaqələrinin qurulmasının öyrədilməsi;
 7. Şəkil üzrə nağıletmənin öyrədilməsi;
 8. Nağıl məzmunlu rabitəli mətnlərin yaradılmasının öyrədilməsi;
- Hər bir məsələnin həlli üçün aşağıdakı oyun və məqsədlər, məzmunlar və metodiki tövsiyələr qeyd olunub. Tövsiyələrdə hər hansı bir oyundan hansı növ məşğələlərdə istifadə etmək haqqında məlumat var.

I. Müqayisələrin öyrədilməsi

II. Qafiyələndirmənin öyrədilməsi

Oyunun adı, məqsəd	Məzmun	Metodik itövsiyələr
«Qafiyətap» Uşaqlara qafiyəli sözləri tapmağı öyrətmək.	Müəllim uşaqlara adları qafiyələnən əşyaların təsviri olan şəkil dəsti təqdim edir. (40 ədəddən az olmamaq şərti ilə). Məsələn: payız – qarpız, pişik-deşik, stəkan-pilləkən, qələm – kələmvəs. Uşaqlar şəkilləri seçirlər. Müəllim oyunu çətinləşdirərək hansısa bir nitq hissəsinə (fel, sifət, isim) aid olan söz deyir, uşaqlar isə ona uyğun qafiyələnən söz deməlidirlər.	Savad təlimi, Ana dili
«Qafiyə qur» Uşaqlara bir-biri ilə qafiyələnən iki cümlə qurmağı öyrətmək.	Müəllim iki qafiyələnən söz deyir, uşaqlar isə onlardan iki sətir şeiri elə tərtib etməlidirlər ki, sözlər cümlənin sonuna düşsün. Məsələn, «ağacda oturub bir quş, qanadı soyuqdan donmuş».	Savad təlimi, Ana dili
«Gülməli şeir fikirləş» Uşaqlara dörd sadə qafiyələnən cümlə qurmağı öyrətmək.	Müəllim uşaqlara iki cüt qafiyələnən söz təqdim edir və ya sərbəst olaraq fikirləşməyi təklif edir. Uşaqlar onlardan şeir fikirləşib tərtib etməlidirlər. Məsələn: dovşan-yovşan, yedi-dedi. Balaca dovşan, Tapdı bir yovşan, Götürüb yedi, «Nə acı!...» - dedi.	Savad təlimi, ana dili
«Sataşmalar» Uşaqlara şəkilçilər vasitəsi ilə qafiyələnən söz və söz ifadələrini seçməyi öyrətmək.	Müəllim uşaqlara təbiət aləminin hansısa bir əşyasına «sataşmağı» təklif edir. Bunun üçün uşaqlar obyektin hansısa əlamətini –cığaz, -ciyaz, –cıq, -cik, -cuq, -cük şəkilçilərindən istifadə edərək dəyişirlər. Məsələn: çiçək- bitkicik, otcuq, bəzəkciq, və yaxud: Qızcıqaz gəlinciyinin doncuğunu dolabciğa qoydu vəs. Sonra uşaqlara alınan sözlərdən şeir, tapmaca fikirləşmək təklif olunur.	Savad təlimi, ana dili

«Gülməli şeirlər» Uşaqlara beş sətirli gülməli şeirlər qurmağı öyrətmək.	Müəllim uşaqlara obyekt seçməyi və verilmiş model üzrə gülməli şeir fikirləşməyi təklif edir: 1. Biri vardı, biri yox, bir.....(obyekt) va ridi. 2. O çox ... (əlamət, xüsusiyyət) idi. 3. Hansı hərəkət edirdi? 4. Və ya qarşılıqlı münasibət qururdu. 5. Obyektin qeyri-adiliyi qeyd olunmalıdır. Məsələn: Biri vardı, biri yox, Bir canavar var idi, O həmişə ac, susuz Meşələri gəzirdi, Qışda tir-tir əsirdi...	Savad təlimi, ana dili
--	--	-----------------------------------

III. Özündən uydurma üsullarının öyrədilməsi

Oyunun adı, məqsəd	Məzmun	Metodiki tövsiyələr
«Nağıllara səyahət və Sehrbazlığın başa salınması» Uşaqlara tanışlıqları nağılları uydurma üsullardan istifadə edərək təhlil etməyi öyrətmək.	Müəllim nağıl qəhrəmanlarını yada salmağı təklif edir. Müzakirə prosesi zamanı uşaqlar nağılda hansı sehirdən söhbət getdiyini, kimin və ya nəyin kim tərəfindən, nəyin vasitəsilə hansı dəyişikliklərə uğradığını araşdırırlar (nə dəyişildi –obyekt, onun hissələri, vəzifəsi və s.).	Savad təlimi, ana dili
«Biz nəhənglərlik (cırdanlarlıq)» Uşaqlara ölçüdəyişmə, sehrbazların təsiri nəticəsində əmələgələn vəziyyətləri təsvir və təsəvvür etməyi, həll etməyi öyrətmək.	Uşaqlara nəhənglərə (cırdanlara) dönmək təklif olunur. Sonra onları əhatə edən əşyalar, harada gəzdikləri, yatdıqları, nə yedikləri və s. müzakirə olunur. Müzakirə nəticələrinin yekunlarına görə təsviri fəaliyyət məşğələsi keçirmək və ya ölçüsünə görə dəyişilmiş obyektə necə istifadə etmək mümkün olduğu barədə məsələ həll etmək olar. Məsələn:	Təsviri fəaliyyət: rəsm, kiçildilmiş obyektlərin yapılması

	böyük düymələri olan balacalaşdırılmış palto. «Yaxşı-pis» oyunu. (uşaqlar bu dəyişmənin mənfi və müsbət tərəflərini sadalayırlar)	
«Nə böyük oldu, nə kiçik» Uşaqlara ölçüdəyişmə, sehrbazların təsiri nəticəsində əmələ gələn vəziyyətləri təsvir və təsəvvür etməyi, həll etməyi öyrətmək.	Müəllim uşaqlara obyektlərin və onların hissələrinin səhv təsvir olduğu şəkillər təklif edir (kiçik televizor, böyük düymələr). Uşaqlar səhvləri görüb düzəltməlidirlər. Müzakirə nəticələrinin yekunlarına görə təsviri fəaliyyət məşğələsi keçirmək və ya ölçüyə görə dəyişilmiş obyektlə nə etmək mümkün olduğu barədə məsələ həll etmək olar.	Təsviri fəaliyyət: rəsm, kiçildilmiş obyektlərin yapılması
«Hansı sehirbazı dəvət etməlisən?» Uşaqlara problemli situasiyaların həlli üçün ölçüdəyişmə üsullarından istifadə etməyi öyrətmək.	Uşaqların qarşısına problemli bir məsələ qoyulur, uşaqlar isə məsələni həll etmək üçün hansı sehirbazı (böyütmə və ya kiçiltmə) dəvət etmək lazım olduğunu müzakirə edirlər (tez bir yerə çatmaq üçün, divanın altından qələmi götürmək üçün, dondurma yemək üçün və s.) Uşaqlara sərbəst şəkildə problemli situasiyaları təqdim etmək imkanı verilməlidir.	Yaradıcı məsələnin həllinə görə təsviri fəaliyyət.
«Xeyallara dalaq» Ölçüdəyişmə üsulundan istifadə edərək təxəyyülü inkişaf etdirmək. Uşaqları «yaxşı-pis» səviyyəsində qiymətləndirmə aparmağa sövq etmək.	Uşaqların arzu və xeyallarını dinləmək və onları «yaxşı-pis» səviyyəsinə görə qiymətləndirmək. «Mən qarışqa yuvasında yaşamaq üçün, balaca olmaq istərdim», «mənböyümək istərdim» və s.	Təxəyyül etmə nəticələrinə görə təsviri fəaliyyət.
«Tapmaca fikirləş» Uşaqlarda baxılan obyektin ölçüsünün nisbi olduğu haqqında təsəvvürləri möhkəmləndirmək.	Uşaqlar aşağıda verilən və buna bənzər nümunələrdən istifadə edərək tapmacalar tərtib edir: «O ...dən hürdüdü, amma...dən alçaqdır», «O...dən enlidir, amma...dən ensizdir» və s.	Uşaqlar özləri aparıcı rolunda iştirak edə bilirlər.
«Biz böyütmə-kiçiltmə sehrbazlarıyıq» Uşaqlara sərbəst olaraq obyektləri kiçiltməyi və ya böyütməyi, dəyişilmiş obyektin praktik istifadəsini izah etməyi öyrətmək.	Uşaqlar qrup otağında böyütmək və ya kiçiltmək istədiyi əşyaları seçirlər. Sonra hər biri dəyişilmiş obyektin yaxşı və pis tərəflərini, dəyişikliyin müsbət və mənfi cəhətlərini izah edirlər. Dəyişilən obyektə necə istifadə edilməsi haqqında təkliflər irəli sürürlər.	Xəyalətmə nəticələrinə görə təsviri fəaliyyət.

«Dolaşıqlıq» Uşaqlara sərbəst şəkildə obyektin ölçüsünü dəyişməyi öyrətmək.	Uşaqlara iki nağıl qəhrəmanı təklif olunur (böyük və kiçik ölçüdə) və onların ölçülərini (balaca pişik və böyük siçan) dəyişmək və ya əks ölçülərə keçirtmək təklif olunur (bapbalaca qarpız).	Xəyalətmə nəticələrinə görə təsviri fəaliyyət
« Parçalama-birləşdirmə, sehircinin qəribə çevrilişləri» Uşaqlara obyektin tamını və hissələrini müəyyən etməyi və onların yerlərini dəyişməyi öyrətmək.	Müəllim uşaqlara tanış obyektin hissələrinə diqqət yetirmələrini təklif edir. Sonra isə tamın hissə ilə, hissənin də tam ilə əvəz edilməsini tapşırır. Məsələn: televizorun düyməsi, ekranı var, dəyişiklikdən sonra düymə özü obyekt, onun hissəsi isə televizor olacaq. «Yaxşı-pis» oyunu.	Təsviri fəaliyyət: rəsmdə fikirlərin, nəticələrin təsviri.
«Hissənin və ya əlamətin itirilməsi» Uşaqlara obyektin çatışmayan hissəsini və əlamətini təyin etməyi öyrətmək.	Müəllim bir obyektin adını söyləyir. Uşaqlar onun hissələrini və əlamətlərini təyin edirlər. Bundan sonra «itki» elan olunur. Uşaqlar, məsələn, mizin ayağı və ya telefonun düymələri itərsə, nə baş verə biləcəyi haqqında fərziyyələr irəli sürürlər.	Təbiət obyektlərindən və nağıl obrazlarından istifadə etmək münasibdir.
«İtən obyektin hissələrinin vəzifəsinə görə tapmaq» Uşaqlara hər bir obyektin hissəsinin vəzifəsinin olduğunu və birlikdə bir tam vəzifə yerinə yetirdiklərini öyrətmək.	Müəllim hər uşağa bir əşya şəkli verir. Uşaqlar obyektlərini parçalayaraq hər bir hissənin daşdığı vəzifəni özləri üçün qeyd edirlər. Sonra isə obyektin adından danışaraq, onun hər bir «itən» hissəsinin vəzifəsini deyirlər. Digər uşaqlar isə bu vəzifəyə görə hissələri, sonra isə nəyin şəklin olduğunu tapırlar. Məsələn: mizin hissələri: bel, oturacaq, ayaqları. Uşaq: «Mənim söykənən hissəm, üstündə oturan hissəm, dayaq olub yıxılmağa əngəl olan hissəm itib. Nədir mənim hissələrim, bəs mən özüm nəyəm?»	Sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı
«Oyuncaqlar emalatxanası» Obyektin vəzifəsini təyin edərək müxtəlif hissələrin birləşməsindən yeni obyektin yaradılmasını öyrətmək.	Uşaqlara yeni oyuncaq fikirləşmək üçün müxtəlif oyuncaqların hissələri və tullantı materialları təqdim olunur. Uşaqlar yeni fikirləşdikləri oyuncaqla necə işlədiklərini izah edirlər.	Yapma və quraşdırma məşğələlərində kiçik qruplara bölərək keçirtmək məsləhətlidir.

«Canlandırma-daşlaşdırma sehirbazları» Uşaqlara canlandırma-daşlaşdırma sehirbazının köməyi ilə sərbəst obyektləri dəyişdirməyi öyrətmək.	Müəllim uşaqlara canlandırma sehirbazını dəvət edərək hərəkət etməyən əşyaları canlandırmaq, hərəkət edənləri insanlaşdırmaq, insanı isə həmişə hərəkət edən etmək üzrə tapşırıqlar verir. Uşaqlar təbii və süni aləmin obyektlərini seçirlər, çevirmələr edirlər, bunun real həyatda necə olduğu haqqında danışirlər. Fantastik dəyişikliklər edərək uşaqlar qarşılarında duran problemlə məsələləri müzakirə edirlər (qaçan masanın üzərində necə yazmaq olar və s.).	Təsviri fəaliyyət və ya çevirmələrin nəticələrinə görə fantastik nağılların tərtib edilməsi.
«Hər şeyi bacarıram» Uşaqlara obyektin funksiyasını genişləndirməyi, çox funksiyalı etməyi və yeni funksiyanın faydalarını görməyi öyrətmək.	Müəllim uşaqlara süni aləmin bir obyektini təqdim edir. Uşaqlar onun əsas funksiyasını (vəzifəsini) müəyyənləndirirlər. Sonra isə obyektin əsas vəzifəsindən başqa hansı digər vəzifələri yerinə yetirəbiləcəyi haqqında müzakirə edirlər. Məsələn: Qələm - şəkil çəkmək üçündür (əsas vəzifə), digər vəzifələr: say saymaq, bayraqcığın dəstəyi, çadırcığın dayacağı, xətkəş kimi istifadə etmək və s. Uşaqları daha çox maraqlı vəzifələr fikirləşməyə sövq etmək lazımdır.	Sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı

IV. Axtarış sahəsini daraltma bacarığının öyrədilməsi

Oyunun adı, məqsəd	Məzmun	Metodiki tövsiyələr
«Düşünülmüş əşyanı tap» Məkana bələd olmağa, orta, sağ, sol tərəfləri təyin etməyi öyrətmək. Uşaqlara süni aləmin obyektlərini təsnif etməyi öyrətmək.	Müəllim masanın üzərinə bir cərgəyə müxtəlif əşyalar düzür. Uşaqlar müəllimlə bərabər masanın bir tərəfində dururlar. Müəllim bir əşyanı fikrində tutur və uşaqlara onu tapmaq üçün suallar verməyi təklif edir. Amma oyunun bir şərti var: müəllim yalnız «bəli» və ya «xeyr» deməlidir. Əşyaları sadalamaq olmaz. Yalnız axtarış sahəsini daraldan suallar qəbul olunur. Uşaqlar düşünülmüş əşyanı tapmaq üçün aşağıdakı alqoritmə əsasən suallar verməlidirlər: 1.Cərgədə orta əşyanı seçib adlandırmaq. 2.Düşünülmüş obyekt orta obyektdə nisbətən hansı tərəfdə yerləşir. İlk mərhələlərdə axtarışda iştirak etməyən əşyalar yığılıdırılır. 3. Qalan əşyalar arasında orta obyekti seçmək və adlandırmaq. 4.Düşünülmüş obyektin orta obyektdə nisbətən hansı tərəfdə yerləşdiyini təyin etmək. Məsələn: cərgədə oyuncaqlar düzülüb: piramida, top, gəlinçik, təbil, maşın, ayı, dovşan (düşünülmüş oyuncaq – piramida). - O, təbildir? – Xeyr. - O, təbildən sağdadır? –Xeyr (təbildən sağda olan oyuncaqlar yığılıdırılır). - O, topdur? – Xeyr. - O, topdan soldadır? – Bəli. - O, piramidadır? – Bəli.	Məktəbəhazırlıq qruplarında uşaqlara təqribən 20 əşya və ya şəkil təqdim olunur. Əşyalar və ya şəkillər uşaqların yaş xüsusiyyətlərinə uyğun olmalıdır. Əşyalar müstəqil şəkildə uşaqlar tərəfindən seçilə bilər. Sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı məşğələlərində istifadəsi məsləhət görülür.
«Müəyyən rəngdə səthi həndəsi fiquru tap» Uşaqlara «sağ», «sol», «orta» istiqamətləri təyin etməyi, həndəsi fiqurları	Müəllim bir cərgəyə müxtəlif rəngdə həndəsi fiqurları düzür. Uşaqlar müəllim ilə bərabər masanın bir tərəfində dururlar. Müəllim fikrində bir fiqur tutur və uşaqlara onu tapmaq üçün yalnız «bəli»	Oyun üçün nümayiş lentlərindən istifadə olunur. Məktəbəhazırlıq qruplarında müxtəlif rəngdə və çalarlarda

və onların rənglərini düzgün adlandırmağı öyrətmək.	və ya «xeyr» cavabını tələb edən suallar verməyi təklif edir. Uşaqlar fiquru tapmaq üçün aşağıdakı alqoritmə əsasən suallar verirlər: Məsələn: sarı dairə, qırmızı kvadrat, yaşıl üçbucaq, göy trapesiya, narıncı oval, qırmızı dairə, göy oval. - O, göy trapesiyadır? - Xeyr. - O, göy trapesiyadan sağdadır? - Xeyr (göy trapesiyadan sağda olan fiqurlar yığışdırılır). - O, qırmızı kvadratdır? - Xeyr. - O, qırmızı kvadratdan soldadır? - Xeyr. - O, yaşıl üçbucaqdır? - Bəli.	həndəsi fiqur və cisimlər istifadə oluna bilər. Sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı məşğələlərində istifadəsi məsləhət görülür.
---	---	---

Eyni qayda ilə müxtəlif mövzularla bağlı məşğələlər zamanı axtarış sahəsinin daraldılması üsulundan istifadə etmək olar.

Təqribi mövzular:

- həftənin günləri
- fəsillər
- ilin ayları
- ölçülərə görə
- hündürlüyə görə
- uzunluğa görə
- qalınlığa görə
- ədədlər (0-dan 10-a kimi)
- ədədlər (0-dan 20-ə kimi)
- əşyanın, kağızın, masanın üzərində yerləşməsinə görə (sağ ucunda, altında, yaxın, uzaq, üstündəvəs.)
- əlifbanın hərfləri və s.

V. Dialektik xarakter daşıyan əsas əqli əməliyyatların öyrədilməsi

Oyunun adı, məqsəd	Məzmun	Metodiki tövsiyələr
«Saat kəfgiri» Obyektin ziddiyyətli əlamətlərini seçməyi öyrətmək.	Uşaqlar seçilən obyektin müsbət və mənfi əlamətlərini sadalayırlar.	Savad təlimi, ana dili

«Tərsinə» Uşaqları əks mənəli sözləri (antonimləri) tapmaqda məşq etdirmək.	Müəllim söz-təyin təklif edir, uşaq əks mənəli söz deyir. Tapşırığı çətinləşdirmək üçün digər nitq hissələrinə (fel, isim və s.) aid əks mənəli sözləri vermək olar (danışmaq-susmaq, vermək-almaq, açmaq-bağlamaq, tez-asta, çox-az və s.)	Savad təlimi, ana dili
«Pinq-ponq» Uşaqları əksmənəli sözləri (antonimləri) tapmaqda məşq etdirmək.	Uşaq söz deyir, müəllim ona əks mənəli sözə cavab verir. Müəllim «səhv» cavab verdikdə uşaq səhvi düzəltməlidir.	Savad təlimi, ana dili
«Dəyişmələr» Uşaqları hər bir hadisəni «yaxşı-pis» nöqtəyi - nəzərindən izah etməyi öyrətmək.	Müəllim bir hadisə danışır, sonra birinci uşaqlardan onun nə üçün yaxşı olduğunu soruşur. Müəllim sonra həmin hadisəni «pis» qələmə verir. İkinci uşaq bunun niyə yaxşı olduğunu izah edir. Cavab «yaxşı» ya doğru yozulur, üçüncü uşaq bu hadisənin pis tərəfinin necə olduğu barədə danışır. Oyun davam edir.	Savad təlimi, ana dili
«Nə (kim) ola bilər?» Əks əlamətlərin hər ikisinin eyni zamanda aid ola biləcəyi obyektləri tapmağı öyrətmək.	Müəllim soruşur: «Eyni zamanda nə həm yaş, həm də quru ola bilər?» Uşaqlar əks mənəli əlamətləri hər ikisinin eyni zamanda aid ola biləcəyi obyektləri sadalayır və nə zaman belə olabilecəyini izah edirlər (stəkan içi yaş, çölü quru; çəkmə içi quru, çölü nəm)	Savad təlimi, ana dili
«Cırtanları barışdırmaq» Uşaqlara bir əşyanın eyni zamanda ziddiyyətli əlamətlərinin olduğunu izah etməyi öyrətmək.	Müəllim uşaqlara cırtanların mübahisəsində kömək etməyi xahiş edir: Əşya nə vaxt eyni zamanda həm böyük, həm kiçik ola bilər (fəzada parçalanma zamanı və s.)	Savad təlimi, ana dili
«Kim və ya nə istəyirki, əşya belə olsun?» Uşaqlara obyektin əks əlamətlərinin olmasını izah etməyi öyrətmək.	Müəllim uşaqlara şəkil göstərir (ütü) və uşaqlardan nə üçün ütünün isti və ya soyuq olmasını izah etməyi xahiş edir. Kim və ya nə bunu tələb edir? (paltarları ütüləmək üçün ütü isti olmalı, istifadə olunmadığı zaman isə uşağın yanmamağı üçün soyuq olmalıdır).	Savad təlimi, ana dili

«Yaxşı-pisin, az-çoxla dostluğu» Kəmiyyət dəyişikliklərinin keyfiyyət dəyişikliklərinə keçməsi əsasında uşaqlara obyektlər arasında qarşılıqlı əlaqələri və səbəb-nəticə münasibətlərini təyin etməyi öyrətmək.	Müəllimlər uşaqlara hansısa bir obyekt kəmiyyət və onun əsas vəzifəsi nöqtəyi-nəzərindən müzakirə etməyi təklif edir (miqdarın azalması və ya çoxalması obyektin vəzifəsini yerinə yetirməməyinə səbəb olur). Məsələn: evdə 100 ədəd tozsoran, amma elektrik və xalça çatışmazlığı, 100 ədəd tozsoran bütün dünyada özişini tam görə bilməyəcək.	Savad təlimi, ana dili
«Dostlar tap» Uşaqlara obyektlərin vəzifələrini seçməyi və onları funksiyalarına görə müqayisə etməyi öyrətmək.	Aparıcı obyekt adlandırır, vəzifəsini təyin edir, uşaqlar isə eyni vəzifənin nə və ya kim tərəfindən yerinə yetirilməsini sadalayır. Məsələn: təyyarə uçur. Variantlar: quş, kəpənək, vertolyot, arı, yarası və s.	Savad təlimi, ana dili
«Nə artıqdır?» Uşaqlara obyektlərin vəzifələrini seçməyi və onları funksiyalarına görə müqayisə etməyi öyrətmək.	Müəllim uşaqların qarşısına müxtəlif obyektlərin şəkillərini qoyur. Bir şəkil istisna olmaqla, digər şəkillər eyni vəzifəni yerinə yetirirlər. Uşaqlar onu tapmalı və seçimlərini izah etməlidirlər.	Savad təlimi, ana dili
«Nə olacaq ...?», «Nə olardı, əgər...?» Uşaqlara səbəbləri ifadə etməyi və nəticə çıxartmağı öyrətmək.	Uşaqlar iki komandaya bölünürlər. Bir komanda maraqlı sual fikirləşir məsələn: «Yağış kəsmədən yağsa, nə olar?», digər komandanın uşaqları isə tam və qeyri-adi cavab verməlidirlər. Sual verən komanda öz cavabını da deyə bilər. Oyuna qayda qoymaq olar: yalnız müəyyən mövzuda suallar vermək (təbiət, nağıl, ev və s.) və qeyri-adi cavablar vermək.	Savad təlimi, ana dili
«Robinzon Kruzo» Uşaqları obyektlərin ehtiyat detallarını seçməyi öyrətmək. Alınan mənbələrdən istifadə edərək problemli vəziyyətləri həll etmək.	Uşaqlara müəllimin təqdim etdiyi vəziyyətdə seçilmiş obyektin ehtiyat hissələrindən istifadə edərək çıxış yolu tapmaq təklif olunur.	Savad təlimi, ana dili
«Auksion» Obyektin əlavə ehtiyatlarını seçməyi öyrətmək.	Auksiona müxtəlif əşyalar çıxarılır. Uşaqlar növbə ilə onların bütün istifadə mənbələrini sadalayır. Axırncı mümkün olan istifadə vasitəsinə deyən iştirakçı qalib gəlir.	Savad təlimi, ana dili
«Əksini kim (nə) edir?»	Aparıcı obyekt adlandırır. Uşaqlar onun nə üçün lazım olduğunu təyin	Savad təlimi, ana dili

Əks vəzifə yerinə yetirən obyektləri seçməyi öyrətmək.	edirlər. Müəllim əks vəzifələri və onları yerinə yetirə bilən obyektləri adlandırmağı təklif edir (tozsoran: toz yığır, sovurur; əks vəzifə: tozlandırır, hər tərəfə yayır–fontan və ya tozlandırıcı)	
«Çıxış yolu tap» Uşaqlara ziddiyyətlərin həlli yollarını tapmağı öyrətmək.	Müəllim bədii əsərlərdən problemli situasiya seçir və onu həll etməyi təklif edir. Uşaqlar müxtəlif həll yolları təklif edir və daha yaxşı həll yolunu seçirlər və seçimlərini izah edirlər.	Savad təlimi, ana dili
«Nağıldan öyrənirik» Uşaqlara ziddiyyətlərdən istifadə etməyi, həlli yollarını tapmaca və verilən üsullar ilə uyğunlaşdırmağı öyrətmək.	Müəllim problemli situasiya verilən nağıl və ya hekayənin bir hissəsini oxuyur. Uşaqlar birgə və ya kiçik qrup şəklində ziddiyyəti ifadə edirlər və həlli yollarını axtarırlar. Sonra əsər sonuna kimi oxunur. Uşaqlar müəllifin verdiyi həll yollarını təhlil edir, nağıl və ya hekayədə ziddiyyəti həll edən üsulları təyin edirlər.	Savad təlimi, ana dili
«Oynayaq?» Gündəlik həyatda rast gəlinən ziddiyyətli situasiyaları görməyi və həll etməyi öyrətmək.	Müəllim uşaqlara gündəlik həyatdan bir məsələni həll etmək üçün alət və material olmadan <i>əvəzedici vasitələrdən</i> istifadə etməyi təklif edir. Məsələn, quraşdırma zamanı hansısa bir detalı götürmək və uşaqlara onu əvəz edən bir vasitə seçməyi təklif etmək və ya sözsüz öz fikrini çatdırmaq (mimika, jest vasitəsi ilə).	Savad təlimi, ana dili

VI. Sistem əlaqələri qurmağın öyrədilməsi

Oyunun adı, məqsəd	Məzmun	Metodiki tövsiyələr
«Gəldəyişək» Obyektin əsas və əlavə vəzifələri arasında qarşılıqlı əlaqələri təyin etməyi öyrətmək.	Müəllim bir obyekt adlandırır (onu həm göstərmək, həm «Bəli-Xeyr» oynu vasitəsilə və ya tapmaca quraraq vermək olar). Hər bir uşaq bir obyekt düşünür və onun nə bacardığını deyir. Sonra obyektlərin vəzifələri ilə mübadilə aparırlar. Uşaqlar bir-birinə təşəkkür edir və «hədiyyə» olunmuş vəzifəni necə yerinə yetirəcəkləri haqda danışırlar.	Savad təlimi, ana dili, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı

«Tap və adlandır» Verilən əlamətlərə görə əşya və hadisələri tanımaq.	Əvvəl şəkillər vasitəsilə, sonra heç bir əyani vəsait istifadə etmədən «...əlamətləri olan əşyanı adlandır» (keyfiyyətlər: rəng, forma, ölçü sadalanır), «Tap nə haqqında danış...» (fəsillərin təsviri və s.)	Savad təlimi, ana dili, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı
« Tez, cəld cavab ver» Əşyaları formaya, rəngə, ölçüyə görə təsnif etmək bacarığını möhkəmləndirmək.	Müəllim uşaqlarla birgə halaya durur və oyun qaydalarını izah edir: «Oyunda tez cavab vermək lazımdır. Mən topu birinizə atacam və bir rəng deyəcəm, Siz isə qrup otağında o rəngə uyğun olan əşyanı deməlisiniz». Uşaq cavab verəndən sonra özü bir əlamət deyir və topu digər uşağa ötürür. O uşaq yenə bir əşya deyir və sonra bir əlamət və s.	Savad təlimi, ana dili, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı
«Üç əşya de» Bir təsnifat qrupuna aid olan əşyaları tapmağı öyrətmək.	Müəllim hansısa bir təsnifat qrupuna aid ümumiləşdirici bir söz deyir (mebel) və topu uşağa atır. Uşaq bu qrupa aid olan üç əşya adlandırmalıdır (masa, dolab, kreslo).	Savad təlimi, ana dili, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı
«Balıqçı» Heyvanat aləminin nümayəndələrini təsnif etmək bacarığını məşq etdirmək.	Müəllim iplə «gölməçənin» sərhədlərini və «Balıqçılar» yaşayan «evi» qeydedir. Uşaq «evdən» çıxır və deyir: «Mən gedirəm balıq ovuna, bir daban balığı tutacam» və «gölməçəyə» tərəf bir addım atır. Uşaq nə qədər balıq adı desə, o qədər «gölməçəyə» tərəf addım ata biləcək. «Gölməçəyə» tez çatan uşaq qalib elan olunur. Eyni qayda ilə «Ovçu», «Quştutan» («məşə» qeyd olunur) oyunları keçirilir.	Savad təlimi, ana dili, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı, bədən tərbiyəsi
«Balıqlar-quşlar-vəhşi heyvanlar-ev heyvanları» Təbii aləmin obyektlərini təsnif etməkdə məşq etdirmək.	Müəllim uşağa topu atır və deyir: «quş». Topu tutan uşaq bir quş adı deməlidir (məsələn: sərçə). Eyni qayda ilə digər təsnifat qrupları üzrə də oyunlar keçirilir.	Savad təlimi, ana dili, sadə riyazi təsəvvürlərin inkişafı, bədən tərbiyəsi
«Kimvə ya nə daha yaxşı edə bilər?» Uşaqlara hansısa obyektin əsas vəzifəsini daha yaxşı icra edən digər obyektləri tapmağı öyrətmək.	Müəllim süni aləmə aid olan bir obyekt adlandırır (pərdə) və uşaqlara onun nə üçün lazım olduğunu, hansı vəzifə yerinə yetirdiyini deməyi təklif edir (pərdə günəş işığından qoruyur və otağa gözəllik verir). Sonra bu vəzifəni daha yaxşı hansı obyekt icra edə biləcəyi haqqında müzakirələr keçirilir (jalyüz).	Savad təlimi, ana dili

«Bir sözle adlandır» Uşaqlara obyektləri ümumiləşdirərək bir sözle adlandırmağı öyrətmək.	Müəllim bir neçə əşya adı sadalayır, uşaqlar isə onu bir sözle adlandırırlar.	Savad təlimi, ana dili
«Qarışıq dünya» Uşaqlara mənşəyə görə obyektləri ayırmağı öyrətmək.	Müəllimə uşaqlara iki hissəyə bölünmüş «Yer kürəsi modeli» təqdim edir. Bir hissəsi təbii, o biri hissəsi isə süni aləmi təmsil edir. Uşaqlara şəkillər paylanılır. Hər biri öz şəklini hansı tərəfə qoymağı müəyyən edir (çiçək-təbii hissəyə, maşın süni aləmə aid hissəyə).	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Dördüncü artıqdır» Əşyaları hansısa əlamətə görə təsnif etməyi öyrətmək.	Uşaqlara dörd şəkil təqdim olunur: üçü bir növ (alma, armud, banan), biri isə fərqli (badımcın). Uşaq artıq olan şəkli tapıb, öz fikrini izah etməlidir.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Kim diqqətli dir?» Ətraf aləmin obyektlərini təsnif etməyi öyrətmək.	Müəllim eyni növə (qrupa) aid olan sözləri sadalayır. Müəllim sözü səhv deyəndə, uşaqlar əlçalır. Məsələn: "Mən elektrik əşyaları sadalayıram: televizor, tozsoran, ütü, qazan (uşaqlar əlçalır), soyuducu, kompyuter və s.". Uşaqlar oyuna yaxşı bələd olandan sonra aparıcı kimi də iştirak edə bilərlər.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Bu nədən hazırlanıb?» Əşyaları hazırlanmış materiala görə təsnif etmək.	Müəllim oyunda iki çənbər və iki materialdan (taxta, dəmir) bir neçə əşya istifadə edir. Uşaqlar əşyaları hazırlandığı materiala görə çənbərlərə ayırmalıdırlar.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Nədən ibarətdir?» Süni və təbii aləmin obyektlərinin hissələrini təyin etməyi öyrətmək.	Müəllim bir obyekt deyir, uşaqlar isə onun mümkün qədər çox tərkib hissələrini sadalamalıdırlar (məsələn: ağac – kökləri, gövdəsi, budaqları, yarpaqları, qabığı, çiçəkləri, meyvəsi).	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Bu nəyin hissəsidir?» Süni və təbii aləmin obyektlərinin hissələrini təyin etməyi öyrətmək.	Müəllim əşya qrupları üçün ümumi olan bir hissə adlandırır. Uşaqlara əşyaları sadalamaq təklif olunur. Məsələn: hansı obyektlərin ayağı var...(masa, miz, kreslo, divan, kətil, vəs.)	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Əgər bir hissəni götürsək, nə ola bilər?» Verilən obyektin funksional əhəmiyyətli hissəsini seçməyi öyrətmək.	Müəllim obyekt adlandırır, uşaqlar isə onun tərkib hissələrini sadalayırlar. Müəllim bir hissəni «götürür» və uşaqlardan bu halda nə olacağını soruşur.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)

«Nəyi var?» Uşaqlara böyük obyektlərdə xırda olanları tapmağı öyrətmək.	Müəllim uşaqların yaxşı bildiyi bir obyekt adlandırır. Uşaqlar onu hissələrə bölürlər və tam xırda olan hissələrə kimi bölməyi davam etdirirlər. Uşaqlar oyunu yaxşı mənimsədikdən sonra daha çətin sistemləri (bağça, dəmir yolu və s.) təklif etmək olar.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Lift» Hər bir obyektin hissələrinin olduğu, amma eyni zamanda obyektin digər bir obyektin hissəsi olduğu haqqında bilikləri möhkəmləndirmək.	Müəllim bir obyekt adlandırır (ağac). Uşaqlar onun tərkib hissələrini sadalayırlar (liftlə aşağı enirlər). Sonra müəllim sual verir: «Bəs ağac nəyin hissəsidir?» (liftlə yuxarı qalxırlar). Uşaqlar hər obyektin digər daha çətin obyektin bir hissəsi olduğunu anlamalıdırlar.	Oyun şəkillər vasitəsilə də keçirilə bilər. Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət).

VII. Şəkil üzrə nağıletmənin öyrədilməsi

Oyunun adı, məqsəd	Məzmun	Metodiki tövsiyələr
«Başqa cür də» Düşünülən obyektlərə yaxın mənalı (sinonim) sözlər tapmağı öyrətmək.	Müəllim şəkildə bir əşya seçməyi təklif edir. Uşaqlar əşyaya digər yaxın mənalı sözlər tapmağa çalışırlar. Məsələn: it damı- itin evi, yuvası və s.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Canlı şəkillər» Uşaqlara ikiölçülü və üçölçülü fəzaya bələd olması, obyektin yerləşməsi haqqında geniş cümlələr qurmağı öyrətmək.	Müəllim uşaqlara şəkildəki hansısa bir obyektə çevrilməyi, sonra ikiölçülü məkanda öz yerini izah etməyi və üçölçülü məkanda (xalçada) şəkli əks etdirməyi təklif edir. Uşaq öz obyektinin şəkildə təsvir olunan digər obyektlərə qarşı yerini təyin etməli və obyektin yerləşməsi haqqında məntiqi rabitəli nağıl qurmalıdır.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Şəkildəki yerin təsvirinə görə obyekti tap» Uşaqlara şəkildə məkana bələd olmanı öyrətməyi davam etdirmək. Özünə nisbətə qarşı digər obyektlərin yerləşməsini təsvir etməyi öyrətmək.	Müəllim şəkildəki bir obyekti ağılında tutaraq məkanda yerini təsvir edir. Uşaqlar təsvirə görə, düşünülmüş obyekti tapıb, cavablarını izah edirlər.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Görürəm, eşidirəm, iyləri hiss edirəm» Uşaqlara şəkllə baxaraq öz hisslərini təsəvvür etməyi və ifadə etməyi öyrətmək.	Müəllim uşaqlara bir şəkil göstərir (təbiət mənzərəsi -meşə, çəmən, dəniz sahili) və o şəkllə «girməyi» təklif edir. Uşaqlar şəkildəki hansı obyektləri gördüklərini, şəkildə kimin səslərini duyduqlarını, hansı iyləri hissetdiklərini, şəkildəki obyektlərə toxunaraq nə hiss etdiklərini təsəvvür edib nağıl şəklinə ifadə edirlər.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Nə dadlıdır, nə dadsız» Uşaqlara şəkildəki obyekt və insanların nöqtəyi-nəzərindən nəyin dadlı və nəyin dadsız olduğunu ayırd etməyi öyrətmək. Uşaqların qida məhsulları və vasitələri haqqında təsəvvürlərini	Müəllim uşaqlara şəkildəki obyektlər baxımından müəyyən etdikləri dadları sözlə ifadə etməyi və «Mənim üçün nə dadlıdır, nə dadsız» mövzusunda nağıl fikirləşməyi təklif edir.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)

dəqiqləşdirmək. Nitqdə obyektlərin dad xüsusiyyətlərini sözlərlə ifadə etməyə sövq etmək.		
«Zamanı təyin et» Şəkildə zamanı, günün vaxtlarını, ilin fəsillərini təyin etməyi öyrətmək.	Müəllim şəkildə baş verən hadisənin vaxtını, fəslini müəyyən etməyi təklif edir. Uşaqlar vaxtı ona xas olan əlamətləri təsvir edərək sadalayırlar.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Çevrilmələr» Uşaqlara obraza girməyi və səhnələşdirmə elementlərindən istifadə edərək rabitəli nağıl qurmağı öyrətmək.	Müəllim uşaqlara şəkildə hansısa bir obyekt və ya onun hissəsini seçməyi təklif edir. Sonra isə mimika, pantomima, xarakterik səslər vasitəsilə onun səciyyəvi xassələrini obrazlı şəkildə təsvir etməyi tapşırır.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Şekli maraqlı adlandır» Şəklın məzmununun mənasını izah etməkdə yardım edən əqli əməliyyatları öyrətmək. Müxtəlif mühakimə tipli nağıl variantları qurmağı öyrətmək.	Müəllim uşaqlara bir neçə atalar sözü xatırlamağı təklif edir. Sonra atalar sözlərinin mənasını anlayaraq onların əsasında nağıl tərtib edirlər. Müəllim uşaqların mətndəki cümlələrinin məntiqi əlaqələrinə diqqət yetirir. Sonda mühakimə tipli bir nağıl qurulmalıdır.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Tap və canlandır» Uşaqlara şəkildə olan cansız obyektlərə insan xasiyyətinin xüsusiyyət və keyfiyyətlərini vermək və təsviri nağıl qurmağı öyrətmək.	Müəllim uşaqlara şəkildə təsvir olunan cansız obyektləri sadalamağı təklif edir. Uşaqlar obyektləri seçirlər və ona insan xasiyyətinin xüsusiyyət və keyfiyyətlərini verirlər. Sonra isə qabaqcadan təyin edilmiş yerdə seçdikləri qəhrəmanın həyatı haqqında təsviri nağıl qururlar.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)

VIII. Nağıl. Məzmunlu, rabitəli mətnlər qurmağın öyrədilməsi.

Oyunun adı, məqsəd	Məzmun	Metodik tövsiyələr
«Qəhrəmanı tap» Uşaqlara nağılın baş müsbət qəhrəmanını təyin etməyi öyrətmək.	Uşaqlara tanış nağılları (3-4 nağıl) yada salmaq təklif olunur. Nağılın baş qəhrəmanını təyin etmək və nağıl boyu onun hərəkətlərini sadalamaq. Davranışını «yaxşı-pis» nöqtəyindən qiymətləndirmək və baş qəhrəmanın yaxşılıq rəmzi olması haqqında nəticə çıxartmaq.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)

«Köhnə nağıl yeni tərzdə» Uşaqlara tanış olan qəhrəmanın xüsusiyyətlərini dəyişdirmək və onun əhvalatının yeni variantını qoşmağa öyrətmək.	Müəllim uşaqlara nağıl seçib, qəhrəmanını təyin etməyi, onun xarakterik xüsusiyyətlərini sadalamağı təklif edir. Uşaqlara tapşırıq verilir: verilən qəhrəmana yeni xüsusiyyət fikirləşmək. Bunun üçün uşaqlar iki əşya seçirlər və onların xüsusiyyətlərini deyib, qəhrəmana ötürürlər. Sonra isə nağılın yeni mətnini fikirləşirlər.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Nağıl köçüb» Baş verən hadisələr üçün yer və zaman təyin etməyi, tanış nağıl qəhrəmanlarının əhvalatı üçün qeyri-adi yerlər və zaman seçməyi öyrətmək.	Müəllim uşaqlara tanış nağılları və baş verən hadisələrin yer və zamanını yada salmağı təklif edir. Uşaqlar bir nağıl seçməli və onu (qəhrəmanını) başqa bir yerə və zamana köçürməlidirlər. Uşaqlar nağılın süjetinin necə dəyişəcəyini təsvir etməli, rəsm çəkməli və ya sxematik olaraq təsvir etməlidirlər. Məsələn: Biri var idi, biri yox idi, dəniz kənarında bizim vaxtlarda bir nənə və baba yaşayırdı. Qarı nənə nə istəyəcək?	Nağılda təsvir olunan məkan uşaqlara tanış da ola bilər, qeyri-adi də ola bilər (fırçanın ucu)
«Nağılı bitir» Nağıla müxtəlif sonluqlar fikirləşməyi öyrətmək.	Müəllim uşaqlara hansısa bir rəvayət və ya tanış nağılın əvvəlini danışır. Nağıl etmə bütün qəhrəmanların və problemlə situasiyanın üzə çıxmasına kimi davam edir. Sonra uşaqlara nağılı davam etdirmək, yeni sonluq fikirləşmək və sxematik olaraq təsvir etmək təklif olunur.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Yeni nağıl fikirləş» Nağıla müxtəlif sonluqlar fikirləşməyi öyrətmək, tanış nağıla yad bir obyekt daxil etmək.	Müəllim uşaqlara bir neçə nağıl qəhrəmanının təsviri olan şəkillər təqdim edir (nağıl oyuncaqları, masaüstü teatr). Uşaqlar qəhrəmanların hansı nağıldan olduğunu təyin edib, o nağılı növbə ilə danışmağa başlayırlar. Süjet boyunca «birdən» nağıla aiddiyyəti olmayan yeni qəhrəmanlar “peyda” olurlar. Uşaqlar nağılın sonluğunu yeni qəhrəman ilə bitirlər.	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)

«Kitabın köməyi ilə nağıl fikirləşək» Uşaqlara ixtiyari şəkildə seçilən qəhrəmanları və əhvalatları tək bir süjet xətti ilə əlaqələndirməyi öyrətmək. Nağılların kompozisiyası (başlanğıc, sonluq və s.) haqqında təsəvvürləri möhkəmləndirmək, nağıl janrının xüsusiyyətini çatdırmaq bacarığını formalaşdırmaq.	Uşaqları kiçik qruplara bölərək hansısa bir kitabın köməyi ilə nağıl (əhvalat) fikirləşməyi təklif edin. Müəllim uşaqlara sual verir, uşaqlar kitabın səhifələrindəki şəkillərə görə uyğunlaşdırıb onun cavabını verirlər. Uşaqların kitab vasitəsilə tapdıqları cavablar tək bir süjet xəttinə yığılır. Uşaqlar tərtib etdikləri yeni nağılı adlandırır, qiymətləndirir və onu tam şəkildə danışirlər. Nağıl tərtib edərkən təqribi sual zənciri: 1. Biri var idi, biri yox idi ... kim...? 2. O necə idi? (Hansı yaxşılığı edirdi?) 3. Hara gəzməyə getmişdi? (səyahətə) 4. Qarşısına bədəməl kim çıxdı? 5. Mənfi qəhrəman digərlərinə necə pislik edirdi? 6. Qəhrəmanın dostu var idimi? 7. Onun dostu necə biri idi? Baş qəhrəmana necə kömək edə bilirdi? 8. Mənfi qəhrəmanla nə baş verdi? 9. Bizim dostlarımız nə etdilər?	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)
«Səhvi düzəlt» Uşaqlara tanış nağıldakı qəhrəmanları və onlarla bağlı əhvalatların dəyişməsi nəticəsində alınan gülməli (yumoristik) vəziyyətləri başa düşməyi öyrətmək.	Müəllimlər uşaqlara tanış nağılı dinləməyi və səhvə yol verdiyi zaman onu düzəltməyi təklif edir. Müəllim qəhrəmanlarına və əhvalatlara görə tamamilə dəyişilmiş tanış nağılı danışır. Məsələn, «Qoğal»: «Biri var idi, biri yox idi bir baba, bir də nəvəsi var idi. Bir gün nəvə qoğal bişirdi, qoydu qoğalı damın üstünə və s.» Uşaqlar gülürlər və hər cümlədə səhvləri düzəldirlər. Uşaqlar nağılın adını fikirləşirlər.	Dəyişdirilmiş nağılda müəllim cümlələrin sayının və dəyişdiyi obyektin qrupunun eyni olmasına diqqət yetirməlidir.
«Qəribə üçbucaq» üzrə nağıl quraq Müəyyən alqoritmədən istifadə edərək mübahisə tipli nağılın qurulmasını öyrətmək.	«Qəribə üçbucaq»ın köməyi ilə nağıl qurmaq təklif olunur. Əsas alqoritm və misal: 1. Mənfi qəhrəmanın seçimi (Qılıncdı). 2. Müsbət qəhrəmanın seçimi (Təbiət Məlikəsi). 3. Şehirli obyektin seçimi (Şehirli zaman kitabı).	Uydurmanın nəticəsi səmərəli fəaliyyətdir.

	4. Şehirli obyekti əldə etmək üçün mənfi qəhrəmanın mübarizəsi. 5. Müsbət qəhrəmana dostlarının köməyi (təbii aləmin bütün sakinləri). 6. Şərin cəzalandırılması (Şehirli zaman kitabı xeyrxahlıq etdiyi zaman Qılıncdışın həyatını dayandırdı və o zamandan etibarən o, yaxşı işlər görməyə başladı). 7. Nağılı adlandırmaq.	
«Şehirli nağıl quraq» Rabitəli məntiqi mətn yaratmaq məqsədilə nümunəvi xəyalətmə üsullarından istifadə.	Müəllim uşaqlara hansı sehirbazları tanıdıqlarını soruşur. Hansısa birsehirbazın seçimi. Uşaqlara real bir situasiyanı təsvir edərək, Şehirbazı dəvət edib onu dəyişdirmək. Şehirli nağılın qurulmasının əsas alqoritmi: 1. Hansısa bir reallığın təsviri verilir (meşə). 2. Bir sehir seçilir (Əksi-sehrbaz). 3. Reallığın sətir-sətir dəyişməsi başverir. 4. Mətn yığılır və danışılır (hər şey tərsinə olan qərribə meşə). 5. Reallığın dəyişməsinin səbəbi göstərilir (bizi gələcək meşəyə aparan zaman maşını). 6. Nağıl adlandırılır («Gələcəyin meşəsi»).	Uydurmanın nəticələrinə görə səmərəli fəaliyyət.
«Əşyaların danışdığı əhvalat» Cansız obyektləri insanlaşdırma əsasında uşaqlara əxlaqi-etik nağıllar fikirləşməyi öyrətmək.	Əxlaqi-etik nağılın qurulmasının əsas alqoritmi və misal: 1. İnsanın iştirakı olmadan hansısa əşyavi reallığı gözdən keçirmək təklif olunur (çantavəicindəki obyektlər). 2. Real obyektlərə insanx asiyyətinin əlamətlərini vermək (çoxdanışan Qələmdan, müdrik Əlifba, laqeyd Gündəlik və s.). 3. Təsadüfün peyda olması (çantanın içinə qeyri-adi bir obyekt düşdü, çantadan çıxabilmir, məsələn, quş). 4. Bu yerdə (çantada) olan hər bir qəhrəmanın təsadüfə necə qəbul etdiyi (uşaqlar rolları paylaşdırır və hər bir qəhrəmanın adından monoloq qururlar). 5. Müdriklik qalib gəlir, çünki həyatı məsləhətlər verir (Qələmdan üçün:	Savad təlimi, ana dili, ətraf aləmlə tanışlıq (ictimai həyat və təbiət)

	«Gülmə və özgələrin bədbəxtliyindən danışma», Gündəlik üçün: «Laqəydlik yaxşılığa gətirməz» və s.) 6. Nağıl adlandırılır.	
--	---	--

Məktəb şəraitinə uyğunlaşmaq üçün uşağa necə kömək etmək olar?

Uşağa məktəb şəraitinə uyğunlaşmağa yardım etmək üçün ilkin olaraq onda həyata, məktəb fəaliyyətinə, təlim prosesinin bütün iştirakçılarna (uşaq-müəllim-valideyn) müsbət münasibət oyatmaq lazımdır. Təlim fəaliyyəti uşaqlara sevinc gətirəndə, mənfi hisslər oyatmayanda, uşaqlar özlərini sevgi və diqqətdən məhrum olunmuş kimi hiss etməyəndə, məktəb onlar üçün problem yaratmır, əksinə, onlar oxumağa, yeni əlaqələr yaratmağa, yenilik kəşf etməyə can atırlar. Məktəbə qədəm qoyan hər bir uşağın emosional və mənəvi dəstəyə ehtiyacı var. Uşaqları təlimdə və davranışlarında olan hər bir nailiyyət və xoş niyyətə görə tərifləmək, rəğbətləndirmək lazımdır.

Tövsiyələr:

Hər bir halda uşağın fəaliyyətinin normal nəticələrini standartlarla, yəni məktəb proqramının qoyduğu tələblərlə və ya daha uğurlu uşağın nailiyyətləri ilə müqayisə etməyin. Təbii ki, ən yaxşısı uşağı ümumiyyətlə digər uşaqlarla müqayisə etməməkdir. Uşağı yalnız onun öz nailiyyətləri ilə müqayisə etmək olar. Əgər o, dünən 3, bu gün isə 2 səhv edibse, bu halı mütləq uğur kimi qiymətləndirmək lazımdır. Səmimi dəstək və özünəinamın yaradılması uşağın nailiyyət qazanmasına yardım edən mühüm amillərdir.

Valideyn və müəllimlər səbirlə uşağın nailiyyət gözləməlidirlər, çünki məhz həddindən artıq yüksək tələblər uşağın onların öhdəsindən gələ bilməyəcəyi həyəcanının artmasına səbəb ola bilər.

Böyük uşaqlara aldıkları qiymətlərə görə yox, şəxsiyyətlərinə görə onları sevdiklərini hiss etdirməlidirlər. Qoyulan yüksək tələblər və artan təzyiq uşaqlarda aydın ifadə olunan mənfi demonstrativ davranışda özünü əks etdirə bilər. Bu hallar uşaq həyatında diqqət və sevginin az olduğundan əmələ gəlir.

Böyük uşaqların məktəbə qədəm qoymalarının ilk dövründə qarşılaşdıqları çətinlikləri öyrənib onlara yardım etməyə çalışmalıdırlar. Məktəbə gedərkən uşağın daxili şagird mövqeyi formalaşmağa başlayır. Uşaqlar tamamilə yeni, onlara tanış olmayan fəaliyyət növlərinə yiyələnirlər. Onlar yeni qaydalarla tanış olub, onlara riayət etməyi öyrənməlidirlər. Bundan sonra uşaq artıq onun fəaliyyətinin nəticələrinin qiymətləndiriləcəyini bilir. Qeyd olunduğu kimi, uşaq orqanizminə yükləmələr artır. Bütün bu amillər uşağın həyəcan, narahatlıq və stresin yaranmasına səbəb olur.

Məktəbəqədər müəssisələrə getməyən uşaqların vəziyyətini nəzərə alsaq, onların məktəbə uyğunlaşması daha çətin və əziyyətlidir. Buna görə vəsaitdə uşaqların uyğunlaşdırma dövrünü yüngülləşdirmək və asanlaşdırmaq üçün müəllimlərə uşaqlarla oyun şəklində aparılması üçün silsilə məşğələlər verilib. Nəyə görə məhz oyun şəklində?

Yeni məktəbinin həyatının əksər hissəsi oyunla bağlıdır. Oyun bu yaş dövründə insanın bütün sonrakı həyatı boyu lazım olan fiziki və psixi inkişafını təmin edir. İnsanın cəmiyyətin üzvü olması üçün lazım olan düşünmək, ünsiyyətə girmək, davranışı idarə edə bilmək, ətraf aləmi qavramaq və s. keyfiyyətlərin əsası məktəbəqədər yaş dövründə

oyun prosesində qoyulur. Onlar üçün oyun ətraf mühiti qavramaq və dərk etmək vasitələrindən biridir. Oyun vasitəsi ilə uşaqlar onları əhatə edən əşyaları istifadə etməyi, insan münasibətlərini, öz həmyaşıdları ilə ünsiyyət qurmağı öyrənirlər. Vəsaitdəki məşğələlər uşaqların məktəb təlimində lazım olan əsas psixoloji proseslərin (diqqət, yaddaş, nitq, təxəyyül və s.), kollektivdə qarşılıqlı münasibətlər qurmaq bacarıqlarının inkişafına yönəlib. Həmyaşıdları arasında uşaq daha tez onu əhatə edən mühitə uyğunlaşır, özünə dost taparaq onunla fikirlərini, maraqlarını bölüşür.

Məktəb mühitinə uğurlu adaptasiya prosesində ailənin rolu

Uşağın məktəb təliminə hazırlanması və uğurla uyğunlaşmasında valideynlərin, ailənin, məktəbəqədər təhsil müəssisələrinin, yoxsa müəllimin rolunun daha mühüm olması sualı həmişə mübahisə mövzusu olmuşdur. Mütəxəssislərin fikrincə, hətta ən yaxşı təhsil müəssisəsi belə, ailə və ailə tərbiyəsini tam olaraq əvəz edə bilməz. Müəllimlər uşağa bir çox şey öyrədə bilər, amma bunun üçün diqqət formalaşdırmaq, uşağın fikrini cəmləşdirə bilmək lazımdır, bu isə o qədər də asan iş deyil.

Məktəbəqədər uşaqlarda davranışın ixtiyari formaları kifayət qədər inkişaf etməyib, onlar öz diqqət və fəaliyyətlərini idarə edə bilmirlər. Belə şəraitdə öyrətmək və öyrənmək çox çətin olur. Məktəbdə tədris prosesi uşağdan xüsusi diqqət tələb edir. Uşaq dərstdə sakit oturub qulaq asmalı, ona deyilənləri yadda saxlamalıdır.

Davranışın ixtiyariliyi bütün məktəbəqədər dövr ərzində uşağın həyatının müxtəlif aspektlərində (böyüklərin tələblərinə əməl etməkdə, davranış qaydalarına riayət etməkdə, ümumi intizamda və s.) inkişaf etməlidir. Əgər uşaq məktəbə qədəm qoyarkən öz fəaliyyət və davranışını ixtiyari idarə edə bilmirsə, demək inkişafının ilk mərhələlərində onun tərbiyəsində valideynlər səhvlər buraxmışlar. Ola bilər ki, uşağı ya həddən artıq çox əzizləyirdilər, ya həddən artıq sərt davranıb sərbəstliyini məhdudlaşdırırdılar. Belə təqdirdə, uşaq sərbəst olaraq heç vaxt, hətta ən gözəl şəraitdə də olsa, öz hərəkət və davranışını idarə etməyi öyrənmə bilməyəcək. Bütün bunları o, yalnız böyüklərlə ünsiyyət və birgə fəaliyyət zamanı əldə edə biləcək.

Adətən, valideynlər uşağda oxumaq həvəsini oyandırmağın vacibliyi haqqında fikirləşmirlər. Uşaq üçün artıq böyüməsi və məktəbəhazırlıq zamanının gəlməsi faktının qəbul edilməsi çox vacibdir. Məktəb əşyalarının alınması, dərs yerinin hazırlanması və digər xarici atributlar bu mövqeyi onda möhkəmləndirir.

Uşağda, eyni zamanda təhsilin idraki motivlərini də (çox şey bilmək, yeni biliklər əldə etmək, yazmaq, oxumaq həvəsi) inkişaf etdirmək lazımdır. Belə formalaşma haqqında valideynlər öncədən fikirləşməlidirlər. Hərdən məktəblilərin təhsilə həvəssiz olduqları və ya heç təhsil almaq istəmədikləri müşahidə olunur. Bu hal uşağın məktəbə hazır olmadığını hiss edən və onu gələcək təlimin çətinlikləri ilə qorxudan valideynin səhv yanaşmasından irəli gələ bilər. Valideynlər uşaqlarda rəğbətləndirici və həvəsləndirici sözlərlə ("Məktəbdə təlim asan iş deyil, amma səy göstərdikdə bütün çətinlikləri aşmaq olar", "Çox bilmək və bacarmaq nə gözəldir!" və s.) məktəbə həvəs yaratmalıdırlar.

Uşaq məktəbə getmədən valideynlər onun əlavə öhdəliklərini nəzərə alaraq, uşağın yorulmaması üçün gün rejimini elə tərtib etməlidirlər ki, həm uşaq öz maraq və məşğuliyyətlərindən imtina etməsin, həm də dincəlməyə vaxtı olsun.

Hər bir uşaq fərqli və ona münasibət də fərdi olduğu kimi, ailələrin də maddi, mənəvi və ümumi səviyyəsi fərqlidir. Müəyyən valideynlər ilk günlərdə uşağa yardım məqsədilə onun bəzi vəzifələrini öz üzərlərinə götürməyə hazır olduqlarını nümayiş etdirirlər. Amma bu cür davranış yanlışdır, valideynlər ilk anlardan uşağa onun yeni və şəxsi vəzifələrini bildirməlidirlər. Uşaq üzərinə düşən vəzifələrin icrasına hazırdırsa, gələcək təlim əməyinə də lazımı şəkildə hazırlanacaqdır.

Uşaqların qarşılaşdığı növbəti problem – məktəbdə qoyulan qayda və qanunlara mütləq riayət etməkdir. Belə qaydaların sayı çoxdur. Bu qaydalar uşaqların həm müstəqil, həm sinif şəklində səmərəli işləmələri üçündür və adətən, ictimai yönüdür (hamıya səmərəli şəkildə işləmək imkanı verilir). Qaydalara riayət etməklə uşaq sinifdəki fəaliyyətə öz münasibətini bildirir. Burada təlimin vacib tərbiyəvi rolu hər kəsdən sinif fəaliyyətinə (kollektive) müəyyən münasibət tələb etməsindədir.

Valideynlər müəllimlərlə birgə uşağa bu qaydalara riayət etməyə yardım edə bilər. Bunun üçün onlar qaydalara riayətin hər kəs üçün vacib olduğunu anladaraq qaydaları birlikdə müzakirə etməli və uşağın onları dərk etməsinə, başa düşməsinə nail olmalıdırlar. Kiçik yaşlı məktəblilərə aydınlaşdırılmalıdır ki, tələblərə ciddi yanaşmaq lazımdır, amma tələblər hörmətlə və dostcasına ifadə olunmalıdır. Qaydalara riayət uşaqdan kifayət qədər özünüidarəetmə və müstəqil olmağı tələb edir. Qeyd etmişdik ki, hər bir uşaq fərdir. Bu səbəbdən də bəziləri artıq məktəbin ilk günlərindən sərbəstlik nümayiş etdirir, digərləri yalnız xatırlatdıqda vəzifələrini yerinə yetirir, üçüncülərə isə göstərmək lazımdır və onlar böyüyü təqlid edərək hərəkət edəcək, dördüncüsünə isə vəzifələrin öhdəsindən gəlmək çətin olduğu üçün o, böyükklərlə birgə qayda-qanunlara əməl edəcək. Tədricən uşaq bu bacarıqlara yiyələndikcə, ona nəzarət edən valideyn bu işdə öz iştirakını azaltmalıdır. Gün rejiminə riayət etmək, öz əşyalarını təmiz və səliqəli saxlamaq kimi məsələlərdə böyükklər uşaqlara nümunə olmalıdırlar.

Uşaq inkişaf etdikcə onun müstəqil fəaliyyət dairəsi artır. Hər bir yaş dövründə yalnız böyükklərin iştirakı ilə öhdəsindən gələ biləcəyi və ya heç edə bilməyəcəyi məhdud fəaliyyət dairəsi mövcuddur. Beləliklə, uşaq bu gün ana və ata ilə etdiklərini sabah sərbəst etmək iqtidarında olacaq. Uşağın fəaliyyət dairəsi – “qızıl ehtiyatı” – yaxın gələcəyə olan potensialdır. Valideynin məşğulluğundan asılı olaraq uşaqların birində bu dairə geniş, digərində isə məhduddur. Beləliklə, tez-tez sərbəst buraxılan uşaq özünü inamlı, uğurlu hiss edərək daha tez inkişaf edəcək. Uşaq üçün çətin olan zamanlarda, müəyyən işin öhdəsindən gələ bilməyəndə onu öz problemi ilə tərk qoymaq isə doğru deyil. Bu halda uşaqda öz gücünə inamsızlıq, uğursuzluq hissi oyanar və gələcəkdə özünü aşağı qiymətləndirməsinə səbəb olar.

Əgər uşaq valideynlərin yardımını qəbul etməyə hazırdsa, valideynlər aşağıdakıları yadda saxlamalıdırlar:

- * Valideyn yalnız uşağın bacarmadığını öz üzərinə götürməli, digər hallarda isə ona sərbəstlik verməlidir;
- * Uşaq yeni hərəkətləri mənimsədikcə onları tədricən uşağın öz öhdəsinə buraxmalı;

Şagird olmaq yolunda uşağa yardım edəcək əsas şərtlər: uşağa və onun uğuruna inam, uşağa qarşı sevgi, onun həyatının təşkili, qaydalara riayət etmək bacarığı, sərbəst olmaq.

Valideynlər unutmamalıdır ki, həddindən artıq qayğı uşaqların utancaq və əsəbi olmaları ilə nəticələnir. Xeyirxahlıq şəraitində böyümüş uşaq isə cəmiyyətə daha tez alışır.

Valideynlər nəzərə almalıdır ki, oxumaq, yazmaq, saymaq bacarıqları uşaqların məktəb hazırlığında o qədər də əhəmiyyət kəsb etmir. Əsas məsələ məktəbəqədər dövr ərzində uşağın məzmunlu və hərtərəfli həyatı üçün şərait yaratmaq, ona müxtəlif mədəni-mənəvi dəyərlər qazandıraraq məktəb mühitinə rahat uyğunlaşması üçün lazımi bilik və bacarıqları formalaşdırmaqdır.

Səmərəli ünsiyyət qaydaları

Səmərəli ünsiyyət insanın özünə və ünsiyyət qurduğu insanlara müsbət münasibətdən başlayır. Şəxsiyyətlərarası münasibətlərdə çox sayda ünsiyyətqurma yolları var və onların hər biri müsahibinə müxtəlif təsir göstərir.

1. “Mən yaxşıyam, sən pissən”. Belə münasibətlər əsəbi mühit yaradır və insanları bir- birindən ayırır. Aşağıdakı formalarda təzahür edən bu ünsiyyət yolu qeyri-səmərəlidir: “Mən sənin üçün hər şey edirəm, bəs sən...”, “Sən naşükürsən”. Belə münasibətlər uşağı alçaldır və heç bir müsbət nəticəyə gətirmir.

2. “Mən pisəm, sən yaxşısan”. Belə ünsiyyət adekvat özüqiymətləndirmənin olmamasını göstərir və həmsöhbəti zalım, zülmkar vəziyyətinə qoyur. Bu vəziyyət mənfi xarakter daşıyır və əməkdaşlıq etməkdən çəkindirir. “Mənim vaxtımda sən qədər imkanlarım yox idi”, “Sən belə rahat olasan deyə mən həyatda çox şeydən imtina etmişəm” ifadələri yaxşı nəticəyə gətirmir.

3. “Mən pisəm, sən də pissən” – münasibətləri destruktivdir. “Mən bu dünyada nə gün gördüm ki, sən nə gün görəsən...” ifadələri uşaqlarda inamsızlıq, depressiya, bədgümanlıq formalaşdırır.

4. “Mən yaxşıyam, sən də yaxşısan” – ünsiyyət forması həmsöhbətlər arasında bərabərhüquqlu münasibət yaradır. “Mən səndən razıyam...”, “Sən mənə çox kömək etdin, sənsiz mən bacarmazdım” ifadələri müsbət atmosfer yaradır.

Psixopedaqoji qiymətləndirmənin mahiyyəti

Hər bir təhsil və tədris prosesinin səmərəli olmaqla mənalı və məqsədyönlü olması uşaqların fərdi ehtiyaclarına, onların tələbat və maraqlarına cavab verməsindədir. Bunu nəzərə alaraq, hər bir təhsil prosesinin planlaşdırılması, təşkili, həyata keçirilməsi və qiymətləndirilməsinin başlanğıc nöqtəsi uşağın bilik səviyyəsi olmalıdır.

Uşaq şəxsiyyətinin hərtərəfli öyrənilməsi təlim-tərbiyə prosesinin səmərəli təşkili baxımından problem olaraq qalır və təlim prosesində şəxsiyyətyönlü yanaşma kimi ifadə olunur.

Uşaq haqqında biliklər yalnız bizdə olan məlumatdan ibarət deyil. Müəllim hər uşaq haqqında müəyyən məlumata sahib ola bilər, amma uşaq şəxsiyyəti haqqında bilikləri məhz şüurlu və məqsədyönlü yanaşaraq əldə edə bilər. Bu baxımdan da hər bir müəllim qarşısına: “Mən uşaq haqqında nə bilirəm və bu məlumat nə dərəcədə əhəmiyyətlidir?” sualını qoymalıdır.

Uşaqla daha çox vaxt keçirən valideyn və müəllimlər onu hamıdan daha yaxşı tanıdığı üçün fərqli qiymətləndirməyə də qadirdirlər. Uşağı tanımaq:

- * ona özünü dərk etməyə yardıma,
- * valideynlərlə aralarında daha yaxın, mehriban münasibətlərin qurulmasına,
- * müəllimlərə isə uşağa istənilən anda lazımi dəstəyi verməyə imkan yaradır.

Psixopedaqoji qiymətləndirmənin prinsip və meyarları

Uşaq haqqında psixopedaqoji informasiyaya malik olmaq – onun xasiyyət və xüsusiyyətlərinin qəbul olunmasını nəzərdə tutur. Bu bilik, sadəcə, uşaq haqqında məlumatın əldə olunması ilə kifayətlənmir, eyni zamanda məlumatın dəqiq təhlili, mühüm məqamların və uşağın psixoloji profilinin xarakterik xüsusiyyətlərinin seçilməsini də nəzərdə tutur.

Uşağın qiymətləndirilməsinin daha dəqiq və ətraflı olması üçün o, müəyyən tələblərə cavab verməlidir. Uşağın psixikasına təsir edən fiziki, fizioloji, psixoloji, ictimai və mədəni amilləri nəzərə almaq lazımdır. İdraki və qiymətləndirici fəaliyyət qeyd olunan amillərin qarşılıqlı əlaqəsi əsasında formalaşan hər bir uşağın fərdiliyinin qəbul olunması nəticəsində qurulmalıdır. Uşaq şəxsiyyətinin inkişaf meyilləri yalnız müəyyən mikroqruplar və ictimai münasibətlər çərçivəsində öyrənilə bilər. Qiymətləndirmə uşağın inkişaf etməsinə yardım və dəstəyə yönəlməlidir.

Qiymətləndirmə uşaqları kateqoriyalara bölmək məqsədi daşımamalıdır. Qiymətləndirmədən aşağıdakı nəticələri çıxarmaq olmaz: “Bu uşaq nə bacarır ki? Onun heç bir qabiliyyəti yoxdur”. Eyni ilə uşaqları inkişaf səviyyələrinə və ya müəyyən təhsil proqramlarına görə də fərqləndirmək olmaz.

Psixopedaqoji qiymətləndirmənin əsas məqsədi uşaqlara yenilik kəşf etməkdə yardım, ətraf mühitdə doğruya istiqamətləndirməyə və özlərini dərk etməkdə dəstək olmaqdır.

Qiymətləndirmə uşağın davranışına anlayışlı olmağı nəzərdə tutur, bu isə öz növbəsində ona qarşı səmərəli psixopedaqoji təsir üsullarının tapılmasına imkan yaradır.

Qiymətləndirmə aşağıdakı tələblərə əsasən aparılmalıdır:

- Qiymətləndirmə uşaqlarda mənfi hisslər oyatmadan, onun özünəinamını və irəli getmək söylərini möhkəmləndirərək müsbət emosional şəraitdə aparılmalıdır.
- Qiymətləndirmənin obyektı uşağın hərəkət və davranışları, müəyyən şəraitdəki fəaliyyətinin nəticələri olmalı, uşağın şəxsiyyətinə yönəlməməli, ona sevgi və hörmət bəslənməsini təmin etməlidir.
- Uşaqlar özlərinin və yoldaşlarının nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi prosesində iştirak etməlidir.
- Bir uşağın inkişaf səviyyəsinin nəticələri digər uşağın inkişaf nəticələri ilə müqayisə olunmamalıdır.
- Uşağın mövcud və əvvəlki nəticələri arasında müqayisə aparılmalıdır. Uşağın müəyyən vaxt ərzində qazandığı şəxsi nailiyyətlərinə aid qiymətləndirmənin nəticələri müqayisə olunur.
- Müəllim hər bir uşağı nəzərə alaraq nailiyyətlərini izləyib dəstəkləməlidir.
- Uşaq inkişafı haqqında məlumatı müəllim və uşaq münasibətləri arasında yaranan cari problemlərin həlli yolunda istifadə etmək düzgün deyil.
- Qiymətləndirmənin nəticələri uşağın emosional vəziyyətinə təsir etməməlidir.
- Müəllim ünsiyyətdə “Bu pisdir, bu yaxşıdır”, “Bax bunu yaxşı edirsən, bunu isə pis”, “Sənin yaşında çox şey bilmək lazımdır”, “Sən nə bilirsən ki, Aydına bax” və s. bu kimi ifadələrdən çəkinməlidir.

- Hər uşağın şəxsi, təkrarolunmaz inkişaf yoluna haqqı var!

Uşağın inkişaf səviyyəsi haqqında məlumat (xüsusilə mənfi məlumat) gizli olmalıdır və yalnız onun valideynləri və ya maraqlı şəxslərə bildirilməlidir. Əldə olunan məlumat əsasında müəllim uşağa yardım etmək üçün valideynlərə tövsiyələr işləyib təqdim etməlidir (məsələn, uşağa bir şeyi asanlıqla necə başa salmaq, fəaliyyətə necə maraq yaratmaq, məlumat toplamaq, axtarmaq və s.). Hər bir uşağın başlanğıc nöqtəsi özü olmalı, onun normal inkişafı onun şəxsi xüsusiyyətləri və inkişafının gedişatından asılıdır. Hər bir uşağın maraqları, qabiliyyətləri, xasiyyət və digər amillər onun inkişaf yolunu təyin edir və digər uşaqlardan fərqli edərək şəxsiyyət kimi formalaşmasına imkan yaradır.

Müəllim təlim, oyun fəaliyyəti zamanı uşaqların davranış və hərəkətlərini müşahidə edir, yaranan problemləri (marağın olmaması, kədərli və ya sevincli olması, tərifə reaksiyası və s.) müəyyən edir. Müşahidə prosesi elə aparılmalıdır ki, uşaqlar izləndiklərini hiss etməsinlər.

Uşağın inkişaf səviyyəsi haqqında hərtərəfli təsəvvür əldə etmək üçün yalnız bir inkişaf sahəsini (əqli, nitqi, emosional, ictimai, fiziki, yaradıcı və s.) müşahidə etmək azdır. Müəllim uşağın bütün inkişaf sahələrini qiymətləndirməli, alınan məlumatları əlaqəli təhlil etməli və uşaq şəxsiyyətilə onların uyğunluğunu təyin etməlidir.

Məktəbəhazırlıq qruplarında işləyən müəllimlərə tövsiyələr

1. Qarşılıqlı əlaqələr

1.1. Müəllim uşaqlarla dostcasına və hörmətlə qarşılıqlı əlaqələr qurur və bununla da hər bir uşağın inkişafını dəstəkləyir.

Uşaqlara gülümsəyin, mimika və jestlər dilində qayğınızı nümayiş etdirin. Uşaqlarla göz kontaktı yaradın; onlarla söhbət etmək üçün əyilin, onlarla birlikdə oturun. Uşağın əlinə, kürəyinə dostcasına toxunmaqla (ehtiyatlı olun, bəzi uşaqlar bunu xoşlamırlar) rəğbətinizi bildirin.

Məşğələ zamanı uşaqları müşahidə etməklə, verdikləri sualları təhlil etməklə onların necə düşündüklərini öyrənin. Uşaqlarla onlara uyğun səviyyədə danışın: onlarla körpə kimi danışmayın, körpəyə bəslədiyiniz münasibəti bəsləməyin. Uşaqların köməyə, dəstəyə ehtiyacları olduqlarını hiss edin və situasiyaya müdaxilə edin, ancaq uşaqların əvəzinə onların görə biləcəkləri işi yerinə yetirməyin.

Uşaqlarla söhbətə başlamaq üçün onlara açıq suallar verin. Uşaqları söylədiklərini detallarına qədər açıqlamağa, xülasə etməyə, düşünməyə və hipotezlər irəli sürməyə təhrik edin. Uşaqların hər birinin maraqlarını anlayın; bu maraqlardan istifadə etməklə uşaqları təlimə və yeni düşüncələrə istiqamətləndirin. Hər bir uşağın sürətinə uyğunlaşın. Emosional dəstəyə ehtiyacı olan uşaqları ovundurun və onlar üçün elə üsullar tapın ki, bu üsulların köməyiylə onlar özləri-özlərinə yardım edə bilsinlər. Yeknəsək, yorucu məşğələlər zamanı çeviklik göstərin. Uşaq hər hansı bir işi görmək istəmirsə və bu işi başqa bir vaxt, başqa şəkildə yerinə yetirmək üçün imkan axtarırsa və ya bu işi görməkdən, ümumiyyətlə, imtina edirsə, onun arzusuna hörmət edin. Uşaqları vəzifələrin, qaydaların işlənib hazırlanmasına cəlb edin. Uşaqları həvəsləndirin ki, bir-birilərinə nə isə öyrətsinlər. Onlara imkan verin ki, öz işlərinin nəticələrini nümayiş etdirdirsinlər və ya uğurlarını başqaları ilə müzakirə

etsinlər (məsələn, sinifdə “müəllif kürsüsü”ndən istifadə edin). Uşaqların hər hansı təşəbbüsünü dəstəkləyin.

Uşaqların hamısının bir-biriləri ilə qarşılıqlı ünsiyyətdə olmaları üçün “fikirləşin–cütləşin – müzakirə edin” kimi “kooperativ” təlim metodlarından hətta böyük qrupla işləyərkən də istifadə edin. Uşaqları məqsədə nail olmaq üçün birgə işin tələb olduğu məşğələlərə cəlb edin. Uşaqlara xoşagəlməz davranış (özünün və ya yoldaşının) haqqında düşünmələri üçün imkan verin və nəyin yaxşı, nəyin pis, nəyin dəyişilməli olması haqda müzakirə aparın. Hər hansı bir uşağın kollektivdən kənarlaşdırılmasına müdaxilə edin, bu uşağın qrupa qayıtması üçün kənarlaşdırılan, həmçinin kənarlaşdırılanlarla işləyin. Hüquq və vəzifələr, ehtiyac və arzu arasındakı fərqi uşaqlara başa salın. “Kooperativ”, başqa sözlə, uşaqların bir-biri ilə ünsiyyət yaratmalı olduqları məşğələlər təşkil edin.

Uşağın mülahizəsində dil formalarına düzəliş etməyin, ancaq bu mülahizəni başqa şəkildə düzgün ifadə edin.

1.2. Müəllim uşaqların inkişafına və təliminə yardım göstərmək üçün digər şəxslərlə məqsədyönlü qarşılıqlı ünsiyyətdə olur.

Həmişə insanlarla hörmətlə danışın və başqalarına qarşı fikrinizi ehtiramla bildirin. Sinifdəki uşaqları tanış edə biləcəyiniz maraqlı insanları arayın. Digər insanların ideyalarını, əməyini necə dəyərləndirdiyinizi göstərin. Bütün insanlarla qəbul edilmiş etik normalara uyğun rəftar edin.

Digər müəllimləri və rəhbərliyi müşahidə üçün, həmkarlarınızı isə birgə iş üçün məşğələlərinizə dəvət edin.

2. Ailə

2.1 Müəllim valideynlərlə partnyorluq əlaqələri yaradır.

Onları cəlb etmənin uşaqlar üçün nə qədər vacib olduğunu ailələrə bildirin. Onların məktəbin həyatında necə iştirak etmək istədiklərini müəyyənləşdirmək üçün anket sorğusundan istifadə edin. Uşaqlarla birlikdə gördükləri işlərə görə valideynlərə təşəkkür məktubları yazın.

Ailə üzvlərinin öz övladlarının inkişafını izləyə bilmələri üçün uşaqların portfoliosu və yazılı hesabatlar kimi alətlərdən istifadə edin. Uşağın uğurlarını, eləcə də, qayğı və problemlərini bölüşmək üçün ailə və müəllimin görüşünü planlaşdırın. Birgə düşünmək, problemin həll yolunu tapmaq və sonrakı fəaliyyətlərlə bağlı qərarlar qəbul etmək üçün ailə üzvlərini də bunu etməyə həvəsləndirin.

Ailələrin ehtiyacları və gözləntiləri haqda informasiya toplayın. Uşaqların evdəki, həmçinin məktəbə gəlməmişdən əvvəlki həyatı təcrübələri haqda məlumat toplayın. Ailə üzvləri ilə uşağın evdəki məşğuliyyəti, onun sevimli məşğələləri, xüsusi maraqları, oyuncaqları, kitabları, oyunları, onun həyatındakı vacib insanlar, onların qeyd etdikləri bayramlar haqda danışın.

Valideynlər üçün “açıq qapı” günləri təşkil edin, və bu zaman onları tədris proqramının məqsəd və tələbləri, məktəbdə/sinifdə keçiriləcək tədbirlərlə bağlı məlumatlandırın. Bütün ailələrlə təmas qurmaq üçün zaman parametrlərindən və müxtəlif kommunikasiya kanallarından (elektron poçt, telefon, söhbət, evlərdə görüş, uşağın inkişafı ilə bağlı yazılı hesabatlar) çevikliklə istifadə edin. Valideynlər üçün

tematik seminarlar və ya dəyirmi masalar təşkil edin və onları bu tədbirlərdə aparıcı rolunu öz üzərlərinə götürməyə həvəsləndirin.

2.2. Müəllim valideyn və uşaq barədə informasiyanın məxfiliyini təmin edir.

Heç zaman uşağın yanında onu və ailəsini digərləri ilə müzakirə etməyin. Yalnız uşağa yardım göstərmək üçün zəruri olan informasiyanı tələb edin. Valideynlərdən və ya ailə üzvlərindən məxfi informasiyanı tələb etməmişdən əvvəl bu informasiyanın nə üçün zəruri olduğunu və necə istifadə olunacağını onlara izah edin. Yalnız valideynlər razı olduqları halda və əgər materiallar uşağı müsbət cəhətdən xarakterizə edirsə, uşağın şəkillərindən və ya videoyazılarından istifadə edə və ya onun işlərini başqalarına göstərə bilərsiniz.

3. İnküziya, müxtəliflik və demokratik dəyərlər

3.1 Müəllim cinsindən, irqindən, etnik mənsubiyyətindən, dilindən, dinindən, sosial-iqtisadi statusundan asılı olmayaraq hər bir uşağa eyni imkanlar təqdim edir.

Uşaqlardan, valideynlərdən məktəbdə və sinifdə özlərini necə hiss etdiklərini və ya nəyi dəyişmək istədiklərini soruşun. Gözləntinin eyni səviyyəsini bütün uşaqlara tətbiq edin. Uşaqları və ailələri günahlandırmaq və ya onları dəyişməyə çalışmaq deyil, təlim yanaşmaları və strategiyalarını dəyişmək lazımdır. Bütün uşaqların adlarını düzgün deyin və onların başqalarının adlarına lağ etmələrinə imkan verməyin. Uşaqlarla birlikdə onların istedadlarını, güclü cəhətlərini və arzularını təsdiq edən "Mən bacarıram", "Bu mənəm", "Adımın tarixçəsi" kimi fərdi və qrup "kitabları" hazırlayın.

Ailənin uşağın ilk müəllimi olduğunu etiraf edin, təlimin məktəbdən kənarda da kəsilməz olaraq davam etdiyini dərk edin; uşaqların ailədə, həyətdə əldə etdikləri təcrübəyə əsaslanın.

Uşaqların birgə işləyib öyrənə bilmələri üçün heteroqen qruplar təşkil edin. Əlavə yardıma ehtiyacı olan uşaqlara yaxın oturun.

Müxtəliflikləri müzakirə edərkən sözləri diqqətlə seçin. Əşyaların qruplaşdırılması və onların nə ilə fərqləndiklərinin izahı zəruri olan məşğələlər zamanı "Hansı əşya bura uyğun deyil?" sualının verilməsi əvəzinə, "Hansı əşya seçilir? Başqalarından fərqlənir?" soruşulsa, daha yaxşıdır. İnsanda müəyyən fərqlərin olması "Bu insana burada yer yoxdur" demək üçün əsas vermir. Başqalarını təcrid etmək qəbul edilməzdir və başqaları ilə ədalətsiz, pis davranmaq olmaz. Müxtəlif qrup üzvlərinin kitablarda, kinofilm və cizgi filmlərində, açıqca, qəzetlərdə və oyuncaq şəklində necə təmsil olunduqlarını uşaqlarla birlikdə təhlil edin. Bərabərlik, ədalət və hörmət məsələlərinə toxunulan məşğələlər, rollu oyunlar, kitabların oxunuşu və ya filmlərin nümayişini təşkil etməli, sonra isə uşaqlarla müxtəlif insanların müxtəlif vəziyyətlərdə özlərini necə hiss etmələri, onların özlərini necə hiss etmək istədikləri haqda söhbət edin. Elə məşğələ/tapşırıqlar düşünün ki, yarış deyil, əməkdaşlığa üstünlük verilsin.

3.2. Müəllim ətraf mühitə qarşı şəxsi məsuliyyət hissi aşılayır.

Uşaqlara tanış olan məşğələlərdən başlayın: heyvan və bitkilərə qulluq, sinfin təmizlənməsi və s. Ətraf mühitlə bağlı problemlərin öyrənilməsinin gündəlik həyatda

insanların münasibət və davranışlarını necə dəyişmələri, insanların ətraf aləmə şəxsən qayğı göstərməyə başlamaları haqda uşaqlarla birlikdə düşünün.

4. Planlaşdırma və qiymətləndirmə

4.1. Müəllim müntəzəm və sistemli şəkildə hər bir uşağın inkişafını və uğurlarını formativ qiymətləndirmə alətləri vasitəsilə izləyir.

Uşağın inkişafını anlamaq üçün müxtəlif məşğələlər zamanı onu müşahidə etmək və bu müşahidələri sənədləşdirmək vacibdir. Formativ qiymətləndirməni və müşahidələri qeyd etmək üçün inkişaf sahələri üzrə hər uşağın faylınyaratmaq tövsiyə edilir.

Uşaqların işləri, o cümlədən yazı işləri, rəsmlər, söylədiyi hekayələr, ədəbi əsəri müzakirə edərkən verdiyi rəylər, foto və videoyazılar, nəzarət vərəqləri (çeklistlər), uşaqlarla aparılan söhbətlərin qeydləri potrfolioda saxlanmalıdır. Müşahidələrlə bağlı yazılı qeydlərinizi vaxtaşırı təhlil edin, əmin olun ki, onlar uşaqlar haqda sizin fikirləri deyil, uşaqların faktiki olaraq nə ilə məşğul olduqlarını əks etdirir.

4.2. Müəllim uşaqların səmərəli təlim üçün zəruri olan cəlb olunma səviyyələrini qiymətləndirir və uyğun olaraq tapşırıqları modifikasiya edir (dəyişdirir).

Uşaqların cəlb olunma səviyyələrini təhlil etməli və müşahidələrə əsasən ayrı-ayrı uşaqların xoşlarına gələn mühit və materiallar, onların kiminlə işləməyi və oynamağı xoşladıqları, nə vaxt onlarda tədqiqat aparmaq və düşünmək həvəsi yarandığı, onların fəaliyyətinə rəhbərlik edilməsini nə dərəcədə xoşladıqları, yaxın inkişaf zonası üzrə harada işlədikləri, hər hansı mövzu üzrə məşğul olmaq istədikləri müddətlə bağlı konkret məsələləri qeyd etmək lazımdır. Uşaqların nə ilə daha çox maraqlandıqları, nəyə daha çox sevindikləri, harada daha çox enerji sərf etdikləri, daha açıq, həssas olduqları, daha çox özlərinə inandıqları məqamlara diqqət edin. Uşaqlara əhəmiyyət kəsb etməyən işlər tapşırmayın. Onlara cəlb olunmanın daha yüksək səviyyəsini xarakterizə edən əhəmiyyətli (onlar üçün məna kəsb edən) tapşırıqlar verin.

Uşaqların biliklərini və davranışlarını müxtəlif vəziyyətlərdə və mühitdə qiymətləndirmək lazımdır, çünki, onlar şəraitdən asılı olaraq çox müxtəlif şəkildə təzahür edə bilər; uşaqların cəlb olunması ən yüksək səviyyədə olduğu vəziyyətlərdə qiymətləndirmə əsaslandırılmış olur. Təlimin keyfiyyətini necə yüksəltməyi planlaşdırarkən, uşaqların hansı ailədə böyüdüklerini, ailənin sosial-iqtisadi şəraitini, xüsusiyyətlərini, sağlamlıq məsələlərini, təlim üslublarını, oynamaq və oxumaq imkanlarını nəzərə alın. Uşağı təlimə tam şəkildə cəlb etmək üçün onun özü haqda təsəvvürləri, özünüqiymətləndirməsi kimi faktorları öyrənmək lazımdır.

4.3. Müəllim tədrisi uşaqlar barədə informasiya və kurikulumun tələbləri əsasında planlaşdırır.

Müəllim uşaqlara zəruri bacarıqları əldə etmələri üçün imkan yaratmaq məqsədilə məşğələ və tapşırıqları uşaqların inkişaf səviyyələrinə və maraqlarına əsaslanmaqla planlaşdırır. Perspektiv və cari planlara ayrı-ayrı uşaqların ehtiyac və maraqlarına cavab verən məşğələlər daxil etmək tövsiyə edilir. Planlara konkret uşaqların sosial-

emosional, fiziki, nitq, eləcə də əqli inkişaflarına yardım edəcək məşğələ/tapşırıqlar daxil etmək səmərəli olar.

4.4. Müəllim planlaşdırılmış məsələlərlə uşaqların seçdikləri məsələlər arasında tarazlıq yaratmağa çalışır.

Uşaqları “Planlaşdırırıq – yerinə yetiririk – təhlil edirik” prosesinə cəlb edin və alışdırın. Uşaqların özlərinin təşəbbüskarı olduqları məşğələlər zamanı onların nə etdiklərini müşahidə etməklə gündəlik, həftəlik və uzunmüddətli planları korrektə edin. Uşaqların heç vaxt məşğul olmadıqları fəaliyyət növlərinin və ya istifadə etmədikləri material və əşyaların istifadə olunduğu məşğələlər əlavə edin. Uşaqların təşəbbüsünü nəzərə alaraq bir məşğələnin digərini doğurmasına imkan yaradın. Uşaqları maraqlarından çıxış edərək eksperimentlər aparmağa həvəsləndirin.

4.5. Müəllim müxtəlif iş formalarından (fərdi, cütlərlə, kiçik qrupla, böyük qrupla) istifadə edir.

Hamı üçün əhəmiyyətli informasiya və ya təlimatlar verərkən və ya xor, rəqs məşğələlərində böyük qrupla iş üsulundan istifadə edin. Bu, kiçik yaşlı uşaqlarda mənsubolma hissi formalaşdırır.

Problemləri həll edərkən əməkdaşlıq və ya bilikləri birgə əldə etmə verdişlərinin inkişafı üçün kiçik qruplarda məşğələlərdən istifadə edin.

Uşaqların əldə edilmiş bilikləri möhkəmləndirmələri, təcrübədən keçirmələri və ya öz fəaliyyətləri haqda düşünmələri üçün fərdi tapşırıqlardan istifadə edin.

Uşaqların fərqli qruplarda işini təşkil edin (fərdi, cütlükdə, böyük və kiçik qruplarda) və onların vaxtaşırı fərqli uşaqlarla işləyə bilmələrinin qayğısına qalın.

Qrup işi zamanı tələb olunan bacarıqları (məsələn, necə etimad qazanmalı, necə lider olmalı, necə qərar qəbul etməli, ünsiyyətə girməli, eləcə də, münafişləri həll etməli uşaqlara öyrədin. Uşaqlara planlarını, birlikdə necə işləyəcəklərini müzakirə etməyi, bir işi bitirdikdən sonra isə birlikdə necə işlədikləri haqda düşünməyi təklif edin. Uşaqlara fəal dinləmə və növbə ilə fəaliyyət kimi bacarıqları nümayiş etdirən rollu oyunlar təklif edin.

Uşaqların, adətən, partnyor kimi seçmədikləri digər uşaqlarla necə işləyə və ya oynaya biləcəkləri haqda düşünün (məsələn, onlara digər uşaqların nə etdiklərini yoxlamağı təklif etməklə).

Uşaqları birgə (kooperativ) təlim məşğələləri zamanı qrupda müxtəlif rolları öz üzərlərinə götürməyə həvəsləndirin.

4.6. Müəllim uşaqları cəlb etmək və fəal iştirakını təmin etmək üçün kifayət qədər müxtəlif və uşaqların səviyyəsinə uyğun tapşırıqlar planlaşdırır.

Uşaqların istifadə edə biləcəkləri çox sayda müxtəlif material və resurslara malik olmalısınız. Onlardan istifadə etmənin alternativ üsullarını tapmaqda uşaqlara yardım edin. Tapşırıqları daha tez qurtaran uşaqlar üçün onları inkişaf və təlimin növbəti səviyyəsinə qaldıra biləcək tapşırıqlar hazırlayın.

Uşaqlarla hansı material və məşğələləri əlavə etmək istədikləri və təlim üçün bunlardan necə istifadə etmənin mümkün olması haqda məsləhətləşin.

4.7. Müəllimin plan və fəaliyyətləri kifayət qədər çevikdir və orada dəyişən şərait, eləcə də uşaqların ehtiyac və maraqları nəzərə alınır.

Uşaqların nə haqda danışdıqlarına, onları nəyin narahat etdiyinə qulaq asın – ailədə, ölkədə və ya dünyada baş verən hadisələr barədə informasiyadan imkan

daxilində təlim məqsədləri üçün istifadə edin. Təbii və texnogen fəlakətlərin, müharibə və ölümün uşaqlara təsir etdiyini anlamalı və nəzərə almalıyıq. Təkliddə öhdəsindən gəlmək çətindir, kənardan yardım cəlb edin.

Məşğələnin davam etmə müddəti ilə bağlı çeviklik nümayiş etdirin. Əgər uşaqların hər hansı məşğələyə maraqları azalıbsa, lakin bu materialı keçmək zəruridir, ona sonra qayıdın. Hər hansı məşğələ alınmadığı təqdirdə standartlara cavab verən ehtiyat plan hazırlamaq tövsiyə edilir.

Uşaqları 1) hansısa mövzu haqqında nə bildikləri 2) nə bilmək istədikləri 3) nə öyrəndikləri haqda söhbətə cəlb edin. Uşaqları portfolioları üçün materiallar seçməyə, nə üçün məhz bu işləri seçdiklərini və bu işləri təlim prosesində nə üçün əhəmiyyətli hesab etdiklərini şərh etməyə həvəsləndirin. Uşaqları gördükləri işin məzmununu, eləcə də prosesin özünü qiymətləndirmək üçün rubrikaların işlənilib hazırlanmasına da cəlb edə bilərsiniz.

4.8. Müəllim uşaqları digərlərinin işini və davranışlarını qiymətləndirməyə yönəldir.

Uşaqlara başqa birinin işi haqda konstruktiv olaraq necə danışmaq lazım gəldiyini nümayiş etdirin, ümumi şəkildə deyil, konkret olaraq nə isə soruşmağı və danışmağı modeləşdirin. Cütlükdə və kiçik qrupda işləyərkən dostcasına tənqidi qeydlərini söyləməyi öyrədin. Uşaqlara “Bunu öyrənməyin üçün sənə necə yardım edə bilərəm?”, “Sən və dostlarınla daha çox necə işləyə bilərəm?”, “Sənin bu mövzuya olan marağından sinifdə məşğələ zamanı necə istifadə edə bilərəm?” kimi suallar verməklə öz işinizi qiymətləndirməyi təklif edin. İnsanların motivasiya, düşüncə və niyyətlərini daha dərinləndirən dərk etmək üçün uşaqlara dəqiqləşdirici suallar verməyi öyrədin.

Daha rəngarəng təlim mühitini təmin etmək üçün planlaşdırma zamanı valideynlərin xüsusi maraqlarını nəzərə alın və istifadə edin. İmkan daxilində ailə üzvləri və uşaqla fərdi görüşlər keçirin və bu görüşü aparmağı uşağa həvalə edin. Bu görüşlərdə uşaqlar ailə üzvlərinə nə öyrəndiklərini, necə oxuduqlarını və öz uğurlarını necə gördüklərini nümayiş etdirirlər. Sonra ailə, uşaq və müəllim birlikdə uşaq üçün məqsədlər müəyyənləşdirir və bu məqsədlərə nail olma yollarını müzakirə edirlər. Valideynlərdən uşaqlarla hansı tematik blokların öyrənilə biləcəyi ilə bağlı ideyaları ilə bölüşmələrini xahiş edə bilərsiniz.

4.9. Müəllim ehtiyac duyduqda qiymətləndirmə və planlaşdırma prosesinə lazım olan mütəxəssisləri cəlb edir.

Digər müəllim, mütəxəssis, rəhbər, mentor və ya ailə üzvlərindən hər hansı bir məşğələ zamanı uşağı və ya bir qrup uşağı müşahidə etmələrini və bu uşaq və ya uşaqlarla daha səmərəli işləməyə yardım edəcək əks-əlaqə verməyi xahiş etməkdən çəkinməyin. Xüsusi təhsil üzrə müəllimləri, psixoloq və loqopedləri həm xüsusi qayğıya ehtiyacı olan, həm də tipik uşaqların daxil olduğu qarışıq qruplarla işləmək üçün dəvət edin.

5. Təlim metodları

5.1. Müəllim uşaqları təlim prosesinə fəal cəlb edən müxtəlif təlim metodlarını tətbiq edir.

Məşğələləri hərflərin köçürülməsi və səs-hərflərin uyğunluğunun öyrənilməsinə gətirmək lazım deyil. Riyazi bacarıqların inkişafına yardım etmək də riyazi əməlləri öyrətmək demək deyildir. Ölçmə, qanunauyğunluqlar, miqdar, müstəvi, fəza və s. anlayışları daxil edən maraqlı məşğələlər hazırlamaq mümkündür. Fəal təlim prosesinə hərəkət, müşahidə, təsnifat, materialların tədqiqi, nəticələrin çıxarılması və şəxsi ideyaların ifadə edilməsi kimi tədris fəaliyyətləri daxil edin.

5.2. Müəllim uşaqları tədqiqat aparma, təcrübə keçirmə, müstəqil öyrənmə və yaratmağa təhrik edən məsələ/tapşırıqlar təklif edir.

Uşaqları suallar verməyə və bu suallara cavab axtarmağa həvəsləndirin. Diqqəti yalnız uşaqların gördükləri işin son nəticəsinə deyil, prosesə yönəldin; uşaqları böyükklərin yaratdıqları modelləri təkrarlamağa deyil, risk etməyə həvəsləndirin. Uşaqlar tədqiqat və eksperimentlər apardıqları zaman onları dəstəkləyin, əks-əlaqə qurun və dialoq vasitəsilə onların düşüncələrini genişləndirin.

5.3. Müəllim daha yüksək səviyyəli təfəkkür verdişlərinin və problem həll etmə bacarıqlarının inkişafına yardım edən metodlardan istifadə edir.

Uşaqlara problemlə məsələlər, təfəkkürün inkişafına yönəlmiş tapmaca, pəzlər və oyunlar, eləcə də bir neçə cavabı olan tapşırıqlar təklif edin. Uşaqlara yönəldici suallar vermək, fərziyyələr irəli sürmək, öz düşüncələrini əsaslandırmaq, nəyi necə öyrəndiklərini izah etmək imkanı verməklə onlarla birlikdə düşünün. Uşaqları yeni bilikləri digər situasiyalarda tətbiq etməyə həvəsləndirin.

5.4. Müəllim qeyri-formal təlimi dəyərləndirir və onun üçün imkanlar yaradır.

Uşaqlar tənəffüs edərkən, oyun meydançasında vaxt keçirdikləri zaman bu vaxtı sadəcə olaraq "təlimdən azad" vaxt kimi nəzərdən keçirməyin, uşaqların təlim və inkişafına, o cümlədən sosial və emosional inkişafına yardım edəcək oyunlar təklif edin.

Validəynlərin gündəlik həyatda riyaziyyat və savadla bağlı biliklərdən necə istifadə etdiyi ilə maraqlanın, onlara lazımı tövsiyələr verin.

Uşaqlara ailə üzvlərindən müsahibə götürmək, sorğular keçirmək və ya ailə hadisələrini (məsələn, bayram və ənənələr) təsvir etmək kimi tədqiqat layihələri tapşırıq.

5.5. Müəllim uşaqlara təlimin məqsədlərini izah edir və uşaqları təlim prosesi və onun nəticələri barədə düşünməyə təhrik edir.

Özünütlə (məsələn, "Bu mövzu haqqında mən artıq nə bilirəm?", "Əvvəllər mən buna oxşar məsələləri/problemləri necə həll edirdim?"), tapşırığı yerinə yetirərkən ucadan düşünmə, düşüncə və biliklərin "anlayışlar kartı", blok-sxem, semantik tor və s. vasitəsilə qrafik təsvirini vermək kimi metakognitiv bacarıqlar öyrədin. Uşaqlarla birgə düşünün. Nəticədən daha çox uşaqların hər hansı bir

nəticəni əldə etmələrinə yardım edən prosesləri dəyərləndirin, başqa sözlə, cavabdan daha çox düşünmə prosesini qiymətləndirin.

5.6. Müəllim uşaqların emosional və sosial inkişafına yardım edə biləcək təlim metodlarından istifadə edir.

Adlarının necə yaranması, onlar doğrularkən baş verən hadisələr, ailədə danışılan dillər və s. kimi uşaqların identifikasiyasına diqqəti cəlb edən məşğələlər keçirin. Uşaqları anlayışları necə dərk etdiklərini nümayiş etdirməyə həvəsləndirin.

5.7. Müəllim uşaqlarda müstəqillik və təşəbbüskarlıq inkişaf etdirən metodlardan istifadə edir.

Uşaqları qaydaların, prosedurların işlənilib hazırlanmasına cəlb edin. Uşaqları problemləri müstəqil və ya qrupda, bəzən müəllimin köməyi olmadan həll etməyə həvəsləndirin.

5.8. Müəllim uşaqların özünütənzimləmələrinə yardım edən metodlardan istifadə edir.

Uşaqların onlarla bağlı gözləntiləri dərk etmələrinə yardım edin. Uşaqlara onların nə hiss etdiklərinin vacib olduğunu göstərin və onların öz hisslərini lazım olduğu şəkildə ifadə etmələrinə yardım edin. Problemlə məsələlərlə bağlı öz həll variantlarını tapa bilmələri üçün uşaqlara kifayət qədər vaxt verin və məsləhətlərlə müdaxilə etməyə tələsməyin, amma uşaqların səbrləri tükənir və əsəbiləşirlərsə, onlara kömək edin. Uşaqlara növbə gözləməyi öyrənməkdə yardımçı olun.

5.9. Müəllim uşaqlarda münaqişələri həll edə biləcək bacarıqlarının inkişaf etdirir.

Münaqişələrin həll edilməsi alqoritmindən istifadə edin:

- münaqişə tərəflərinin nə hiss etdiklərini öyrənin;
- baş verən hadisə və münaqişəyə cəlb olunmuş bütün uşaqların nöqtə-nəzərləri haqda informasiya toplayın;
- onlar üçün problemi yenidən ifadə edin;
- uşaqlardan münaqişənin həlli ilə bağlı ideyalarını söyləmələrini xahiş edin;
- münaqişə tərəflərini qane edən həll yolunu dəstəkləyin və yerinə yetirilməsinə nəzarət edin.

Uşaqlara münaqişələri necə həll etməyi öyrətmək üçün rollu oyun və hekayələrdən istifadə edin. Uşaqlara "Mən hiss edirəm ki..." mülahizələrindən istifadə etməyi, münaqişələri həll etməkdə digərlərinə yardım etməyi öyrədin (başqa sözlə, uşağa öz hiss və ehtiyacları haqda danışmağı, sonra isə digər tərəfin fikrini dinləməyi təklif edin).

5.10. Müəllim yeni bilik və bacarıqların öyrənilməsini uşaqların artıq malik olduqları bilik və həyat təcrübəsi ilə əlaqələndirir.

Tədris məşğələlərini aşağıdakı formatda planlaşdırın:

1) uşaqlarda mövzu ilə bağlı olan biliklərə əsaslanmaq və ya onlarda mövzuya maraq yaratmaqla mövzunu təqdim etmək (**dərsin aktuallaşdırma və ya motivasiya mərhələsi**);

- 2) yeni bilik və ya bacarıqları daxil etmək (**dərsin dərkətmə mərhələsi**);
- 3) uşaqlara öyrəndiklərini başqa şəkildə istifadə etməyi və ya öyrəndikləri haqda düşünməyi təklif etmək (**dərsin tətbiqətmə mərhələsi**).

Uşaqların nə ilə maraqlandıklarını və müxtəlif mövzular haqda nə bildiklərini müəyyənləşdirmək üçün onların oyunlarını müşahidə edin. Uşaqların nə danışdıqlarına, əşyaları, hadisələri və qarşılıqlı münasibətləri necə təsvir etdiklərinə qulaq asın. Diqqəti uşaqların müxtəlif əşyaların adlarını bilmələri üzərində cəmləməyin, hər hansı bir mövzu ilə bağlı uşaqların artıq bildikləri haqda onlarla təbii dialoqa girin. Uşaqların bildikləri və bacardıkları haqda valideynlərlə söhbət edin və uşaqların yeni bilik və bacarıqlar əldə etmələrinə yardım etmək üçün onlarla partnyor münasibətlər qurun.

Açıq suallar verin, uşaqları ideyaları yaymağa və ya izah etməyə həvəsləndirin. Alternativ nöqteyi-nəzər təklif etmək, fərziyyələr qurmaq və ya uşaqlar üçün düşünməni modelləşdirməklə onları birgə fikirləşməyə cəlb edin. Uşaqlara hər hansı tapşırığı səbrlə axıradək yerinə yetirməyi, çətinliklər qarşısında təslim olmamağı, müxtəlif üsullarla yerinə yetirməyə cəhd göstərməyi öyrədin.

5.11. Müəllim uşaqların təlim təcrübəsini integrasiya edir.

Savad təlimi, ilkin riyazi biliklər, oxu, ətraf aləmlə tanışlıq, musiqi, təsviri sənət və s. məşğələlərdə tematik bloklar daxil etməklə integrasiya yaradın. Gündəlik situasiya və uşaqların həyat təcrübələri ilə bağlı olan tematik blok və ya mövzu üzrə layihələr planlaşdırın. Məsələn, sinifdə bir neçə uşağın kiçik bacı və qardaşları anadan olubdursa, müəllim körpələrin öyrənilməsi üzrə tematik blok daxil edə bilər. Tematik blokların öyrənilməsi zamanı ayrı-ayrı uşaqların fərqli maraqlarının ola biləcəyini nəzərə alaraq, ümumi tədris bloku çərçivəsində fərdi və ya kiçik qruplarda layihə/məşğələlər keçirmək olar.

Uşaqlardan xahiş edin ki, məktəbdə öyrəndiklərindən nəyi isə evdə göstərsinlər, sonra sinfə bunun necə alındığı ilə bağlı məlumat versinlər; bu və ya digər biliklərin evdə necə istifadə olunduğunu aydınlaşdırmağı uşaqlara təklif edin. Uşaqlardan xahiş etmək olar ki, məktəb layihəsi üçün ailə üzvləri ilə müsahibə aparsınlar.

5.12. Müəllim uşaqlarla birlikdə sinif qaydalarını hazırlayır.

Sinif qaydaları uşaqların iştirakı ilə ilk günlərdə hazırlanır. Qaydaların sayı 3-5 olmaqla, feilin təsdiq formasında və indiki zamanda ifadə olunur. Uşaqların yazıb-oxumaq bacarığı olmadığından yazılmış hər qaydanın qarşısında onu əks etdirən sxematik şəkil çəkilir. Qaydanı pozan uşağa qaydanın sıra nömrəsi deyilir, şəkil göstərilir. Adətən, uşaqların qaydalara alışması 20-21 gün şəkir. Bu müddətdə müəllim səbrli və təmkinli olmalı, pozitiv davran

6. Təlim mühiti

6.1. Müəllim hər bir uşağın inkişafına yardım edən təlim mühiti yaradır.

Müəllim elə bir mühit yaradır ki, hər bir uşaq özünü kollektivin üzvü sayır və rahatlıq hiss edir. Sınıfdə uşaqların və onların ailələrinin fotosəkillərini yerləşdirin və təlim məşğələlərində onlardan istifadə edin. Evdəki mühitin elementlərini imkan daxilində sinif mühitinə daxil etməyə çalışın.

Sinif mühitində hər bir uşağın maraqlarının əks olunmasının qayğısına qalın, o cümlədən uşaqlara özləri və maraqları haqda danışmaları üçün imkan yaradın. Qrupda şən əhval-ruhiyyə yaratmaq və uşaqlara bir-biriləri ilə müsbət qarşılıqlı münasibətlər qurmaqda yardım etməklə onların əməkdaşlığına kömək edin. Məşğələnin məqsədini yarış deyil, əməkdaşlıq kimi müəyyən edin. Daha çox komanda oyunlarına üstünlük verin. Uşaqların qarşılıqlı yardımı üçün imkanlar yaradın.

Uşaqların siniflə emosional əlaqələr qurması üçün ənənələr yaradın, onlarda müsbət hisslər oyadın və qrupa mənsub olma hisslərini inkişaf etdirin.

Nəzakətli olun, sakit və məlahətli səsle danışın. Uşaqlarla danışarkən “fəal dinləmədən” istifadə edin. Nə etdikləri ilə bağlı uşaqlarla söhbət edin. Səmimilik, həssaslıq göstərin. Uşaq özünü kifayət qədər inamlı hiss edənə qədər onun evdən məktəbə keçidini yüngülləşdirən əşyalardan istifadə etməsinə icazə verin (məs., gəlinciyi və ya maşını ilə dərstdə oturmalarına icazə verin). Hər gün hər bir uşaqla fərdi olaraq müəyyən vaxt keçirməyə çalışın.

6.2. Müəllim uşaqların emosional intellektini inkişaf etdirir.

Uşaqlara emosiyalarını adlandırmağı öyrətmək məqsədilə xüsusi məşğələ təşkil edin (məsələn, uşaqlarla birlikdə emosiyalar cədvəli düzəltmək, rollu oyunlar oynamaq və s.). Onlara başa salın ki, bütün emosiyalar qəbul ediləndir. Lakin emosiyaları ifadə etməyin sivil yolları vardır. Emosiyaları ifadə və idarə etməkdə uşaqlara yardım edin. Uşaqlara müxtəlif hisslər keçirdikləri zaman onlarla necə rəftar edilməsini istədikləri ilə bağlı siyahı tərtib etməyi təklif edin. Uşaqların hiss və təcrübələrində ümumi elementləri eyniləşdirmək və onları dialoqa həvəsləndirməklə onlarda empatiya və qarşılıqlı hörmət hissini dəstəkləyin.

6.3. Müəllim təlim mühitinin fiziki cəhətdən təhlükəsiz olmasının qayğısına qalır.

Sinif otağı uşaqların inkişaf səviyyəsinə uyğun gələn, keyfiyyətli və fiziki cəhətdən təhlükəsiz material, avadanlıq və mebellə təmin edilməlidir. Sinif otağının və uşaqların istifadə etdikləri materialların təmizliyini, təhlükəsizliyini və vaxtında təmirini təmin etmək vacibdir. Uşaqlarda sağlam vərdişləri inkişaf etdirmək üçün lazımı şəraitə diqqət yetirin. Gündəlik fəaliyyəti elə təşkil edin ki, uşaqlar müstəqil şəkildə materialları görə və sonra yerinə qoya bilsinlər.

6.4. Müəllim uşaqları mühitin planlaşdırılmasında, təşkilində və qorunmasında iştirak etməyə həvəsləndirir.

Sınıfdəki mühitini saxlamaq üçün uşaqlarla birlikdə dəqiq qaydalar işləyib hazırlayın. Uşaqları sınıfdə müxtəlif vəzifələrin yerinə yetirilməsi üzrə məsuliyyəti öz üzərlərinə götürməyə həvəsləndirin. Uşaqların sinif mühitini dəyişmələrinə imkan verin.

6.5. Müəllim ayrı-ayrı uşaqların ehtiyaclarına cavab vermək üçün mühiti dəyişir.

Müxtəlif təlim üslublarını nəzərə almaqla materiallar təqdim edin, Uşaq məktəbə gəlməmişdən əvvəl valideynlərdən onun fərdi ehtiyaclarını soruşun. Əgər mütəxəssis və ya həmkarlarınızda oxşar təcrübə varsa, tədris mühitinin uyğunlaşdırılması ilə bağlı onlarla məsləhətləşin. Görmə, toxunma, dinləmə və iybilmə vasitəsilə uşaqların öyrənə biləcəkləri material və resurslardan istifadə edin.

6.6. Müəllim rəğbətləndirmə və cəzalandırmadan inkişaf yönümlü istifadə edir.

Uşaqların pozitiv davranışlarını elə tərifləyin ki, bu ümumi boş bir tərif deyil, hər hansı bir konkret işə görə olsun. (Məs., “Afərin! Arifin qələmini tapmaqda ona yardım etdin.”) Problemlı davranışı olan uşağa onun sevimli olduğunu, ancaq davranışının yol verilməz olduğunu nümayiş etdirin. Sınıfdə münəqişələrin həll edilməsi üçün dəqiq prosedurların və gözlənilən davranışın işlənilib hazırlanmasına uşaqları cəlb edin. Bölüşmə və növbə ilə işi görmək üçün anlaşıqlı sistemin yaradılmasına uşaqları cəlb edin.

7. Peşəkar inkişaf

7.1. Müəllim yüksək peşəkar səviyyəyə nail olmaq və bu səviyyəni müasir tələblərə uyğun saxlamaq üçün öz bacarıqlarının təkmilləşdirir.

Seminarlarda(o cümlədən təhsillə bağlı olmayan) iştirak edin.Fəaliyyətiniz ilə bağlı müxtəlif peşəkar qruplara qoşulun. Təhsil məsələlərinə həsr olunmuş ictimai müzakirələrdə iştirak edin. İxtisasınız ilə bağlı jurnal və kitablar oxuyun. Müəllim portfoliosu yaradın və iş təcrübəniz haqda danışarkən ondan istifadə edin. Mentorlarla işləyin, həmkarlarınızın qarşılıqlı peşəkar yardımını təşkil edin. Təhlil xarakterli qeydlər edin.

Fəaliyyətinizlə bağlı videoyazılar hazırlayın və həmkarlarınızla birlikdə onları təhlil edin. Digər mütəxəssislər üçün “sınıfınızın qapısını açın”.

7.2. Müəllim bilik və bacarıqlarından istifadə etməklə müstəqil qərar qəbul etməyə qabil insan kimi fəaliyyət göstərir.

Seminarlarda və ya ədəbiyyatda tanış olduğunuz məsələləri öz sinfinizə uyğunlaşdırın. Tədris ilinin əvvəlində uşaqlara, valideynlərə, həmkarlarınıza öz pedaqoji konsepsiyanız barədə məlumat verin, sonra dərş ili müddətində işinizi bu konsepsiya ilə əlaqələndirin. Uşaqlara və valideynlərə nə üçün bu və ya digər təlim strategiyasından, fəaliyyət növündən istifadə etdiyinizi izah edin. Yeni metodlardan istifadə edərkən uşaqlardan və valideynlərdən xahiş edin ki, əks-əlaqə versinlər. Müstəqil şəkildə və ya digər həmkarlarınızla əməkdaşlıqda tədqiqat layihələri üzərində işləyin.

Uşaq inkişaf nəzəriyyələri

Bu gün uşaq inkişafı haqqında ətraflı və hərtərəfli təsəvvür verən nəzəriyyə mövcud deyil. Uşaq inkişafı haqqında az-çox təsəvvürə malik olmaq üçün bir neçə müxtəlif nəzəriyyə ilə tanış olmaq lazımdır. Nəzəriyyə təklif və tədqiq edilən və ümumilikdə şərh kimi qəbul edilən prinsip və ya ideyadır. İnkişaf nəzəriyyələri uşaqların

necə öyrənməsi və inkişafına dair dərin məlumat verir. Nəzəriyyələr inkişaf prosesini anlamaq və istiqamətləndirməyə kömək edir. Biz nəzəriyyədən qərar qəbul etmək üçün vasitə kimi istifadə edirik. Uşaqların necə öyrənməsinə dair dörd əsas nəzəriyyə aşağıda qısa şəkildə təsvir edilir. Bu nəzəriyyələr psixoloqlar Erik Erikson, Jan Piaje, Lev Vıqotski və Hovard Qardner tərəfindən yaradılmışdır. Həmin nəzəriyyələr uşaqları müşahidə və onlarla işləmə təcrübəsinə əsaslanır.

Psixanalitik nəzəriyyə

Bu nəzəriyyənin predmeti insan hissləri və şəxsiyyətlərarası münasibətlərdir. Bu nəzəriyyənin iki təmsilçisi – Ziqmund Freyd və Erik Eriksonun yanaşması daha populyardır. Z. Freyd insan şəxsiyyətinin inkişafını bioloji faktorların təsiri və erkən uşaqlıq dövründə ailə ünsiyyəti təcrübəsi ilə izah edirdi.

E. Erikson uşaq şəxsiyyətinin inkişafında 4 mərhələ ayırırdı. Hər mərhələdə insan spesifik böhran hiss edir ki, bunun da məğzini şüurun əks vəziyyətləri ilə münaqişə təşkil edir:

- ətraf mühitə inam – inamsızlığa qarşı (0 – 1 yaş);
- müstəqillik hissi – utancaqlıq və tərəddüdə qarşı (1 – 3 yaş);
- təşəbbüskarlıq – günahkarlıq hissinə qarşı (4 – 5 yaş);
- əməksevərlik – bacarıqsızlığa qarşı (6 – 11 yaş).

Piajenin koqnitiv inkişaf nəzəriyyəsi

Jan Piajenin nəzəriyyəsi pedaqoqların fikrini uşaqların nəyi bildikləri üzərində deyil, öyrənməyə gəlmə yolları üzərində cəmləşdirməyə səsləmişdir. Onun koqnitiv (əqli) inkişaf nəzəriyyəsi əvvəlcədən müəyyən edilə bilən koqnitiv (əqli) mərhələlərə əsaslanır:

Şemata (sxemlər) - əqli göstərici və ya konseptlərdir. Uşaqlar yeni məlumat əldə etdikcə onlar şematani (sxemləri) müntəzəm olaraq yaradır, dəyişir, təşkil edir və yenidən qururlar.

*Adaptasiya*terminindən Piaje uşaqların mühitdən qavradıqlarını əqli formada təşkil etməsini ifadə etmək üçün istifadə etmişdir. Yeni məlumat və ya yeni təcrübə baş verdikdə uşaqlar bu məlumatı öz əqli modelinə daxil etmək üçün adaptasiya olmalıdırlar. Bu yeni məlumat uşaqların artıq bildikləri ilə uyğun gəlməyəndə disbalans yaranır. Yenidən balans şəklinə qayıtmaq üçün assimilyasiya və ya uyğunlaşma vasitəsilə adaptasiya baş verir.

Assimilyasiya – yeni məlumatı alaraq uşağın artıq bildiyi məlumata əlavə edilməsi prosesidir.

Uyğunlaşma – artıq məlum olanın yeni məlumata uyğunlaşdırma prosesidir.

Piajenin nəzəriyyəsində inkişaf mərhələləri:

- Sensomotor mərhələsi (0 – 2 yaş)
- Hazırlıq mərhələsi (2 – 7 yaş)
- Konservasiya mərhələsi yaxud konkret təfəkkür mərhələsi (7 – 11 yaş)
- Formal fəaliyyət mərhələsi və ya formal-məntiqi, abstrakt təfəkkür mərhələsi (11 yaşdan yuxarı)

Vıqotskinin sosial-mədəni nəzəriyyəsi:

Şəxsi nitq və ya özü ilə söhbət

Proksimal (yaxın) inkişaf zonası

“Scaffolding” (Dayaq)

Sovet psixoloqu Lev Vıqotski təlimdə və inkişafda sosial-mədəni amilin təsirini əsaslandırır. Vıqotskinin nəzəriyyəsi Piajenin nəzəriyyəsinə çox oxşayır. Əgər Piaje öz nəzəriyyəsində dərk etmə inkişafını qarşılıqlı əməkdaşlıqda görürdüsə, Vıqotski təlimin sosial kontekstlərinə çox diqqət verirdi. Piajenin nəzəriyyəsində müəllimin rolu məhduddur, amma Vıqotskinin nəzəriyyəsində müəllim təlim prosesində fəal rol oynayır. Yeri gələndə suallarla kömək edib yardımçı olur.

Psixoloq alimlər uzun sürən diskussiyadan sonra Piajenin nəzəriyyəsini “koqnitiv konstruktivizm”, Vıqotskinin nəzəriyyəsini isə “sosial konstruktivizm” kimi iki növə ayırmışlar.

Yaxın inkişaf zonası

Bu ideya ondan ibarətdir ki, öyrənilməsi mümkün olan bütün biliklər üç hissəyə bölünür:

Birinci hissə – uşaq artıq nə isə bilir. Hətta təlimdə çox böyük çətinlikləri olan uşaq da nə isə bilir. Onun bilik səviyyəsi digər uşaqların bilik səviyyəsindən əhəmiyyətli dərəcədə aşağı ola bilər, lakin o nə isə bilir. Hərənin öz sürəti vardır. Başqa uşaqların tez və asanlıqla yerinə yetirməyə başladığı işə hansısa uşaq gec başlaya bilər. Belə uşaqları sıxışdırmaq lazım deyil.

Üçüncü hissə – bu, bizə heç məlum olmayan hissədir. Biz hamımız nə isə öyrənmə bilirik. “Təlim həyatdan uzundur” kəlamı biliklərin bu hissəsini əks etdirir.

Birinci və üçüncü hissənin arasında ikinci və ən vacibi dayanır. Bu yaxın inkişaf zonasıdır ki, burada da təlim baş verir. Uşaq üçün bu zona daimi möcüzələr və ya daimi uğursuzluqlar zonası ola bilər. Bu zona necə olacaqdır – bunu müəllim həll etməlidir. Sizin iş tempiniz hər bir uşağa uyğun olmalıdır. Əgər siz həddən artıq yavaş getsəniz, təlim irəli getməyəcəkdir. Əgər siz həddən artıq sürətlə getsəniz, sizin uşaq yorulacaq və çox yüklənəcək.

Yaxın inkişaf zonasında istənilən fəaliyyət “bələdçi” rolunu oynayır. Sizin “bələdçiləriniz” – maddi obyektlər, dil və davranışdır. Yaxın inkişaf zonasında sərf edilən vaxt, uşağın yeni məlumatları mənimsəməsi vaxtından asılıdır. Belə ki, bu, heç də sürət məsələsi deyil, qavramanın dərinliyi məsələsidir. Məlumat qəbul olunmuş səviyyədə mənimsənildikdən sonra uşaq yaxın inkişaf zonasını keçir və naməlum zonaya düşür, üfüqdə yeni biliklər meydana çıxır. Yeni materialın mənimsənilməsi elə bir prosesdir ki, burada uşaq yeni olanı öyrənmək üçün bildiklərindən istifadə edir və ona uyğun sürətdə fəaliyyət göstərir. Uşaq yeni bilikləri mənimsədikdən sonra o, bir addım irəli atmış olur və yenə də naməlum olana yaxınlaşır. Hər yeni materialın mənimsənilməsi irəliyə atılan bir addımdır və o, dəyərləndirilməlidir. Mak Koun və onun həmkarları 1996-cı ildə “Uşağın yaxın inkişaf zonasını necə müəyyən etmək olar?” sualına bir neçə cavab təklif etmişlər.

- Təlim zamanı uşaqları müşahidə edin. Bu müşahidəni valideynlə müzakirə edin.
- Uşağa izah etməyə çalışın ki, o, nə üçün bu və digər suala belə cavab verir və ya nə üçün özünü bu və ya digər şəkildə aparır. Yenə də valideynlərlə danışa bilərsiniz.
- Uşağın qabiliyyətlərinin formativ qiymətləndirməsini aparın.

Vıqotskinin əsas ideyaları

Yeni materialın mənimsənilməsi uşaq–müəllim qarşılıqlı təsiri nəticəsində meydana çıxan sosial fəaliyyətdir.

Pedaqoq rolunda həm peşəkar müəllim, həm valideyn, həm də daha çox biliyə malik olan və ona biliyi ötürə bilən həmyaşıdı çıxış edə bilər.

Uşağın öyrənməli olduğu materialı onun qabiliyyətindən asılı olaraq, hissələrə və addımlara ayırmaq lazımdır.

Qardnerin çoxşaxəli intellekt nəzəriyyəsi

H. Qardner bütün insanların dominant intellekt qabiliyyətlərini şərti olaraq 8 yerə bölür:

- Bədən-kinestetik intellekt;
- Musiqili-ritmik intellekt;
- Məntiqi-riyazi intellekt;
- Verbal-lingvistik intellekt;
- İnterpersonal (şəxslər arası) intellekt;
- İntrapersonal (şəxsdaxili) intellekt;
- Vizual-məkan intellekti;
- Naturalistik (təbiət) intellekt.

Təlim prosesini optimallaşdırmaq üçün dəstəkləyici təlim

Müasir dövr öyrənənlərin qarşısında bir sıra tələblər qoyur: a) öyrənməyi necə öyrənmək, b) müxtəlif məlumat mənbələrindən istifadə, c) öyrənilənlərin tətbiqi və d) daha çox uğur qazanmaq üçün real həyatı problemlərin həlli. Uşaqlar üçün əsas akademik məqsədlər bütün həyatları boyu müstəqil öyrənmə və beləliklə, daha az dəstək göstərilməklə öyrənmə proseslərinə davam etməkdir. Dəstəkləyici tədris uşaqların müstəqilliyinə imkan yaratmaqla dəstəkləyici mühiti təmin edir və bununla uşaqların öyrənməsi daha səmərəli olur.

Dəstəkləyici təlim nə deməkdir?

Dəstəkləyici təlim (scaffolding) konsepsiyası (Bruner, 1975) Vıqotskinin işlərinə əsaslanır. Vıqotski təklif etmişdir ki, adi qaydada öz işlərini müstəqil şəkildə yerinə yetirməyi bacarmayan kiçik yaşlı uşaqlar böyüklərin köməklili ilə öz işlərini yerinə yetirə bilərlər. Dəstəkləyici təlim öyrənmə prosesini optimallaşdırmaq üçün məzmun, materiallar, tapşırıqlar, müəllimlər və digər uşaqların dəstəyindən sistemli surətdə istifadə etmək deməkdir. Scaffolding elə bir prosesdir ki, uşaqların yeni bacarıqlara yiyələnmələrinə və strategiyalardan müstəqil şəkildə istifadə edə bilmələrinə qədər onlara qayğı göstərilir. Uşaqlar yeni və çətin tapşırıqları öyrənərkən onlara daha çox köməklik göstərilir. Onlar tapşırıqların öhdəsindən bacarıqla gələrkən cavabdehlik və məsuliyyət hissini uşaqlara aşılamaq üçün köməklik və dəstək tədricən azalmağa başlayır. Beləliklə, uşaqlar öyrənmə prosesi üçün öz üzərlərinə daha çox cavabdehlik götürür, müəllimlər isə onlara daha az dəstək göstərilir. Məsələn, fiziki çatışmazlıqları olan uşaqlar oyun sahəsindən necə istifadə etməyi öyrənərkən, onlara müəyyən köməkliliyin göstərilməsinə ehtiyacları vardır. Böyüklər birinci dəfə uşaqları sürüşkənə aparanda uşaqla birlikdə sürüşməlidirlər. Sonra isə böyüklər uşaqları oyun meydançasının aşağı hissəsində yerləşdirib, sadəcə, nəzarət etməklə onlara sürüşmək imkanı yaratmalıdırlar. Uşaqlar

artıq heç kəsin dəstəyi olmadan uğurla uzun məsafələri sürüşə bildikdə, böyükklər onlara köməklik göstərməyə bilərlər.

Məşğələlərdə problemi həlletmə bacarıqlarının aşılması

Problemi həlletmə kiçik yaşlı uşaqların öyrənmə prosesinin əsasını təşkil edir. Uşaqların bu xüsusiyyəti qiymətləndirilməli, dəstəklənməli, inkişaf etdirilməli və məktəbəqədər təhsil ilə bağlı məşğələlərdə dəstəklənməlidir. Kiçik yaşlı uşaqların gündəlik həyatlarında problemi həlletmə imkanları hər gün baş verir. Uşaqları yaxından müşahidə etməklə müəllimlər uşaqların sosial, idraki, hərəkəti və emosional təcrübələrindən istifadə edərək problemin həlli yolunda köməklik göstərə və ömürboyu öyrənmə prosesində səmərəli olan strategiyaları inkişaf etdirə bilərlər. Sosial əlaqələri tədqiq etməklə, əşyaları idarə etməklə, digər insanlarla əlaqə saxlamaqla kiçik yaşlı uşaqlar ideyalarını formalaşdırır, bu ideyaları müəyyənləşdirərək öyrəndiklərini ya mənimsəyir, ya da qəbul etmirlər. Səhvlər etməklə biliyin formalaşdırılması prosesi, problemin həll edilməsi kimi təbii prosesin bir hissəsidir. Tədqiqat və eksperiment aparmaqla, hipotezaları (fərziyyələri) sınaqdan çıxarmaqla və problemləri həll etməklə uşaqlar daha səmərəli və mənalı şəkildə öyrənirlər. Piagenin fikrinə görə, uşaqlar yalnız özləri başa düşdükləri və özləri ixtira etdikləri məsələləri öyrənə bilirlər. Problemin həll edilməsi prosesi uşaqların öyrənməsi üçün vasitə rolunu oynayır, müəllimlər problemin həll edilməsi məqsədilə plan tərtib etdikdə kiçik yaşlı uşaqlar öz biliklərini formalaşdırır. Problemi həlletmə prosesində kiçik yaşlı uşaqlar öyrənmə prosesinin çərçivəsi, vaxtı, zamanı və materialı ilə təmin edilir.

“Passiv” müəllim

Siz məktəbəhazırlıq qruplarında passiv müəllimi düzgün təşkil etməklə onlarda bir neçə bacarıq və müəllimə maraq formalaşdırı bilərsiniz. Məktəbəqədərki dövrdə uşaqlarda oxuma hələ formalaşmadığından dinləmə və danışma başlıca vərdislərdir. Bu dövrdən başlayaraq ətrafdakıların kitaba münasibəti, kitab barədə verilən məlumat, sizin sinifdə oxuma üçün ayırdığınız zaman uşaqlarda müəllimə motivini formalaşdırır. Sinifdə oxumağı planlaşdırdığınız kitabı uşaqlara göstərin, adını oxuyun, bu adda kitabın nə barədə olduğunu təxmin etməyi xahiş edin. Bütün təxminlərə qulaq asın, nə üçün belə düşündüklərini soruşun. Kitabdakı illüstrasiyalara baxmaq üçün imkan yaradın. Sonra dairədə oturub oxumağa başlayın.

Oxuyarkən emosiyalarınızı uşaqlara hiss etdirin. Hekayələrdə müxtəlif qəhrəmanların sözlərini fərqli səslərlə oxumaq da müəllimə marağı artırır. Oxu prosesini həm uşaqlar, həm də özünüz üçün əyləncəli edin. Əvvəlcədən hissələrə böldüyünüz mətni fasilələrlə oxuyun. Hər hissədən sonra uşaqlara suallarla müraciət edin. Oxunmuş hissənin müzakirəsindən sonra nələrlə olacağını təxmin etməyə imkan yaradın. Sonda müzakirəni ümumiləşdirin. Lap əvvəldə mətnin adı ilə bağlı verilmiş təxminləri yada salın, müqayisə edin: hansı təxminlər özünü doğrultdu, hansılar uyğun gəlmədi. Uşaqlara sual verin: Bu hekayəni (nağılı, şeiri,...) siz yazsaydınız, necə adlandırardınız? Variantlara, arqumentlərə qulaq asın, uğurlu başlıqları qeyd edin. Müəllimədən və müzakirədən zövq aldığınızı uşaqlara hiss etdirin. Uşaqlara müxtəlif janrlarda mətnlər – hekayə, nağıl, təmsil, maraqlı informativ mətnlər, yumoristik şeir və hekayələr oxuyun. Məşğələ planınız

imkan verirsə, uşaqlara seçim etmək imkanı yaradın. Adətən, uşaqlar eşidib sevdikləri hekayə və nağıllara dəfələrlə qulaq asmağı xoşlayırlar. Bu, normaldır, çünki hər dəfə uşaq yeni emosiyalar yaşayır və onun beynində oxunanlarla bağlı yeni fikirlər yaranır. Oxunan mətnin müzakirəsi mütləqdir. Bu, oxuduğunu anlama, nəticə çıxarma, həyatla əlaqələndirmə verdiyi yaradacaqdır.

Mütaliəni tamamlamaq üçün 2 vacib sual vardır:

1. Siz nə hiss etdiniz?
2. Siz nə barədə düşündünüz?

Bu suallar ətrafında qurulan müzakirə uşaqlarda hiss və fikirləri bir-birindən ayırmaq bacarığı formalaşdıracaqdır.

Uşaqların oxumağı bacarmadığı zamanlarda onların kitab oxumaq istəyinə qarşı çıxmayın və “oxunu təqlid” etməsinə icazə verin. Uşaqları məktəb kitabxanasına aparın, kitabxanadan istifadə qaydaları barədə məlumat verin.

Sınıf otağınızda fərqli kitablardan (bədi və elmi) ibarət kiçik bir kitabxana yaradın. Uşaqlar üçün nümunə olun. Stolunuzun üstündə saxladığınız, çantanızda gəzdirdiyiniz, maraq dairənizə uyğun kitabı uşaqlara nümayiş etdirin. Bu kitabdan öyrəndikləriniz barədə danışın.

Uşaqların öyrənməsinə kömək göstərmək üçün böyüklər nə etməlidir;

- Uşaqların maraqlarını izləyir və ona rəhbərlik edir;
- Uşaqları fəaliyyətə başlamağa və istiqamətləndirməyə həvəsləndirir;
- Uşaqların nə etdikləri ilə maraqlanır və onlar haqqında danışır;
- Fəaliyyətin uşaqların maraq və bacarıqları ilə uyğun gəlməsini təmin edir;
- Öyrənmə prosesini planlaşdırır və fərdiləşdirir.

Psixoloji dəstəkləmənin qaydaları

1. Müsbət nitq ifadələrindən istifadə edin, müzakirədə və qrup işində iştirak etmələrinə görə uşaqlara öz minnətdarlığınızı bildirin (pozitiv münasibət və hörmət).
2. Danışanlara diqqətlə qulaq asın. Hər bir uşağa öz fikrini söyləməyə imkan yaradın. Qrupun yalnız yüksəkdən danışan uşaqlarını yox, bütün uşaqları diqqətlə dinləməyə hazır olduğunuzu nümayiş etdirin («fəal dinləmə» verdiyi).
3. Uşaqlarla birlikdə işləyib hazırladığınız qaydalara riayət edin. Unutmayın ki, Siz davranış nümunəsi kimi çıxış edirsiniz (müəllim davranış modeli kimi).
4. Uşaqlara adları ilə müraciət edin və onların gözlərinə baxın (fərdi yönəlmə).
5. Hər hansı bir fikrin qiymətləndirilməsinə, məzəmmət və lovğalığa imkan verməyin.
6. Lüzum olmadığı halda qrupun işini qiymətləndirməyin.

Keyfiyyətli məktəbəhazırlıq təhsilinin xüsusiyyətləri

1. Təlim həm irəlində olan, həm də əlavə köməyə ehtiyacı olan uşaqlar üçün uyğunlaşdırılmışdır. Müəllimlər bilir ki, kiçik yaşlı uşaqlar eyni bilikləri eyni üsulla eyni vaxtda öyrənmə bilmirlər.
2. Müəllimlər günün müxtəlif vaxtlarında uşaqlarla fərdi qaydada, kiçik qruplarda və böyük qrupda işləyirlər. Böyük qrupla iş müəllimin iş gününün bir hissəsini təşkil edir.

3. Təlim rəngarəngdir. Məşğələlərdə uşaqlar daim nəşə edirlər: öyrənirlər, mahnı oxuyurlar, rəqs edirlər, rəsm çəkirlər, applikasiya kəsirlər, sadə idman oyunları oynayırlar və s.
4. Müəllimlər uşaqlara kitab oxuyurlar.
5. Sınıf otağı uşaqların orijinal işləri, hərflər və rəqəmlərin şəkilləri, nağıl qəhrəmanlarının şəkilləri ilə bəzədilir.
6. Valideynlər uşaqlarını məktəbə göndərdikdə narahatlıq keçirmirlər, əksinə, əminlik hiss edirlər. Uşaqlar isə məktəbdə özlərini xoşbəxt hiss edirlər.

Formativ qiymətləndirmənin mexanizmi. Müşahidə, müsahibə, portfolio və s.

Məktəbəhazırlıq qruplarında müəllimlərin mühüm funksiyalarından biri *müşahidəçi* kimi fəaliyyət göstərməkdir. Müşahidəçi funksiyasını yerinə yetirmək üçün müəllim müşahidəyə vaxt ayırmalı və onun aparılmasında lazımi vasitələrə malik olmalıdır.

Uşağın inkişafının izlənməsi üçün ən səmərəli yollardan biri təbii şəraitdə – evdə, məktəbəqədər müəssisədə, məktəbəqədər müəssisədən kənar mühitdə uşağın müşahidə edilməsi və müşahidə etdiklərinə dair qeydlərin aparılmasıdır. Müşahidə və qeydlərin aparılması yolu ilə müəllimlər uşaqlar haqqında məlumat əldə edib onun fəaliyyətini planlaşdırmaqlı, uşaqların ailəsi ilə paylaşmaq üçün ondan istifadə etməlidirlər. Müşahidə nədir? Müşahidə uşağın məşğuliyyətinə müdaxilə etmədən onun müəllim tərəfindən seyr edilməsi prosesidir.

Müəllimlər qeydə aldıkları davranışları dəqiq təsvir etməlidirlər. Müşahidə olunmuş fəaliyyət və davranış nümunələri mütəmadi qeyd olunmalıdır. Bu, sənədləşdirmə prosesidir və uşaqlar haqqında sistemli biliklərin toplanmasına şərait yaradır. Müşahidələr sistemli aparılmalıdır. Sistemli yanaşma uşaqların müəyyən müddət ərzində bir çox fərqli fəaliyyətlərdə iştirakı zamanı onların inkişafının izlənməsinə imkan yaradır.

Müşahidə (diagnostika məqsədilə aparılır və davamlı qiymətləndirmə vasitəsi kimi çıxış edir). Bu metoddan istifadə zamanı müəllimlər uşaqların təlim fəaliyyətini fasiləsiz izləyir, qeydlər aparır, uşaqların əldə etdikləri irəliləyişlər haqqında məlumatı valideynlərinə təqdim edir. Müşahidələrin qeydə alınması obyektiv məlumatın toplanmasından ibarətdir. Bu metod uşaqların fərdi xüsusiyyətləri, ehtiyacları, qabiliyyətləri və maraqları haqqında məlumat toplamağa imkan verir. Müşahidə müəllimlərə müəyyən edilmiş məqsədlərə aid cəld və düzgün məlumat əldə etməkdə köməklik göstərir. Müşahidələr gündəlik və dövrü olmaqla iki formada aparılır:

Gündəlik müşahidə heç bir qaydaya tabe olmur. Müəllim tərəfindən gündəlik həyat şəraitində aparılır. Alınan nəticələr ilkin məlumatlar formasında toplanır.

Dövrü müşahidə uşağın oyun, təlim və əmək fəaliyyəti zamanı aparılır. Bu müşahidə vasitəsi ilə uşağın fəaliyyəti ardıcıl öyrənilir, nəticələrə görə anketlər, yaxud “Müşahidə gündəliyi” doldurulur. Müşahidə, əsasən, uşağın maraqları və xüsusi diqqəti cəlb edən məqamlarını aşkar edir.

Müsahibə. Müəllim uşaqlarla müsahibəni söhbət formasında aparır. O, həmçinin bu üsuldən uşaqların qiymətləndirmə göstəricilərini müəyyənləşdirmək məqsədi ilə valideynlərlə aparılan iş zamanı da istifadə edir. Uşaq haqda ilkin məlumatın toplanması üçün aparılır.

Şifahi sorğu söhbət və oyunlar formasında keçirilir. Sorğu müəllimə uşaqların əşyalar, hadisələr, onların xüsusiyyətləri haqqında mənimsədikləri biliklərin, bacarıqların formalaşma səviyyəsini və fəaliyyətlərdə tətbiqetmə bacarığını yoxlamağa imkan verir.

Fəaliyyət məhsullarının təhlili. Uşaqlar məhsuldar fəaliyyətin (rəsm, yapma, quraşdırma, kəsib-yapışdırma və s.) nəticələrinə görə qiymətləndirilir. Bu qiymətləndirmələrin obyektiv aparılması üçün həmin sahələr üzrə normalar müəyyənləşdirilir.

Məktəbəhazırlıq siniflərində qiymətləndirmədə **portfoliodan** istifadə edilməsi məqsədmüvafiqdir. Portfolio (ingilis dilindən tərcümədə: portfel, mühüm sənədlər üçün qovluq) – uşağın əl işləri, fikirləşdikləri hekayələr, təsviri fəaliyyət məşğələlərinin nəticələri və əlavə olaraq uşağın hansısa fəaliyyətlə məşğul olarkən foto şəklinin, səhnələşdirmə zamanı rol ifa edərkən foto şəkillərinin saxlanıldığı qovluqdur. Bu iş nümunələri valideynlərə də öz uşaqlarının nailiyyətlərini görməyə imkan yaradır. Portfoliodan istifadə edərkən uşaqlara aid məlumatlar təhlil, şərh edilir və qiymətləndirilir. İl ərzində müəllimlər qiymətləndirmə ilə bağlı qərarlarını qeyd edir və bununla da uşağın il ərzində əldə etdiyi uğurları görməyə imkan yaranır. Portfolio müəllimlərə uşaqların inkişaf və nailiyyətlərinin qiymətləndirilmələrinə dair qərar verməkdə bələdçilik edir. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların portfoliosu uşağın ayrı-ayrı nailiyyətlərinin adekvat təqdim edilməsi, həmçinin onun sosial, kommunikativ, idrak kimi fəaliyyət növləri üzrə əldə edilən nəticələrinin nəzərə alınmasına görə effektiv qiymətləndirmə formasıdır. Portfolio həm davamlı, həm summativ qiymətləndirmə məqsədilə aparılır və uzunmüddətli proses hesab olunur. Beləliklə, məktəbəqədər müəssisələrdə portfolionu uşağın imkan və bacarıqlarının, fərdi keyfiyyətlərinin inkişaf səviyyəsinin kompleks qiymətləndirilməsi, “inkişaf trayektoriyası”nın qurulması üçün fərdi nailiyyətlərin təhlilinin vasitəsi kimi müəyyən etmək olar.

Portfolioya aşağıdakılar daxildir:

- təsviri və ya gündəlik qeydlər;
- iş nümunələri;
- ailənin məlumatları;
- yaş və inkişaf səviyyəsi cədvəlləri.
- inkişafa aid hesabat.

Təsviri və ya gündəlik qeydlər. Bu, uşaqların fərdi və ya qrup şəklində fəaliyyətləri haqqında günün sonunda təəssüratların qeyd olunmasıdır. Onlar subyektiv xarakter daşıyır. Bu qeydlər gün ərzində baş verən hadisələr arasında uşaqların müəyyən nailiyyət və uğursuzluğunu izləməkdə faydalı ola bilər.

İş nümunələri. İş nümunələrinin təhlili zamanı uşaq əvvəlcədən müəllim (valideyn) tərəfindən hazırlanmış xüsusi tapşırığı yerinə yetirir. Tapşırıq şəkil çəkmək, işarələr qoymaq, yarımçıq işi tamamlamaq, quraşdırma, yapma, riyazi əməliyyatları yerinə yetirmək, əşyalarla oyun və s. ibarət ola bilər. Belə tapşırıqlardan əsasən köməkçi metod kimi istifadə edilir. Bir tapşırığın nəticəsi ümumi rəy üçün əsas ola bilməz. Bu nəticələrin digər qiymətləndirmə metodlarının nəticələri ilə müqayisəsi (korrelyasiyası) aparılır.

Ailənin məlumatları. Müəllimlər və valideynlər məktəbəqədər yaşlı uşaqların tərbiyəsi işində daim əməkdaşlıq edirlər. Bu əməkdaşlığın mühüm bir cəhəti kimi ailənin uşaq haqqında məlumat verməsidir. Müəllim sorğudan istifadə etməklə uşaq haqqında

məlumat toplayır. Açıq ünsiyyət inkişafın müxtəlif sahələrində müşahidə və biliyin qiymətləndirilməsi üçün ilkin şərtidir.

Yaş və inkişaf səviyyəsi cədvəlləri. Hər yaş dövrünün sonunda uşaqların inkişaf səviyyələri müəyyən olunur. Uşaqların yaş və inkişaf səviyyələrinin müəyyənləşdirilməsi və qiymətləndirmənin mütəmadi aparılması uşaqların fərdi maraqlarına, öyrənmə üsullarına və bacarıqlarına cavab verən müvafiq təlim strategiyalarının planlaşdırılması üçün əsas üsul hesab edilir. Bu qiymətləndirmə sistemi təlim strategiyaları vasitəsilə müəllimlərin əsas nələrə diqqət yetirmələrinə və uşaqların davamlı inkişaf və təliminə dəstək olmaqda köməklik göstərəcəkdir. Standartlarda nəzərdə tutulmuş nəticələrin hamısı təlim prosesində nəzərə alınmalı, qiymətləndirmə zamanı uşaqların nəzərdə tutulmuş təlim nəticələri üzrə nailiyyətlərinə xüsusi diqqət yetirilməlidir.

İnkişafa dair hesabat. Bu, 6-cı yaşda ildə 2 dəfə: yanvar və may aylarında aparılır. Bu zaman uşağın məktəbəqədər təhsilin sonunda inkişafının səviyyəsi müəyyən edilir.

Tezaurus

Məktəbəqədər təhsilin proqramı (kurikulumu) - məktəbəqədər təhsilin son məqsədlərini, həmin məqsədlərə çatmaq üçün müəyyən edilən yol, forma və vasitələri, uşaq inkişafının və təliminin izlənilməsini və dəyərləndirilməsini, inkişaf səviyyəsini müəyyənləşdirmək mexanizmlərini özündə cəmləşdirən dövlət sənədidir.

Təlimin məzmunu- uşaq şəxsiyyətinin formalaşmasına yönəlmiş bacarıqlar şəklində ifadə edilən təlim nəticələrinin (təlim standartlarının) məcmusudur.

Təlim nəticəsi - müəyyən bir mərhələdə mənimsənilməsi nəzərdə tutulan və əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş təlim nailiyyətlərinin konkret bir səviyyəsidir.

Inkişaf sahələri - uşaqların inkişaf sahələri üzrə ümumi təlim nəticələrinin reallaşmasını təmin etmək üçün müəyyən olunan məzmunun zəruri hissəsidir.

Məzmun standartı - dövlətin təhsil alanların bilik və bacarıq səviyyəsinə qoyduğu dövlət tələbidir.

Təlim strategiyası - təlim prosesində istifadə olunan forma, metod, üsul və vasitələrin məcmusudur.

İnteqrasiya - müəyyən təhsil sistemi çərçivəsində uşaqların tərəküründə dünyanın bütöv və bölünməz obrazını formalaşdırmaq, onları inkişaf və özünüinkişafa istiqamətləndirmək məqsədilə təlimin bütün məzmun komponentləri arasında struktur əlaqələri qurmağı və onları sistemləşdirməyi tələb edən didaktik prinsipdir.

Resurslar - Standartlarının reallaşdırılmasında istifadə olunan təlim vasitələridir.

Pedaqoji innovasiya - təhsil müəssisələrində, pedaqoji nəzəriyyələrdə, müəllim və uşaqların fəaliyyətlərində, təlim-tərbiyənin məzmununda, forma, üsul və vasitələrində, idarəetmədə, məqsəd və nəticələrdə, ümumiyyətlə, pedaqoji sistemdə baş verən yeniliklərdir.

Uşaq nailiyyətləri – təlim zamanı uşaqların qazandıqları dəyərlərdir.

Dəyərlər - şəxsiyyəti şərtləndirən keyfiyyətlərdir.

Şəxsiyyətyönümlülük - uşaqlara bütöv bir şəxsiyyət kimi yanaşmağı və onlarda həyat üçün lazım olan ən zəruri dəyərlərin formalaşdırılmasını bir vəzifə kimi qarşıya qoyur.

Diferensiallaşdırma - uşaqların fərdi xüsusiyyətlərini, maraq və tələbatlarını, fiziki və əqli inkişaf səviyyələrini, psixofizioloji xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla, onların təliminin bu xüsusiyyətlər əsasında təşkil olunmasıdır.

Əməkdaşlıq - "Müəllim, uşaq və valideyn" münasibətlərində qarşılıqlı fəaliyyətin təmin olunmasıdır.

Nəticəyönümlülük - fəaliyyətin əvvəlcədən müəyyən olunmuş nəticələr əsasında qurulmasıdır.

Portfolio - uşağın müəyyən müddət ərzində yerinə yetirdiyi işlərin (çəkdiyi rəsmlər, fikirləşdiyi hekayələr, təsviri fəaliyyət məşğələlərinin nəticələri və s.) toplandığı xüsusi qovluqdur.

Motivasiya - məşğələnin vacib komponenti olmaqla, uşaqların idrak fəallığına təkan verən prosesdir.

Qiymətləndirmə - məktəbəqədər yaşlı uşaqların inkişafı, nailiyyətləri və xüsusi ehtiyacları haqqında məlumatın toplanması prosesidir. Hər hansı uşağın nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi həmin uşağın təlim fəaliyyətini təkmilləşdirmək üçün nəzərdə tutulur.

Dəyərləndirmə - Dəyərləndirmə isə toplanmış məlumatların təhlili və nəticələrin çıxarılması prosesidir. Dəyərləndirmə uşağın əldə etdiyi irəliləyişi müəyyən etmək üçün qiymətləndirmə əsasında toplanmış məlumatlar barədə mühakimə yürütməkdən və həmin məlumatları şərh etməkdən ibarətdir.

Fasilitasiya – qrupda diskussiyanın təşkili, fəallaşdırılması, səmərəli yönəltmə prosesidir. Fasilitator isə uşaq tərəfindən biliklərin əldə edilməsi prosesində bələdçi rolunu yerinə yetirir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasında məktəbəqədər təhsilin yeniləşdirilməsi Proqramı. (2007-2010-cu illər)
2. Təhsil haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu.
3. Rüstəмова G. Beşyaşlıların qısa müddətli təlim qruplarında məktəbə hazırlanması üçün proqram. YUNİSEF.
4. Abbasov Ə., Əhmədov A. Məktəbəqədər təhsilin konseptual problemləri. //Kurikulum, 2011, № 2, səh.8-15.
5. Fəal təlim. Təlimatçılar və müəllimlər üçün vəsait. Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi/ Təhsilin İnkişafı Mərkəzi, Bakı, 2003.
6. İnnovativ dərslər modelləri. Müəllimlər üçün metodik vəsait. Bakı, Açıq Cəmiyyət İnstitutu – Yardım Fondu, 2002.
7. Kurikulum islahatı: tədqiqatlar, nəticələr. Bakı, TPI, 2011.
8. "Məktəbəqədər təhsilin dövlət standartı və proqramı".
9. Pometun E. İnteraktiv təlim. (Müəllimlər üçün tədris vəsaiti) Bakı, 2010.
10. Veysova Z. Fəal (interaktiv) təlim: Müəllimlər üçün vəsait, UNİCEF, 2007.
11. Zake D. Hərəyə bir portağal payı. Bakı, 2008.
12. Məktəbəhazırlıq qrupuna aid bədii tefəkkürün inkişafı, musiqi və fiziki mədəniyyət məşğələləri üzrə müəllim üçün metodik vəsait